

ISSN 2313-8246

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ*

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 14

Том 2

*Івано-Франківськ
2018*

ISSN 2313-8246

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

Актуальні проблеми розвитку економіки регіону

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 14

Том 2

**Івано-Франківськ
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника”
2018**

Науковий журнал включено до переліку фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (постанови Президії Вищої Атестаційної комісії України № 1-05/1 від 18.01.2007 р. і № 1-05/2 від 10.03.2010 р., наказ Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Журнал входить до таких вітчизняних та міжнародних бібліотечних та баз даних: Національна бібліотека України ім. В.Вернадського, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, Directory of Research Journals Indexing, Index Copernicus, ResearchBib, DOAJ.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ: Грещук В.В. (голова ради) – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор; Кононенко В.І. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" завідувач кафедри загального і порівняльного мовознавства, доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України; Васильєва В.А. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", доктор юридичних наук, професор; Хороб С.І. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", доктор філологічних наук, професор; Кугутяк М.В. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри етнології і археології, доктор історичних наук, доктор філософії, професор, заслужений діяч науки і техніки України; Карпенко З.С. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри педагогічної і вікової психології, доктор психологічних наук, професор; Загороднюк А.В. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри математичного і функціонального аналізу, доктор фізико-математичних наук, старший науковий співробітник; Петришин Л.Б. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри інформатики, доктор технічних наук, професор; Остафійчук Б.К. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри матеріалознавства і новітніх технологій, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України; Ларіонова В.К. – ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", завідувач кафедри філософії, доктор філософських наук, професор.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ: Ткачук І.Г. (головний редактор) – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", заслужений діяч науки і техніки України; Криховецька З.М. (відповідальний секретар) – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"; Янтонь-Дроздовська Е. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічних наук Університету ім. Адама Міцкевича в Познані (Польща); Вавак Т. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної економіки Ягеллонського університету в Кракові (Польща); Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"; Ткач О.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"; Гуцал І.С. – доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів Тернопільського національного економічного університету; Романюк М.Д. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"; Мельник В.М. – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Європейського університету; Мельник А.Ф. – доктор економічних наук, професор, академік Української академії економічної кібернетики, завідувач кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету; Крпельницька С.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"; Сус Т.Й. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Адреса редакційної колегії: 76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, кафедра фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", тел. (0342) 752391, e-mail: kfn@pu.if.ua

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ : науковий журнал. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", 2018. – Вип. 14. – Т. 2. – 160 с.

До наукового журналу "Актуальні проблеми розвитку економіки регіону" увійшли статті, у яких розглядаються теоретичні аспекти дослідження проблем економіки регіону; фінансово-кредитні проблеми формування виробничих відносин регіонального рівня, проблеми економічного й соціального розвитку регіонів України.

Для науковців, викладачів вищих закладів освіти й науки, аспірантів і студентів.

ЗМІСТ

Дослідження процесу розвитку вітчизняного підприємництва Шеленко Д. І., Баланюк І. Ф., Савка М. В., Костюк Б. А. СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	8
Якубів В. М., Боршикевич І. І., П'ятничук І. Д. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	16
Перевозова І.В., Сус Т.Й. КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КАРПАТСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ.....	25
Дорошенко В.М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЕЛЕНЕ БУДІВНИЦТВО»	31
Галюк І. Б. ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПЛАТФОРМ В УМОВАХ НОВОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ.....	38
Репушевська Ю.О. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ КРИЗИ.....	43
Матковський П.Є.НАПРЯМИ, ФОРМИ ТА СФЕРИ ПРОЯВУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ..	49
Михайлів Г.В., Гринів Л.В. ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	58
Державні фінанси	
Шкроміда Н.Я. ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ.....	65
Іванова А.І. СТЯГНЕННЯ ПЛАТИ ЗА ЗЕМЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	71
Солоджук Т.В. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ.....	78
Левандівський О.Т.ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	87

Регіональна політика

Крпельницька С. О. РОЛЬ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК МОЗКОВОГО ЦЕНТРУ

РЕФОРМ У ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ.....	95
<i>Васильченко Г.В.</i> СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ ДЛЯ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	101
<i>Мигович Т.М.</i> АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	107
<i>Фуфалько І. Ю.</i> ІНТЕРЕСИ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ УЗГОДЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ	116
Маркетинг	
<i>Гречаник Н.Ю.</i> МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ...	128
Розвиток людського потенціалу	
<i>Бондарчук Н.В.</i> ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ФОРМУЮТЬ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ.....	136
<i>Нагорняк Г.С.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ВІТЧИЗНЯНОЇ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	142
Економічна безпека	
<i>Луцик Ю.А.</i> НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	151
Дані про авторів.....	157

Certificate of State Registration of printed mass media: KB No. 20937-10737 from 24.06.2014.

Founder and publisher of the journal: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The journal has been published from 2005 once a year in 2 volumes.

The journal is published in Ukrainian, English and Polish.
ISSN (Print) 2313-8246, ISSN (Online) 2518-7589.

Scientific journal is recognized as the professional edition, in which the results of dissertation research on receiving of scientific degrees of the doctor or candidate of sciences can be published according to Resolutions of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine on Jan.18,2007 № 1-05/1 and on Mar.10, 2010 № 1-05/2, the Order by Ministry of Education and Science of Ukraine on Mar. 09, 2016 № 241.

The journal is included in Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Directory of Research Journals Indexing, Vernadsky national library, ResearchBib, DOAJ.

Editorial Council

Hreshchuk V.V. (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Kononenko V.I.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Vesylieva V.A.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Khorob S.I.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Kuhytiak M.V.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Karpenko Z.S.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Zahorodniuk A.V.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Petryshyn L.B.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Ostafiichuk B.K.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **Larionova V.K.** (D. Sc., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University).

Editorial Board EDITOR-IN-CHIEF

Iryna Tkachuk (D. Sc. (Econ.), Professor, Head of Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Honored Worker of Science and Technique of Ukraine), Ivano-Frankivsk, Ukraine

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Z. Krykhovetska (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine (EXECUTIVE SECRETARY); **E. Jantoń-Drozdowska** (D. Sc. (Econ.)) Poznan, Poland; **T.Vavak** (D. Sc. (Econ.)), Krakov, Poland; **I. Balaniuk** (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine ; **O.Tkach** (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine ; **I. Hutsal** (D. Sc. (Econ.)), Ternopil, Ukraine ; **M. Romaniuk** (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine ; **A. Melnyk** (D. Sc. (Econ.)), Ternopil, Ukraine ; **V. Melnyk** (D. Sc. (Econ.)), Kyiv, Ukraine ; **S. Kropelnytska** (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine; **T. Sus** (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Editorial address: Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str.,57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine, tel.: (0342) 75-23-91, e-mail: kfin@pu.if.ua

THE ACTUAL PROBLEMS OF REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT : scientific journal. – Ivano-Frankivsk : Publishing house of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, 2018. – Issue 14. – V. 2. – 160 p.

The theoretical aspects of research of problems of economy of region, the financial-credit problems of forming of production relations of regional level, problems of economic and social development of regions of Ukraine are examined in the article of scientific journal "The actual problems of regional economy development".

Scientific journal is designed for research workers, teachers of higher establishments of education and science, graduate students and students.

© Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, 2018

CONTENTS

Research development of domestic business

Shelenko D. I., Balaniuk I. F., Savka M. V., Kostiuk B. A. SYSTEM OF INSTITUTIONAL PROVISION OF FUNCTION OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORM ON RURAL TERRITORIES..... 8

Yakubiv V.M., Boryshkevych I. I., Piatnychuk I. D. STRATEGIC ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF IVANO-FRANKIVSK REGION..... 16

Perevozova I.V, Sus T.Yo. CLUSTER MODEL OF FINANCING OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR OF THE CARPATHIAN MACROREGION..... 25

Doroshenko V.M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DETERMINATION OF CONCEPT "GREEN BUILDING"..... 31

Galiuk I. B. PERSPECTIVES OF FUNCTIONING THE TECHNOLOGICAL PLATFORM IN THE CONDITIONS OF NEW INDUSTRIAL REVOLUTION IN UKRAINE..... 38

Repushevska Yu.O. THEORETICAL PRINCIPLES OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN A CRISIS..... 43

Matkovskiy P.Ye. DIRECTIONS, FORMS AND SECTORS OF MODERNIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES..... 49

Mykhailiv H.V., Hryniv L.V. INNOVATION POLICY IN THE CONTEXT OF THE STRATEGY OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE..... 58

Public finance

Shkromyda N.Ya. OPTIMIZATION OF TAX BURDEN AS A COMPOSITION OF FORMATION OF TAXABLE POLICY OF BUSINESS ENTREPRENEURS IN THE CONDITIONS OF CRISIS..... 65

Ivanova A.I. CHARGING FOR THE LAND IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE STATE FINANCIAL CONTROL OF LAND RELATIONS..... 71

Solodzhuk T.V. FINANCIAL RESOURCES OF THE SYSTEM OF SOCIAL SECURITY OF UKRAINE..... 78

Levandivskiy O.T. STATE SUPPORT AGRARIAN SECTOR IN MODERN TERMS OF MANAGEMENT..... 87

Region Policy

Kropelnytska S.O. THE ROLE OF PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY AS A REFORM THINK TANK IN THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT CAPACITY STRENGTHENING

OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE REGION..... 95

Vasylchenko G.V. DIAGNOSTIC SYSTEM FOR WORKING OUT OF THE STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF UNITED LOCAL COMMUNITIES..... 101

Myhovych T.M. EFFICIENCY ANALYSIS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES BUDGET PROGRAMS 107

Fufalko I. Yu. INTERESTS OF THE SOCIAL RELATIONS SUBJECTS AND ITS COORDINATION IN THE TERRITORYS' ECONOMIC DEVELOPMENT..... 116

Marketing

Hrechanyk N.Yu. INTERNATIONAL MARKETING AS A REFLECTION OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION PROCESSES..... 128

Human capital development

Bondarchuk N.V. BASIC FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF HUMAN CAPITAL..... 136

Nahorniak H.S. IMPLEMENTATION OF PERSONAL PROVIDER AS A COMPLEX INTELLECTUAL CAPITAL OF DOMESTIC ENTERPRISES MACHINE-BUILDING INDUSTRY: INSTRUMENTATION OF IMPROVEMENT..... 142

Economic safety

Lutsyk Yu. A. SCIENTIFIC RATIONALE OF ECONOMIC SAFETY UNDER GLOBALIZATION CONDITIONS..... 151

Information about authors..... 157

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 338.24: 338.43

ББК 65.428.85

Шеленко Д. І.¹, Баланюк І. Ф.², Савка М. В.³, Костюк Б. А.⁴

СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

¹ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел: +380990662326,
e-mail: diantsya@ukr.net

² Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел: +380503733282,
e-mail: ifbalaniuk@gmail.com

³ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
аспірант спеціальності 051 - економіка,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел: +380342556559,
e-mail: savka_maria@i.ua

⁴ Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету,
Міністерство освіти і науки України,
вул. Юності, 11, м. Івано-Франківськ,
76492, Україна,
тел: +380342554714,
e-mail: agrarcol@ukr.net

Анотація. Стаття спрямована на дослідження елементів системи інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств.

Приділено увагу теоретичним основам системи інституційного забезпечення, яка повинна передбачати такі блоки: соціально-спрямовуючий, методології державного впливу, конкурентних відносин, фінансовий, нормативно-правовий та блок контролю.

Доведена необхідність застосування системного підходу в управлінні сільськогосподарським підприємством умовою якого є інформація про традиції та цінності селян, сформовані з використанням соціального відродження і розвитку українського села та концепції ринкової економіки, яка ґрунтується на підвищення престижу життя і праці на селі,

зокрема у сільськогосподарському підприємстві.

Ключові слова: організаційно-правові форми, сільськогосподарські підприємства, інституція, розвиток, система.

Shelenko D. I.¹, Balaniuk I. F.², Savka M. V.³, Kostyuk B. A.⁴

SYSTEM OF INSTITUTIONAL PROVISION OF FUNCTION OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORM ON RURAL TERRITORIES

¹ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: +380990662326,
e-mail: diantsya@ukr.net.

² Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: +380503733282,
e-mail: ifbalaniuk@gmail.com

³ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Postgraduate specialty 051 - Economics,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: +380342556559,
e-mail: savka_maria@i.ua

⁴ Ivano-Frankivsk College Lviv National Agrarian University
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Yunosti str., 11, Ivano-Frankivsk,
76492, Ukraine,
tel.: +380342554714,
e-mail: agrarcol@ukr.net

Abstract. The article is aimed at researching elements of the system of institutional providing for the functioning of agricultural enterprises.

The attention has been paid to the theoretical basis of the system of institutional providing, which should include the following blocks: motivation, methodology of state influence, competitive relations; financial, regulatory and control.

The necessity of applying a systematic approach in the management of agricultural enterprises has been proved by the condition of information about the traditions and values of the peasants, which are formed using the social rebirth and development of the Ukrainian village and the concept of a market economy, which is based on increasing the prestige of life and work in the countryside, in particular in the agricultural enterprise.

Key words: organizational and legal forms, agricultural enterprises, institution, development, system.

Вступ. За часів командно-адміністративної системи організація роботи сільськогосподарських підприємств базувалася на факторному методі планування,

тобто за очікуваними результатами виробництва тих видів продукції, які передбачалися планом. Передбачувані темпи зростання виробництва валової продукції не завжди досягалися, також не повністю враховувалися потреби споживачів, проте скорочення кількості зайнятих у сільськогосподарських підприємствах відбувалося повільно.

На кожному етапі розвитку сільськогосподарських підприємств відбувалися специфічні інституційні зміни. Перетворення в основному стосувалися зміни форм власності, зокрема у результаті аграрної реформи було реорганізовано колективні сільськогосподарські підприємства у нові організаційно-правові структури та створено велику кількість дрібних господарств, здійснено подрібнення сільськогосподарських угідь.

Вивчення інституційного підходу функціонування аграрного сектора є новим напрямом який досліджується. Даною проблемою займалися вчені: О. М. Бородіна, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, В. І. Кифяк, Р.-Д. А. Кучер, Ю. М. Лопатинський, П. Є. Матковський, С. Майстро, А. Ф. Мельник, Т. М. Попович, Ш. І. Шарипов, І. Б. Яців та ін. Поряд з цим проблема інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств є новою, яка потребує глибоких досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізмів інституційного забезпечення та висвітлення основних заходів щодо забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств. В результаті поставленої мети в роботі слід вирішити наступні завдання: дослідити суть поняття інституційне середовище розвитку сільського господарства; визначити взаємозв'язок блоків системи інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств.

В процесі досліджень було опрацьовано науково-обґрунтовані пропозиції та методологічні положення, щодо умов інституційних змін в аграрному секторі економіки. При розкритті даної проблеми нами було використано такі методи дослідження: синтезу, системного підходу та порівняння.

Сільськогосподарські підприємства мають ще чимало невикористаних можливостей та резервів і через це багато нагромаджується проблем, які потребують різноманітності підходів до розв'язання завдань ефективного їх функціонування саме через застосування системи інституційного забезпечення.

Результати. Пройшовши шлях сталого зростання і зміни інституцій було допущено прорахунки у відношенні до розвитку сільськогосподарських підприємств, зокрема насильні методи колективізації, втручання у процеси виробництва, обміну та розподілу продукції. Декретом про землю ще у 1917 р. вся різноманітність форм господарювання була практично зведена до однієї всенародної форми власності, демократичні інститути практично припинили своє функціонування, чим було завдано шкоди сільському господарству держави. Розвиток різних організаційно-правових форм забезпечив радикальну зміну прав соціалістичного власника, тобто здійснено перехід від командно-адміністративної системи управління до ринкових відносин. Досягнуто рівноправ'я різних форм власності на засоби виробництва та способи ведення бізнесу. Такі перетворення провели, в основному, керівники сільськогосподарських підприємств, які формували надійний інституційний фундамент, на якому сьогодні функціонує агропромисловий комплекс. Все це спонукало до постійних пошуків зміни системи інституційного забезпечення задля підвищення ефективності кожного сільськогосподарського підприємства.

Інституційний механізм, щодо розвитку сільськогосподарських підприємств, які діяв донедавна, виявився малоприятливим до реальних конкурентних умов ринкового середовища, і його ефективність знижувалася саме через відсутність справжнього власника-господаря та через негативний вплив з боку агрохолдингів.

Аграрні перетворення, що відбулися в Україні починаючи з 1990 р. вплинули на розвиток сільськогосподарських підприємств. Трудомісткі та малооплачувані соціально економічні умови праці та побуту змушували селян мігрувати за межі України, залишаючи сільськогосподарські підприємства без кваліфікованої робочої сили.

З переходом на ринкові відносини сільськогосподарські підприємства не очікуючи на вказівки державної влади, в міру своїх можливостей, розпочали кардинальну перебудову, вивчаючи досвід нових та перспективних організаційно-правових форм, формуючи для себе тим самим збалансоване інституційне середовище. З часом ними проводилась оцінка сільської культури, зокрема: рівня життя, переваг та недоліків правил господарювання на землі, поведінки селян та традиції територіальної громади на якій розташовані сільськогосподарські підприємства. Сільська культура має вплив на розвиток сільськогосподарських підприємств за рахунок різної поведінки, яка визначає їх світогляд та поведінку в даному середовищі, а надалі й ставлення до функціонування сільськогосподарського підприємства на даній території.

За твердженням О. М. Бородіної інституційне середовище розвитку сільського господарства регулюється законами, які виконуються держаними відомствами і в основному не відповідають спільній меті спрямованій на розвиток села, що призводить до інституційного хаосу на селі. Для врегулювання даної проблеми, потрібна інституційна інтеграція, яка буде спрямована як на досягнення та координацію дій різних організаційно-правових форми господарювання так і на захист інтересів сільських громад [1, с. 57]. Дана наукова розробка має важливе значення для науки і потребує ґрунтовних досліджень на державному та місцевому рівнях. Перебудова повинна передбачати докорінні зміни системи управління в сільському господарстві і має повинна базуватися на загальних принципах економічної реформи, а також постійно займатися пошуком таких форм управління і господарювання, які б забезпечували швидкий перехід сільськогосподарського виробництва на інтенсивний шлях розвитку.

Здійснюючи дослідження інституційних змін, на думку Р.-Д. А. Кучер, залишається ще не вивченими такі проблеми як: становлення і зміни окремих інститутів; трансформації інституційних систем та розвитку інституційного середовища як складно-структурованої системи. Дана система за його твердженням включає безліч інституційних структур різного рівня [2, с. 300-301].

П. Є. Матковський вважає, що мета інституціональної й соціальної форм модернізації це побудова ефективного суспільства, за рахунок цінностей народу [3, с. 53]. На нашу думку, дане твердження доповнює попередні визначення і дозволить при вивченні проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств розглянути механізми та правила їх регулювання, як інститутів аграрного сектору.

Ш. І. Шапіров пропонує, розпочинати вивчення процесів системи інституціонального забезпечення із дослідження організаційно-правових форм багатокладної економіки із вивчення процесів формування та із взаємодії інституційного середовища, неформальних і формальних правил, які історично склалися [4, с. 46].

Ю. М. Лопатинський та В. І. Кифяк, доводять, що систематизувавши нормативні акти можна буде практично втілити формальні інституції та дослідити їх реальний розвиток серед цільових груп [5, с. 161]. Тобто інституції виступають як регулятивні зразки, тобто, по суті, програми, якими суспільство обмежує поведінку індивідів.

Однією із причин системного занепаду сільськогосподарських підприємств стало невідповідність інституційного середовища змінам ринкового середовища.

Для дослідження системи інституційного забезпечення сільськогосподарських підприємств доцільно провести поділ їх на групи:

– високомеханізовані сільськогосподарські підприємства, в яких налагоджено виробництво всіх видів сільськогосподарської продукції (де талановиті керівники зберегли кращі традиції та технології попередників, розвили і збагатили нагромаджений досвід хліборобських поколінь);

– спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, які в основному відповідають особливостям природних та економічних умов виробництва та сформовані відповідно до ґрунтово-кліматичних умов кожної зони. Саме система проявляється у дальшому поглибленні спеціалізації й концентрації виробництва, вдосконаленню організаційних форм і покращення економічних взаємовідносин підприємств різних форм власності.

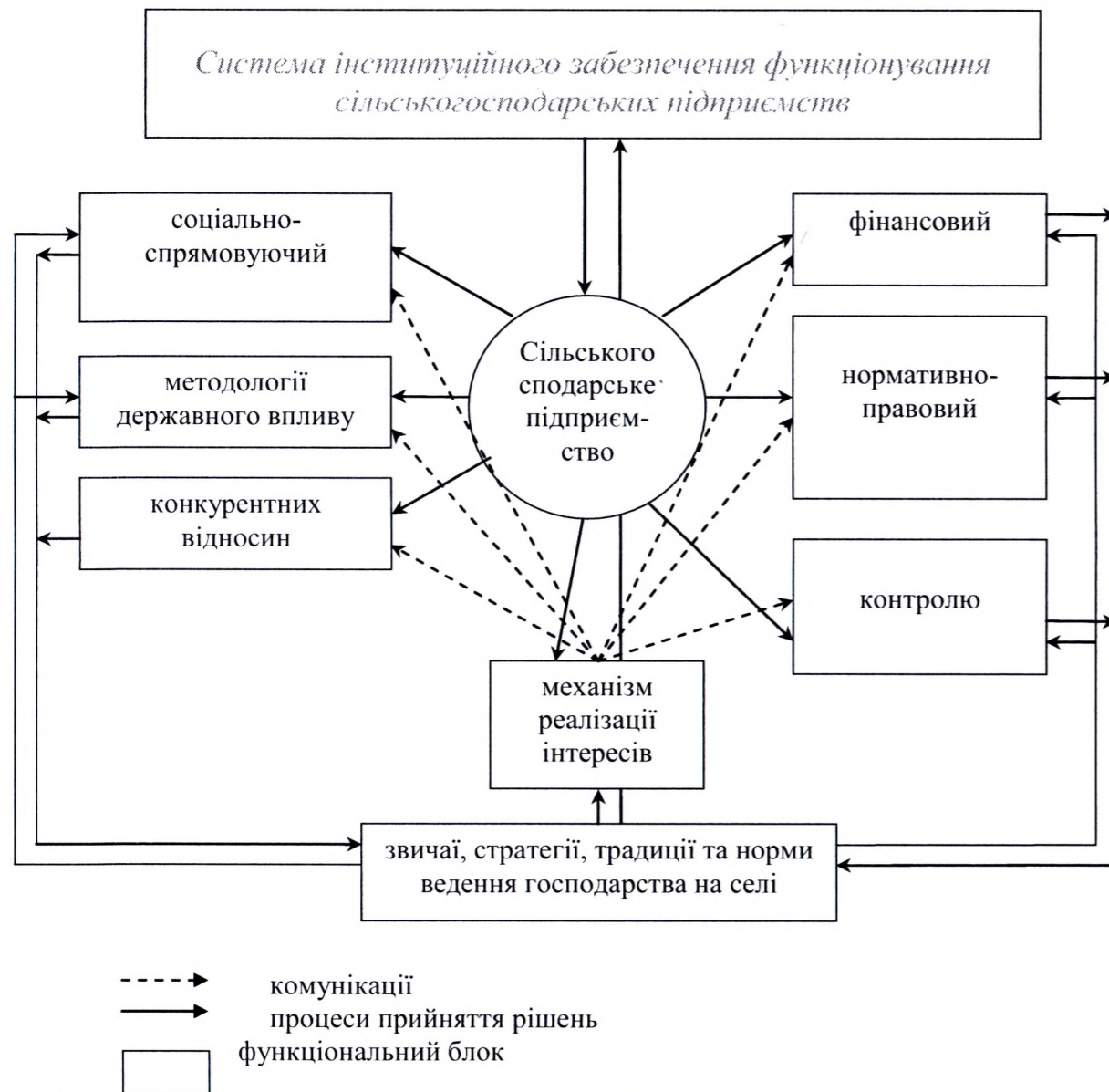

Рис. 1. Взаємозв'язок блоків системи інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств.*

* Джерело: власна розробка авторів

Fig. 1. Interconnection of the system of institutional providing for the functioning of agricultural enterprises

Система інституційного забезпечення, яка на сьогодні діє в Україні повинна передбачати такі блоки: соціально-спрямовуючий, методології державного впливу, конкурентних відносин, фінансовий, нормативно-правовий та контролю (рис. 1).

Соціально-спрямовуючі інституції повинні бути направлені на забезпечення спроможності відтворення робочої сили та підвищення життєвого рівня на селі. Саме від соціально-спрямовуючого блоку інституцій у сільськогосподарських підприємствах залежатиме результати праці і також це сприятиме не тільки стабілізації виробництва, а й підвищенню його обсягів та зростання продуктивності праці.

До соціально-спрямовуючого блоку інституційного забезпечення відносимо також мотиваційні фактори (запровадження мотивуючого механізму до праці та вимога нових методів керівництва на сільськогосподарських підприємствах). Саме мотивація сприяє ефективному функціонуванню сільськогосподарських підприємств, а також до орієнтації в своїх потенційних можливостях за рахунок відношення до праці. Мотиваційні чинники повинні враховувати як інтереси сільськогосподарських підприємств так і переробних та збутових організацій.

Розвиток творчої ініціативи працівників та забезпечення у трудових колективах сільськогосподарських підприємств морально-психологічної підготовки, спонукатиме кожного працівника до праці "по-новому" відчуваючи себе справжнім господарем справи. Нажаль, у ряді сільськогосподарських підприємств повільно впроваджуються прогресивні форми організації й оплати праці, простежуються вплив керівника сільськогосподарського підприємства, який не бажає розлучатися із старим, проте зручним, командним стилем управління, боячись взяти на себе додаткову відповідальність, або просто переконаний, що неспроможній по-новому організувати виробничий процес.

Соціально-спрямовуючий блок потрібно також підкріпити досконалими правовими й економічними механізмами взаємодії галузевих структур, оскільки інтереси сільськогосподарських підприємств можуть не збігатися із інтересами населення села. Тобто вплив соціальних факторів на функціонування сільськогосподарських підприємств сильніший ніж вплив науково-технічного прогресу.

Методологія державного впливу повинна бути спрямована на посилення ролі державного регулювання економіки із врахуванням зарубіжного досвіду. Тільки державні органи влади можуть прийняти правила, які повинні забезпечувати соціальні гарантії для жителів села і тільки за умови запровадження таких інституцій можна уникнути соціального напруження у жителів сільських територій та забезпечити рівномірний розвиток різних організаційно-правових форм господарювання.

За твердженням С. Майстро доцільно розробити діючу систему інституцій, для забезпечення сталого розвитку села. Як пропозицію для підвищення ефективності державного регулювання соціально-економічного розвитку села створити Департамент розвитку сільських територій [6, с. 6].

Блок конкурентних відносин повинен забезпечувати ефективний розподіл ресурсів сільськогосподарських підприємств із дотриманням конкурентної ефективної рівноваги за концепцією Парето. Дана концепція передбачає, якщо є оптимальний розподіл ресурсів, то ніхто не може поліпшити свого стану, не погіршуючи становища іншого [7].

Концепція конкурентних відносин на думку І. Б. Яціва визначає ступінь свободи сільськогосподарських підприємств та змушує їх удосконалювати форми і методи управління та організації виробничого процесу з використанням нових технологій [8, с. 20-21].

Сукупність саме цих блоків інституційного забезпечення створить соціальні передумови до відродження і розвитку села через надання гідних умов проживання на селі та забезпечення робочими місцями в передовому сільськогосподарському підприємстві, а також дозволить системно і структурно провести дослідження взаємозв'язку інституцій.

Цінність системи інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств полягає в тому, що на "вході" зазначеної системи є інформація про традиції та цінності селян, сформовані з використанням соціального відродження та розвитку українського села та концепції ринкової економіки, яка ґрунтується на підвищенні престижу життя і праці на селі, зокрема у сільськогосподарському підприємстві.

Фінансовий блок, зокрема пов'язаний із врегулюванням системи правил, які стосуватимуться забезпечення капіталовкладень у виробництво сільськогосподарських підприємств та у соціальну інфраструктуру. В основу даного блоку закладено питання, щодо врегулювання фінансової підтримки із створення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Система інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств має визначатися ставленням суспільства до соціальних потреб села та культури сільських жителів їх активності до розбудови села, впровадження інноваційних технологій виробництва при збереженні самобутності й раціоналізаторських рис притаманних сільському способу життя та традиційного ведення виробництва.

На систему інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств має вплив і нормативно-правове забезпечення організаційно-правових форм господарювання. Саме інституційне забезпечення покликане подолати регіональні диспропорції у забезпеченні обсягів інвестицій в сільськогосподарські підприємства та економічному механізмі їх функціонування.

Інституційне забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств включає контроль забезпечення механізму реалізації інтересів всіх суб'єктів господарювання.

Сукупність саме цих блоків інституційного забезпечення створить соціальні передумови до відродження і розвитку села через надання гідних умов проживання на селі та праці в передовому сільськогосподарському підприємстві. Селяни спроможні зламати стереотипи пережитків минулого суспільства та розвинути прогресивні технології в майбутньому.

Дані блоки дозволять системно і структурно, провести дослідження їх взаємозв'язку інституційного забезпечення та причин їх створення.

Система повинна полягати у дотриманні ряду економічних, соціальних, організаційних та правових правил, які покликані забезпечити на сільськогосподарських підприємств рівні умови при одержанні кредитів, вищий рівень їх доходів й випереджаючі темпи у порівнянні із агрохолдингами та підвищення престижності праці у них.

Поняття системи повинно охоплювати рух по певному ланцюжку: по-перше на законодавчому рівні повинна бути урегульованість питань з боку державної та місцевої влади, які стосуються розвитку сільськогосподарських підприємств; по-друге дотримання Українських аграрних традицій; по-третє – підвищення добробуту, та рівня соціального захисту; по-четверте – упорядкування відповідної матеріально-технічної бази, тобто всі елементи системи повинні бути спрямовані на досягнення мети при оптимальному поєднанні всіх регуляторів інституційного забезпечення.

Висновки. В сучасних умовах ринкового середовища інституційне забезпечення має охоплювати систему забезпечуючи блоків, які за своєю суттю мають включати заходи направлені на ефективний розвиток суб'єктів господарювання у сільському господарстві та сільській території з високою віддачею роботи на відродження села, як колись аграрного виробництва.

Тобто у результаті поєднання соціально-спрямовуючих факторів, методології державного впливу, конкурентних відносин, фінансового, нормативно-правового та блоку контролю можна підвищити ефективність виробництва.

Питання системи інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств є актуальним і має наукове і практичне значення. Результати дослідження можуть бути вихідним матеріалом як для розробки конкретних практичних заходів щодо посилення ролі державного впливу, соціально-спрямовуючих інституцій так і для накреслення шляхів подальшого розвитку різних організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств і становлення ринкової економіки.

Система інституційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств повинна стимулювати: розширене відтворення робочої сили; залучення молоді у село (оскільки кожен індивід є споживачем матеріальних і духовних благ); не допущення монополізації сільськогосподарської галузі, кількома корпоративним власникам.

1. Бородіна О. М. Інституційний розвиток сільського господарства та села України і Росії та його гармонізація з європейською політичною практикою *Економіка України*. 2012. № 11. С. 48-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_11_6 (дата звернення: 20.04.2018).
2. Кучер Р.-Д. А. Розвиток інституційного забезпечення сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 6 (104) 301. С. 299-305. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20136\(104\)/sep20136\(104\)_299_KucherR-DA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20136(104)/sep20136(104)_299_KucherR-DA.pdf) (дата звернення: 28.04.2018).
3. Матковський П. Є. Основи інституціональної модернізації аграрного сектору економіки. *Аграрна економіка*, 2012. Т. 5. № 1-2. С. 65-72.
4. Шарипов Ш. И. Развитие многоукладной аграрной экономики в институциональной среде региона: дис. ... д-ра наук из эконом. и управл. нар. хоз. : 08.00.05. / Российская академия сельскохозяйственных наук Всероссийский институт аграрных проблем и информатики им. А. А. Никонова. Москва, 2009.
5. Лопатинський Ю. М., Кифяк В. І. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : [монографія] Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2014. 248 с.
6. Майстро С. Удосконалення організаційно-інституційного механізму державного регулювання аграрного ринку URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Maystro.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Maystro.pdf) (дата звернення: 04.04.2018).
7. Мельник А. Ф., Васіна А. Ю., Желок Т. Л., Попович Т. М. Національна економіка: Навч. посіб. за ред. А. Ф. Мельник. Київ, Знання, 2011. URL: https://pidruchniki.com/1298010841794/ekonomika/kontseptsiyi_efektivnosti_konkurentnoyi_rinkovoyi_ekonomiki (дата звернення: 25.04.2018).
8. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів, Український бестселер, 2013. 427 с.

References

1. Borodina, Olena. "Institutional development of agriculture and villages of Ukraine and Russia and its harmonization with European political practice." *Economika Ukrainy*, no. 11, 2012, pp. 48-61, Vernadsky National Library of Ukraine, nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_11_6. Accessed 20 Apr. 2018.
2. Kucher, R.-D. A. "Development of institutional provision of rural territories." *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no 6 (104) 301, 2013, pp. 299-305, ird.gov.ua/sep/sep20136(104)/sep20136(104)_299_KucherR-DA.pdf Accessed 28 Apr. 2018.
3. Matkovskiy, Petro. "Fundamentals of institutional modernization of the agrarian sector of the economy". *Ahrarna ekonomika*, vol. 5, no. 1-2, 2012, pp. 65-72.

4. Sharipov, Sharip. *The development of multi-structural agrarian economy in the institutional environment of the region*. Dissertation of doctor of economics and management of people economy, 2009.
5. Lopatynskiy, Yurii, Kyfiak, Viktoriia. *Development of the agrarian sector of the national economy on an organizational basis*, Chernivetskiy nats. un-t, 2014.
6. Maistro, Serhii. "Improvement of the institutional and institutional mechanism of state regulation of the agrarian market", www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Maistro.pdf. Accessed 04 Apr. 2018.
7. Melnyk, Alla, Vasina, Alla, Zheliuk, Tetiana, Popovych, Tamara. *National Economy*, Znannia, 2011, pidruchniki.com/1298010841794/ekonomika/kontseptsiyi_efektivnosti_konkurentnoyi_rinkovoyi_ekonomiki Accessed 25 Apr. 2018.
8. Yatsiv, Ihor. *Competitiveness of agricultural enterprises: a monograph*, Ukrainskiy bestseler, 2013.

Рецензенти:

Петришин Л. П. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування Львівського національного аграрного університету;

Сахацький М. П. – д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури.

УДК 65.01:338.432

ББК 65.4

Якубів В. М.¹, Боришкевич І. І.², П'ятничук І. Д.³

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, кафедра управління та бізнес-адміністрування, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна, тел.: +38 (066) 607 56 09, e-mail: yakubiv.valentyna@gmail.com

²Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, кафедра управління та бізнес-адміністрування, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна, тел.: +38 (095) 867 84 11, e-mail: ira.boryshkevych@gmail.com

³Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, кафедра управління та бізнес-адміністрування, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна, тел.: +38 (099) 321 75 71, e-mail: irynary@gmail.com

Анотація. Стратегічний аналіз є важливим методом для формування обґрунтованої, необхідної та своєчасної інформації, необхідної для побудови ефективної стратегії розвитку підприємства. У статті обґрунтовано необхідність проведення стратегічного аналізу

сільськогосподарських підприємств як важливого інструменту для визначення перспектив розвитку в сучасному ринковому середовищі. Досліджено основні аспекти стратегічного аналізу сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області. На основі аналізу сильних та слабких сторін, існуючих можливостей та загроз визначено основні стратегічні напрямки розвитку, які спрямовані на досягнення конкурентоспроможності підприємств та подальший ефективний розвиток.

Ключові слова: стратегічний аналіз, SWOT-аналіз, сільськогосподарське підприємство, стратегія, розвиток.

Yakubiv V.M.¹, Boryshkevych I. I.², Piatnychuk I. D.³

STRATEGIC ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF IVANO-FRANKIVSK REGION

¹Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Department of management and business administration, Shevchenka Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine, tel.: +38 (066) 607 56 09, e-mail: yakubiv.valentyna@gmail.com

²Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Department of management and business administration, Shevchenka Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine, tel.: +38 (095) 867 84 11, e-mail: ira.boryshkevych@gmail.com

³Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Department of management and business administration, Shevchenka Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine, tel.: +38 (099) 321 75 71, e-mail: irynary@gmail.com

Abstract. Strategic analysis is an important method for the formation of substantiated, necessary and timely information necessary for building an effective development strategy of enterprises. The article analyzes the necessity of strategic analysis of agricultural enterprises as an important tool for determining the prospects of development in the modern market environment. The main aspects of strategic analysis of agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region have been investigated. Based on the analysis of strengths and weaknesses, existing opportunities and threats, the main strategic directions of development aimed at achieving the competitiveness of enterprises and further effective development have been identified.

Key words: strategic analysis, SWOT-analysis, agricultural enterprise, strategy, development.

Вступ. Сільськогосподарська галузь є важливою стратегічною нішою національної економіки України, яка формує продовольчу безпеку країни, створює нові робочі місця та забезпечує зростання економічного потенціалу загалом. Окрім того, вона відіграє важливу роль у створенні валового внутрішнього продукту. Досліджуючи сучасний стан сільськогосподарських підприємств, слід зазначити, що підприємства даної галузі необхідно розглядати у контексті відкритої системи взаємодії із

зовнішніми факторами. За таких умов сільськогосподарські підприємства повинні застосовувати оптимальні новітні методи управління з метою подальшого пристосування до всіх зовнішніх чинників, які постійно змінюються. Саме тому необхідно провести стратегічний аналіз перспектив розвитку для оцінки теперішнього стану сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області та прогнозування необхідних дій подальшого ефективного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є розробка стратегічних напрямків розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області на основі аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища. Основними методами дослідження є аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, метод системного підходу.

Результати. Керівникам сільськогосподарських підприємств для забезпечення їх успішної діяльності необхідно використовувати стратегічне бачення, що спрямоване на досягнення більш високих результатів, ніж у найближчих конкурентів.

Вагомий внесок у дослідження проведення стратегічного аналізу та побудови ефективної стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств здійснили такі вітчизняні вчені: Н. В. Винниченко [1], Н. І. Горогоцька [2], Е. Е. Ібрагімов [3], К. О. Кулик [4], В. В. Лопушанська [5], В. М. Якубів [6] та інші.

Згідно твердження Т. І. Дьолог “стратегічний аналіз – це аналіз складної і динамічної сукупності факторів, які в узагальненому вигляді можна поділити на внутрішні основні і другорядні, зовнішні загальні, зовнішні безпосередні фактори, що в комплексній єдності здійснюють вплив на ефективність діяльності підприємства” [7, с. 47].

Л. В. Носонова трактує стратегічний аналіз як “дослідження позитивних і негативних факторів, які впливають чи можуть вплинути на економічне становище підприємства в майбутньому” [8, с. 548].

В межах стратегічного аналізу проводиться оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища. Зовнішнє середовище – це сукупність політичних, економічних, соціальних, культурних, етнічних факторів та особливості взаємодії підприємства із партнерами, конкурентами, споживачами, органами державної влади, засобами масової інформації тощо. На зовнішнє середовище підприємство не може впливати, або має незначний вплив. Внутрішнє середовище, навпаки, перебуває під безпосереднім впливом керівництва підприємства.

Найкращим інструментом для аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища є SWOT-аналіз. Він проводиться для того, щоб виявити та ліквідувати слабкі місця підприємства, нарощувати виробничу потужність, оцінити стан інвестиційного розвитку, використовуючи усі наявні можливості та уникнути існуючих загроз зовнішнього середовища. Окрім того, привабливість даного методу пов'язана з його простотою, універсальністю та доступністю, а також з можливістю комплексного аналізу перспектив розвитку сільськогосподарських підприємств.

За допомогою методики SWOT-аналізу є змога здійснювати оцінку та контроль діяльності підприємства в напрямку уникнення загроз, а також виявляти конкурентні переваги та використовувати наявні можливості. З 1960-х років і до сьогодні SWOT-аналіз широко застосовується в процесі стратегічного аналізу.

На основі опрацьованої методики проведемо SWOT-аналіз перспектив розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області. У табл. 1. наводимо перелік сильних та слабких сторін підприємств, існуючих можливостей та загроз.

Таблиця 1

Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області*

Table 1

Analysis of the internal and external environment of agricultural enterprises in the Ivano-Frankivsk region*

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Сприятливі природно-кліматичні умови: помірно-континентальний клімат, достатня кількість опадів. 2. Різноманітний ґрунтовий покрив та родючість ґрунтів, зокрема наявність майже всіх агрогосподарських ґрунтів та великих масивів чорноземів. 3. Висока забезпеченість земельними ресурсами сільськогосподарського призначення: сільськогосподарські угіддя складають 45,3 % від загального земельного фонду. 4. Висока рентабельність цукрових буряків та плодів і ягід у підгалузі рослинництва, а також реалізація овець, кіз і свиней на м'ясо та меду – у підгалузі тваринництва. 5. Висока продуктивність праці одного працівника, зайнятого у сільському господарстві. 6. Високий розмір заробітної плати працівників, зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції. 7. Високий рівень внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок в сільськогосподарських науках. 8. Стабільний попит на продукцію. 9. Наявність висококваліфікованого адміністративного персоналу.	1. Висока залежність сільськогосподарського виробництва від погодних умов. 2. Висока собівартість більшості видів сільськогосподарської продукції. 3. Низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію. 4. Відсутність стабільних каналів збуту сільськогосподарської продукції. 5. Високий рівень експорту сировини, а не готової продукції. 6. Велика енерго- та матеріаломісткість виробництва сільськогосподарської продукції. 7. Використання застарілої техніки та відсутність достатніх коштів для технічного переоснащення та оновлення. 8. Відтік працездатного населення із сільської місцевості. 9. Недостатній рівень державної підтримки та брак фінансової незалежності. 10. Неefективна система оподаткування для сільськогосподарської галузі. 11. Часткове здійснення стратегічного планування та відсутність чіткої стратегії розвитку в більшості сільськогосподарських підприємств регіону.
Можливості	Загрози
1. Можливості збільшення виробництва аграрної продукції. 2. Збільшення величини освоєння сільськогосподарських угідь. 3. Зниження рівня собівартості та збільшення виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. 4. Використання нових сортів рослин та порід тварин з високим генетичним потенціалом. 5. Виробництво екологічно чистої аграрної продукції на світовому продовольчому	1. Загострення військової ситуації в країні. 2. Нестабільність фінансово-економічної ситуації в країні. 3. Поява нових сільськогосподарських підприємств (зокрема іноземних), що загострить конкурентну боротьбу в регіоні. 4. Нестабільність погодних умов (посуха, вимерзання посівів тощо). 5. Скорочення чисельності осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах. 6. Підвищення цін на

ринку. 6. Закупівля імпортного обладнання та технічне оновлення сільськогосподарських підприємств. 7. Впровадження ефективних програм підтримки аграрного сектору в рамках державного бюджету. 8. Політична підтримка сільськогосподарських підприємств. 9. Залучення нових інвесторів для розвитку сільськогосподарських підприємств. 10. Покращення виробничої інфраструктури, зокрема ремонт доріг. 11. Удосконалення організаційної структури управління. 12. Формування та впровадження ефективного механізму стратегії розвитку на кожному сільськогосподарському підприємстві.	сільськогосподарську техніку, енергоресурси, добрива та корми. 7. Низький рівень конкурентоспроможності на світовому ринку. 8. Погіршення системи кредитної політики (підвищення відсоткових ставок, неефективні умови кредитування тощо).
--	--

*Джерело: власні дослідження автора.

На підставі виділених сильних та слабких сторін внутрішнього середовища та можливостей і загроз зовнішнього середовища, побудуємо матрицю SWOT, у якій наведемо альтернативні варіанти стратегічних заходів для сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області залежно від комбінації факторів внутрішнього та зовнішнього середовища (табл. 2).

Таблиця 2
Фінальна матриця SWOT-аналізу сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області*
Table 2
The final matrix of SWOT analysis of agricultural enterprises in Ivano-Frankivsk region*

	Можливості	Загрози
Зовнішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Можливості збільшення виробництва аграрної продукції. 2. Закупівля імпортного обладнання та технічне оновлення сільськогосподарських підприємств. 3. Впровадження ефективних програм підтримки аграрного сектору в рамках державного бюджету. 4. Формування та впровадження ефективного механізму стратегії розвитку на кожному сільськогосподарському підприємстві. 5. Збільшення величини освоєння сільськогосподарських угідь. 6. Зниження рівня собівартості та збільшення виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. 7. Виробництво екологічно чистої аграрної продукції на світовому продовольчому ринку. 8. Політична підтримка сільськогосподарських підприємств. 9. Залучення нових інвесторів для розвитку сільськогосподарських підприємств. 10. Удосконалення організаційної структури управління. 11. Покращення виробничої інфраструктури, зокрема ремонт доріг. 12. Використання нових сортів рослин та порід тварин з високим генетичним потенціалом. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільність фінансово-економічної ситуації в країні. 2. Нестабільність погодних умов (посуха, вимерзання посівів тощо). 3. Скорочення чисельності осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах. 4. Підвищення цін на сільськогосподарську техніку, енергоресурси, добрива та корми. 5. Поява нових сільськогосподарських підприємств (зокрема іноземних), що загострить конкурентну боротьбу в регіоні. 6. Погіршення системи кредитної політики (підвищення відсоткових ставок, неефективні умови кредитування тощо). 7. Загострення військової ситуації в країні. 8. Низький рівень конкурентоспроможності на світовому ринку.
Внутрішнє середовище		

Сильні сторони	СІМ	СІЗ
<p>1. Сприятливі природно-кліматичні умови: помірно-континентальний клімат, достатня кількість опадів.</p> <p>2. Різноманітний ґрунтовий покрив та родючість ґрунтів, зокрема наявність майже всіх агропробних ґрунтів та великих масивів чорноземів.</p> <p>3. Висока забезпеченість земельними ресурсами сільськогосподарського призначення: сільськогосподарські угіддя складають 45,3 % від загального земельного фонду.</p> <p>4. Висока рентабельність цукрових буряків та плодів і ягід у підгалузі рослинництва, а також реалізація овець, кіз і свиней на м'ясо та меду – у підгалузі тваринництва.</p> <p>5. Висока продуктивність праці одного працівника, зайнятого у сільському господарстві.</p> <p>6. Високий розмір заробітної плати працівників, зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції.</p> <p>7. Високий рівень внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок в сільськогосподарських науках.</p> <p>8. Стабільний попит на продукцію.</p> <p>9. Наявність висококваліфікованого адміністративного персоналу.</p>	<p>1. Сприятливі природно-кліматичні умови та різноманітний ґрунтовий покрив і родючі ґрунти дають змогу збільшити виробництво аграрної продукції.</p> <p>2. Висока забезпеченість земельними ресурсами сільськогосподарського призначення дає змогу збільшити величину освоєння сільськогосподарських угідь.</p> <p>3. Висока рентабельність деяких видів сільськогосподарської продукції дає підстави залучення нових інвесторів для розвитку сільськогосподарських підприємств, а також можливості для закупівлі імпортного обладнання.</p> <p>4. Висока продуктивність праці одного працівника, зайнятого у сільському господарстві дає змогу знизити рівень собівартості та збільшити виручку від реалізації сільськогосподарської продукції.</p> <p>5. Високий рівень внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок в сільськогосподарських науках дає можливість для виробництва екологічно чистої аграрної продукції на світовому продовольчому ринку, а також до використання нових сортів рослин та порід тварин з високим генетичним потенціалом.</p> <p>6. Стабільний попит на продукцію є основою для впровадження ефективних програм підтримки аграрного сектору в рамках державного бюджету та політичної підтримки.</p>	<p>1. За рахунок високого розміру заробітної плати залучати більшу кількість працівників, які зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції.</p> <p>2. Підтримувати високий рівень внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок для забезпечення конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств, в тому числі на світовому ринку.</p> <p>3. Дотримуватись технологій виробництва продукції та забезпечувати відповідність світовим стандартам якості з метою досягнення високого рівня конкурентоспроможності на світовому ринку.</p> <p>4. За допомогою висококваліфікованого адміністративного персоналу продумати стратегію по залученню інвесторів з метою уникнення необхідності в банківських кредитах.</p>

Слабкі сторони	СЛМ	СЛЗ
<p>1. Висока залежність сільськогосподарського виробництва від погодних умов.</p> <p>2. Висока собівартість більшості видів сільськогосподарської продукції.</p> <p>3. Низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію.</p> <p>4. Відсутність стабільних каналів збуту сільськогосподарської продукції.</p> <p>5. Високий рівень експорту сировини, а не готової продукції.</p> <p>6. Велика енерго- та матеріаломісткість виробництва сільськогосподарської продукції.</p> <p>7. Використання застарілої техніки та відсутність достатніх коштів для технічного переоснащення та оновлення.</p> <p>8. Відтік працездатного населення із сільської місцевості.</p> <p>9. Недостатній рівень державної підтримки та брак фінансової незалежності.</p> <p>10. Неefективна система оподаткування для сільськогосподарської галузі.</p> <p>11. Часткове здійснення стратегічного планування та відсутність чіткої стратегії розвитку в більшості сільськогосподарських підприємств регіону.</p>	<p>7. Наявність висококваліфікованого адміністративного персоналу дає змогу сформулювати та впровадити механізм стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств, а також удосконалити організаційну структуру управління.</p> <p>1. Закупівля імпортного обладнання та технічне оновлення сільськогосподарських підприємств дасть змогу скоротити собівартість сільськогосподарської продукції, а також енерго- та матеріаломісткість виробництва.</p> <p>2. Впровадження ефективних програм підтримки аграрного сектору в рамках державного бюджету забезпечить достатню фінансову стійкість сільськогосподарських підприємств області.</p> <p>3. Формування та впровадження ефективного механізму стратегії розвитку на кожному сільськогосподарському підприємстві забезпечить стратегічну орієнтованість таких підприємств та готовність до зовнішніх змін.</p> <p>4. Виробництво екологічно чистої аграрної продукції на світовому продовольчому ринку та використання нових сортів рослин і порід тварин з високим генетичним потенціалом забезпечать стабільні канали збуту та експорт готової сільськогосподарської продукції.</p> <p>5. Політична підтримка сільськогосподарських підприємств та залучення нових інвесторів сприятимуть технічному переоснащенню та оновленню сільськогосподарської техніки.</p> <p>6. Удосконалення організаційної структури управління сприятиме здійсненню стратегічного планування.</p>	<p>Дане поле передбачає розробку такої стратегії, яка забезпечить ліквідацію слабких сторін сільськогосподарських підприємств та дасть змогу уникнути ймовірних загроз. У таких умовах пропонуємо впровадити для сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області стратегію концентрації, яка дасть можливість залучати нових інвесторів. Окрім того, пропонуємо формувати стратегічну орієнтованість підприємств в напрямку модернізації. Це сприятиме розвитку галузі сільського господарства та вихід готової сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки.</p>

Висновки. У вітчизняному ринковому середовищі використання стратегічного підходу до управління сільськогосподарськими підприємствами залишається досить обмеженим. Головними причинами цього є недостатня увага до дослідження методологічних проблем стратегічного аналізу та нерозуміння керівників підприємств у важливості проведення такого аналізу, їх недостатня компетентність з даних питань. Проведений SWOT-аналіз сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області дав змогу сформулювати подальші стратегічні заходи, виходячи із наявних сильних та слабких сторін внутрішнього середовища та існуючих можливостей і загроз зовнішнього середовища. Результати проведеного дослідження мають практичне значення в управлінській діяльності сільськогосподарських підприємств області та формують підґрунтя для перспектив розвитку в майбутньому.

1. Винниченко Н. В. Стратегічний аналіз розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інтернаука*. 2017. № 1 (23). С. 37-38.
2. Горогоцька Н. І. Перспективи розвитку виробництва органічної продукції сільськогосподарськими підприємствами Івано-Франківської області. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4992> (дата звернення: 25.05.2018)
3. Ібрагімов Е. Е. Ефективне стратегічне планування на основі системного підходу. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10(3). С. 274-276.
4. Кулик К. О. Оцінка причин кризи та сильних і слабких сторін сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 12. Ч. 2. С. 67-70.
5. Лопушанська В. В. ТО-модель для комплексного стратегічного аналізу галузей рослинництва сільськогосподарських підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2014. № 1 (33). С. 10-18.
6. Якубів В. М., Боришкевич І. І. Стратегічний набір як невід'ємний інструмент розвитку сільськогосподарських підприємств. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 284-289.
7. Дьолог Т. І. Стратегічний аналіз середовища підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 46-48.
8. Носонова Л. В. Визначення рівня стратегічного потенціалу машинобудівних підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 547-555.

References

1. Vynnychenko, N. V. "Strategic analysis of agricultural enterprises development." *International Science*, no.1(23), 2017, pp.37-38.
2. Horohotska, N. I. "Perspectives of organic production development by agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region." *Effective economy*, no.5, 2016, Vernadsky National Library of Ukraine, www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4992. Accessed 25 May 2018.
3. Ibragimov, E. E. "Effective strategic planning on the basis of the system approach." *Economic Analysis*, vol.10(3), 2012, pp. 274-276.
4. Kulyk, K. O. "Estimation of the causes of the crisis and the strengths and weaknesses of agricultural enterprises." *Scientific Bulletin of the Kherson State University*, issue 12(2), 2015, pp.67-70.
5. Lopushanska, V. V. "TO-model for complex strategic analysis of agricultural enterprises." *Business navigator*, no.1(33), 2014, pp. 10-18.
6. Yakubiv, V. M. and I. I. Boryshkevych. "A strategic set as an essential tool for the development of agricultural enterprises." *Problems of the economy*, no. 1, 2017, pp. 284-289.
7. Dolog, T. I. "Strategic analysis of enterprise environment." *Investments: practice and experience*, no.15, 2013, pp. 46-48.
8. Nosonova, L. V. "Determination of the level of strategic potential of machine-building enterprises." *Economics and Society*, issue 9, 2017, pp. 547-555.

Рецензенти:

Пилипів Н. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної і прикладної економіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Максимів Ю. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 330.341.1:336.22

ББК 65.32

Перевозова І.В.¹, Сус Т.Й.²

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КАРПАТСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ

¹Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра маркетингу і контролінгу,
вул. Шопена, 1, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: 0673423720,
e-mail:perevozova@ukr.net

²Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: taras.vik@ukr.net

Анотація. В аграрному секторі нагальною залишається проблема технологічного переозброєння, наукового та фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Обґрунтовано переваги використання кластерного фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. Аграрна галузь є найбільш перспективною для кластеризації з використанням кластерної моделі фінансування, адже практично кожна область Карпатського макрорегіону має унікальний аграрний потенціал, який при ефективному його використанні за допомогою кластеру, сприятиме розвитку всіх його учасників, зокрема і фінансового сектору та дозволить зменшити ризики при фінансуванні інновацій і відповідно кредитні ресурси стануть більш доступними. Зазначено, що в сучасних економічних умовах кластерна модель фінансування можлива на основі формування банківського кластеру, який виступає інструментом реалізації проектного фінансування на регіональному рівні. Перевагою банківського кластеру, який співробітничав з аграрним кластером або агрохолдингом є взаємовигідна співпраця з постійними клієнтами, а також сторони одержують стабільного і надійного партнера зі значними фінансовими потоками.

Розглянуто особливості формування фінансового кластеру та перелік можливих його учасників. Запропоновано перелік основних завдань щодо діяльності фінансових кластерів в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: фінансовий кластер, аграрний сектор, інноваційний розвиток, кластерна модель, інвестиції.

Перевозова І.В., Сус Т.Й.

CLUSTER MODEL OF FINANCING OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR OF THE CARPATHIAN MACROREGION

¹Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Shopena str.1, Ivano-Frankivsk,
7600, Ukraine,
tel.: 0673423720,
e-mail:perevozova@ukr.net

²Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: taras.vik@ukr.net

Abstract. The problem of technological re-equipment, scientific and financial support of innovative development remains urgent in the agrarian sector. The advantages of using cluster financing of innovative development of the agrarian sector are substantiated. The agrarian sector is the most promising for clusterization using a cluster model of financing, because actually every region of the Carpathian macro-region has the unique agricultural potential, which, with its efficient use with help of a cluster, will provide the development of all its participants, including the financial sector, and will reduce the risks of financing of innovations, and accordingly the credit resources will become more accessible. It is noted that in modern economic conditions a cluster model of financing is possible on the base of the formation of the banking cluster, which serves as a tool for project financing at the regional level. The advantage of the banking cluster that co-operates with an agrarian cluster or agroholding is a mutually beneficial cooperation with regular customers, and also the parties get the stable and reliable partner with significant financial flows.

The peculiarities of the forming of financial cluster and a list of possible participants are considered. The list of main tasks concerning the activity of financial clusters in the agrarian sector of the economy is proposed.

Key words: financial cluster, agrarian sector, innovation development, cluster model, investments.

Вступ. На регіональному рівні сільське господарство було і залишається ключовим пріоритетом в вирішенні питання регіональної продовольчої безпеки, яка загострюється в зв'язку зі зростанням експорту рентабельних сільгоспкультур, нехтуванням комплексним веденням сільгоспвиробництва, зменшенням площі сільгоспугідь, зміною клімату та необхідністю нарощувати обсяги та види сільгосппродукції. Безвізовий режим та асоційоване членство України в ЄС загострило проблему забезпечення сільськогосподарського виробництва кваліфікованою робочою силою. Аграрний сектор стоїть перед серйозними викликами пов'язаними з загостренням конкуренції в продовольчому сегменті зі сторони наших близьких сусідів, зокрема Польщі. Нагальною залишається проблема технологічного переозброєння, наукового забезпечення розвитку аграрного сектору, глибокої переробки сільськогосподарської продукції та експорту продукції з високою доданою вартістю. Вирішення даної проблеми лежить в площині пріоритетного фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору з використанням інноваційних фінансових інструментів. В умовах глобалізації висока родючість українських чорноземів та дешева робоча сила перестають бути ключовими факторами конкурентоспроможності української сільгосппродукції. Зі сторони країн ЄС дані конкурентні переваги нівелюються значною фінансовою підтримкою аграрного сектору в рамках спільної аграрної політики, доступністю та низькими відсотковими ставками по кредитах, високою купівельною спроможністю населення розвинутих країн та пріоритетним фінансуванням розвитку інновацій. Дані виклики зумовлюють пошук ефективних інноваційних фінансових інструментів для забезпечення прискореного технологічного та інноваційного розвитку аграрної сфери в умовах жорсткої конкуренції.

Постановка завдання. Роботи багатьох науковців присвячені питанням фінансування та стимулювання інноваційної діяльності. Швабій К. [1] вказує на

основні чинники які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності. Алексєєв І., Мазур А., Желізняк Р. розглядають формування кластеру податкового стимулювання інноваційної діяльності [2]. Молдаван Л., Шубравська зазначають, що "... головним фактором, який стримує інвестиційно-інноваційний процес у сфері сільськогосподарського виробництва, є нестача фінансів. Сільське господарство має довготривалі проблеми у сфері фінансового і матеріально-технічного забезпечення" [3, с.82]. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору досліджують Алейнікова О., Майстро С. [4,5].

Мета статті – розглянути принципи формування фінансового кластера для фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору.

Результати. Кластерна організація та фінансування розвитку агропромислового виробництва передбачає формування на певній території замкнутих циклів "наукові розробки, впровадження, виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції" на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації як матеріальних так і фінансових ресурсів для одержання учасниками кластеру інноваційної конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості всіх учасників інноваційного ланцюга. Формування кластерів, як правило, ініціюється науковими установами, підприємствами, фінансовими установами з огляду на такі вигоди від співпраці, як ефект синергії, підвищення конкурентоспроможності всіх учасників, здобуття нових знань, кооперування тощо.

Аграрна галузь є найбільш перспективною для кластеризації з використанням кластерної моделі фінансування, адже практично кожна область Карпатського макрорегіону має унікальний аграрний потенціал, який при ефективному його використанні за допомогою кластеру, сприятиме розвитку всіх його учасників, зокрема і фінансового сектору, що дозволить зменшити ризики при фінансуванні інновацій та відповідно кредитні ресурси стануть більш доступними. Досвід країн ЄС переконливо доводить, що аграрна кластеризація та застосування кластерної моделі фінансування є однією з умов підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, економіки регіону та держави.

Наприклад, економіка Фінляндії повністю кластеризована, у ній виділено 9 кластерів; економіка Нідерландів розбита на 20 "мегакластерів", на основі функціонування яких визначено пріоритети інноваційної політики держави. У Данії функціонує 29 кластерів, у яких беруть участь 40% усіх підприємств країни, які забезпечують 60% експорту [6].

В сучасних економічних умовах кластерна модель фінансування можлива на основі формування банківського кластеру. Він виступає інструментом реалізації проектного фінансування на регіональному рівні. Під банківським кластером ми розуміємо сукупність пов'язаних фінансових установ в межах певної території, які сприяють економічному розвитку макрорегіону шляхом перерозподілу заощаджень в інвестиції з мінімальними трансакційними витратами.

Банківський кластер може забезпечити необхідну концентрацію інвестиційних ресурсів, об'єднати інтереси учасників та забезпечити оптимальне співвідношення регіональних та національних інструментів регулювання. Сучасний банківський кластер передбачає наявність різноманітних послуг своїм клієнтам: від традиційних розрахунково-касових операцій, що є визначальними в відносинах з клієнтами, до новітніх форм грошово-кредитних і фінансових інструментів, які використовуються банківськими структурами. Диверсифікація кредитних ризиків дозволяє зменшити відсоткові ставки та уникнути проблемних кредитів.

Особливим продуктом діяльності банківського кластеру є кластерний капітал і кластерний кредит, пов'язаний з наданням консолідованих грошових коштів для

фінансування регіональних інноваційно-інвестиційних проектів та цільових програм інноваційного розвитку на принципах терміновості, платності, повернення. Кластерний капітал необхідно розглядати і як особливий інноваційний фінансовий продукт, який наділений властивостями прискореного відтворення та низьких ризиків тільки в рамках спільної фінансової діяльності за умов взаємоузгодженості інтересів всіх учасників.

В рамках інноваційного розвитку аграрного сектору кластерна модель фінансування може застосовуватися для реалізації масштабного інноваційного проекту в рамках агрохолдингу, кластерних об'єднань сільгоспвиробників і науково-дослідних установ та формування виробничих кластерів з участю фінансових організацій. Кластерна модель фінансування використовує наступні інструменти підтримки інноваційного агрокластеру: надання кредитів, позик, здійснення лізингових операцій і фінансування на поворотній основі, видача гарантій та поручительств, участь у статутному капіталі господарських товариств, гарантійна підтримка експорту, проектне фінансування і ін.

Перевагою банківського кластеру, який співробітничает з аграрним кластером або агрохолдингом є взаємовигідна співпраця з постійними клієнтами, а також сторони одержують стабільного і надійного партнера зі значними фінансовими потоками.

При кредитуванні агробізнесу, банки, які входять в фінансовий кластер диверсифікують ризики та об'єктивно оцінюють діяльність позичальника, зокрема в частині ефективності використання фінансових ресурсів.

Розвиток кластерної моделі фінансування не повинен зводитися тільки до створення банківського кластера. Цю модель можна розглядати як базову, початкову проте широке залучення всіх фінансових інституцій дозволить ефективніше реалізовувати інноваційну стратегію розвитку аграрного сектору. Ядром кластерної моделі фінансування в сучасних умовах є надходження бюджетних коштів, спрямованих на підтримку аграрного сектору та грошові потоки які надходять з банківського кластера. Конкурсний відбір інноваційних проектів, участь держави в фінансуванні масштабних інноваційних проектів є добрим індикатором для залучення банківського кредитування та формування фінансового кластера в Україні. Розглядаємо діяльність фінансового кластера не тільки в аграрному секторі, але й в інших сферах, спрямованих на інноваційний розвиток економіки.

Формування фінансового кластера дозволяє залучати не тільки традиційні фінансові інструменти, але поряд з цим для успішного інноваційного розвитку аграрного сектору важливим є залучення іноземних інвестицій, венчурних фондів, страхових компаній та грантів і краудфандінгу (рис. 1)

До основних завдань діяльності фінансових кластерів в аграрному секторі належать:

1. підвищення ефективності фінансового забезпечення інноваційних проектів за рахунок ефекту синергії та впровадження інноваційних фінансових технологій;
2. зниження фінансових ризиків та відсотків за кредитами і підвищення якості фінансового обслуговування інноваційного проекту;
3. фінансування масштабних інноваційних проектів та контроль за ефективним використанням коштів;
4. створення привабливого інвестиційного клімату в регіоні та співпраця з інвестиційними фондами зарубіжних країн;
5. формування інноваційних фінансових інструментів та їх апробація.

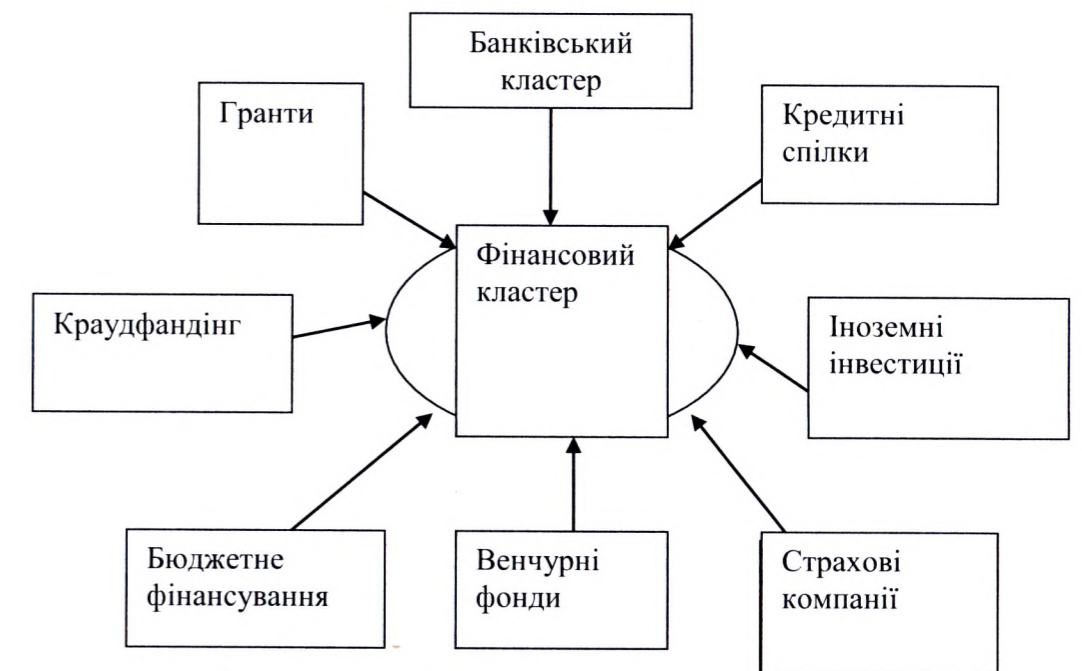

Рис. 1. Учасники фінансового кластера
Fig. 1. Participants of the financial cluster

Ініціаторами та засновниками фінансових кластерів перш за все повинні бути фінструктури, які першими можуть відчутти зміни та всі переваги від такої форми організації. Зокрема, перш за все йдеться про ефективну та скоординовану співпрацю в межах фінансового кластеру; по-друге, можливість мінімізувати ризики, спільно фінансуючи інноваційні проекти та замовляючи експертизу проекту або наукових розробок; третьою перевагою є можливість вирішення колективних проблем, зокрема інституціонального характеру; по-четверте, розбудова спільної фінансової інфраструктури та спільна промоція фінансових послуг кластеру на внутрішньому і зовнішньому ринках.

В концепції довгострокового інноваційного розвитку аграрної сфери Карпатського макрорегіону необхідно стимулювати формування виробничих агрокластерів, що спеціалізуються на випуску конкурентоздатної на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції з високою доданою вартістю та їх фінансове забезпечення фінансовим кластером, що дозволить забезпечити територіальну збалансованість і розширене відтворення системи інвестиційно – інноваційного розвитку. Фінансові кластери повинні стати новим джерелом конкурентних переваг макрорегіону, сприяючи багатополлярному розподілу точок зростання по його території, забезпечуючи рівномірність і збалансованість просторового розвитку; змінюючи не тільки систему факторів розміщення, а й структуру економічного простору та спеціалізацію направлену на виробництво продукції з високою доданою вартістю та задоволення потреб макрорегіону в високоякісних продуктах харчування та сировини для промисловості.

Для стимулювання формування фінансових кластерів та фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрної сфери доцільно, на наш погляд, дозволити фінансовим установам членам кластеру сплачувати 75% податків, а 25% направляти в фонд кластеру, кошти з якого можуть використовуватись виключно на інвестування

важливих для макрорегіону інноваційних проєктів, розвитку інноваційної інфраструктури.

Кластерна модель фінансування найбільш ефективна для фінансового забезпечення масштабних національних та регіональних проєктів націлених на вирішення ключових, першочергових та стратегічних завдань тісно пов'язаних з аграрним сектором, розвитком регіональної економіки на інноваційних засадах. Зокрема, доцільно створити фінансовий кластер для виробництва сучасного, світового рівня та надійності і ефективності трактора для аграрного сектору. Ефект від інвестиційного забезпечення на основі фінансового кластеру придбання господарствами зернозбиральної та ґрунтообробної техніки може набрати мультиплікаційного характеру, якщо здійснити програму переходу на її виробництво в Україні.

Для створення конкуренції можна залучати іноземних виробників сільськогосподарської техніки до створення своїх філій на території України, створити спільне виробництво з відомим, світового рівня виробником, розпочати великовузлове складання з поступовим переходом до виробництва українських комплектуючих, купити ліцензію і на основі державно-приватного партнерства розпочати виготовлення тракторів 3-4х марок.

На регіональному рівні кластерне фінансування доцільно використовувати при реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів в сфері зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, виробництва дитячого харчування, сільськогосподарського машинобудування, розвитку тваринництва.

Висновки. В умовах дефіциту фінансових ресурсів та необхідності масштабної технологічної модернізації аграрного сектору, що в свою чергу потребує значних фінансових ресурсів, використання кластерного фінансування дозволить реалізувати масштабні інвестиційно-інноваційні проєкти, диверсифікувати позичкові кошти та забезпечити впровадження сучасних інноваційних продуктів. Кластерне фінансування забезпечує диверсифікацію ризиків при реалізації масштабних інноваційних проєктів, дозволяє формувати та використовувати сучасні страхові продукти. Залучення у фінансовий кластер іноземного капіталу сприятиме використанню інноваційних фінансових інструментів оптимальних для аграрного сектору.

1. Швабій, К. І., Коротун В. І. Податкові пільги як загроза фінансовій безпеці України. *Торгівля і ринок України* : тематичний зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУеТ, 2012. Вип. 34. С. 583–590.
2. Алексєєв І.В., Мазур А.В., Желізняк Р.І. Кластер податкового стимулювання інноваційної діяльності: формування та фінансування. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2017. Т.1. №22. С.328-335.
3. Молдаван Л.В., Шубравська О.В. Інвестиційні пріоритети у сфері розвитку агропромислового виробництва України та механізми їх реалізації. *Економіка України*. 2015. №4. С. 78-87.
4. Алейнікова О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку АПК. *Інвестиції: досвід та практика*. 2011. №16. С.131-136.
5. Майстро С. В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf>. (дата звернення: 20.04.2018)
6. Кірдан О. С. Розвиток аграрних кластерів як один із шляхів реалізації державної політики в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/6975/1/Kirdan_Ternopil.pdf (дата звернення: 25.04.2018)

References

1. Shvabii, K. and V. Korotun. "Tax privileges as a threat of financial security of Ukraine." *Torhivlia i rynok Ukrainy*, issue 34, 2012, pp. 583– 590.

2. Aliexsieiev, I., Mazur, A., and R. Zhelizniak. "The cluster tof ax incitement of innovative activity: formation and financing." *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*, vol. 1, no. 22, 2017, pp. 328-335.
3. Moldavan, L., and O. Shubravska. "Investment priorities in the field of development of agro-industrial production in Ukraine and the mechanisms of their realities." *Ekonomika Ukrainy*, no. 4, 2015, pp. 78-87.
4. Aleinikova, O. "Foreign experience of state regulation of agroindustrial complex development. " *Investytsii: dosvid ta praktyka*, no. 16, 2011, pp. 131-136.
5. Maistro, S. "Essence and directions of state regulation of agrarian market in foreign countries." National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf. Accessed 20 Apr. 2018.
6. Kirdan, O. S. "Development of agrarian clusters as one of the ways of implementing of state policy in agro-industrial production." *Economy of agroindustrial complex*, dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/6975/1/Kirdan_Ternopil.pdf . Accessed 25 Apr. 2018.

Рецензенти:

Романюк М.Д. – д.е.н., професор кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 330.101:69.003

ББК 65.28

Дорошенко В.М.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ЗЕЛЕНЕ БУДІВНИЦТВО"

Київський національний університет будівництва та архітектури,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра організації та управління будівництвом,
пр.Повітрофлотський, 31, м. Київ,
03680, Україна,
тел.: 097-139-95-04,
e-mail: violetta.doroshenko@gmail.com

Анотація. У статті систематизовано та досліджено основні підходи до трактування дефініції "зелене будівництво" в вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. На основі системного та комплексного підходів запропоновано авторське визначення поняття, з позицій концепції сталого розвитку проаналізовані перспективи впровадження "зеленого будівництва" в Україні, визначено економічні переваги "зелених будівель", на основі стандартів "зеленого будівництва" розроблено пропозиції щодо ключових драйверів формування попиту на інвестиції. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано актуальність "зеленого будівництва" в тренді енергоефективного розвитку будівельної галузі, що володіє найбільшим потенціалом енергозбереження.

Ключові слова: будівництво, "зелене будівництво", енергозбереження.

Doroshenko V.M.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DETERMINATION OF CONCEPT "GREEN BUILDING"

Kyiv National University
Engineering and Architecture,
Ministry of Education and Science of Ukraine,

Department of organization and construction Management,
Povitroflotsky ave, 31, Kyiv,
03680, Ukraine,
tel.: 097-139-95-04
e-mail: violetta.doroshenko@gmail.com

Abstract. The article systematized and explored the main approaches to the interpretation of the definition of "green buildings" in the national and foreign scientific literature. On the basis of system and complex approaches, the author's definition of the concept is proposed, from the standpoint of the concept of sustainable development the prospects of implementation of "green buildings" in Ukraine are analyzed, the economic benefits of "green buildings" are determined, on the basis of the standards of "green building" proposals for key drivers of investment demand formation have been developed. According to the results of the research, the relevance of "green building" in the energy efficiency development of the construction, which has the greatest potential of energy saving, was substantiated.

Keywords: construction, "green building", energy saving.

Вступ. В останні роки пріоритетною сферою для впровадження енергозбереження у відповідності поставленим національним цілям "сталого розвитку" є будівництво, що обумовлено значним економічним потенціалом скорочення споживання енергоресурсів (може складати близько 9 млн тне та 3 млрд євро щорічно) та соціальною необхідністю через підвищення тарифів на комунальні послуги. Відтак, енергозбереження, в умовах сучасних викликів, стає актуальним та своєчасним напрямком модернізації та розвитку будівельної галузі.

Концепція "сталого розвитку" почала формуватися у 80-х роках минулого століття. У 1987 році в доповіді "Наше спільне майбутнє" Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку під головуванням екс-прем'єра Норвегії Брундланд Г. Х. приділила основну увагу необхідності "сталого розвитку", як розвитку, який забезпечує потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити свої власні потреби. Це формулювання, як базове, зараз широко використано. Також визначено, що "сталий розвиток" має ґрунтуватися на трьох ключових складових: економічний розвиток, захист довкілля та забезпечення потреб суспільства [13].

"Зелене будівництво" є одним з найбільш ефективних засобів для досягнення цілого ряду глобальних цілей, таких як боротьба з кліматичними змінами, створення стабільних і процвітаючих громад та стимулювання економічного зростання [4].

Проблематика екологізації економіки на основі впровадження енергозберігаючих технологій, в тому числі в будівництві, що формують середовище життєдіяльності людини, тривалий час перебуває у полі зору вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Акімова Т.А.[1], Бенуж А.А.[2], Зубарева Г.І., Черникова М.Н., Рахмангулова Е.І.[3], Орловська Ю.В., Вовк М.С.[12], R. Weber, С.Fredricsson, V.Larsson, M.Reardon [14]. Незважаючи на те, що останнього десятиліття проведено значна кількість досліджень, сучасні умови господарювання актуалізують наукові розробки, які розкривають питання "зеленого будівництва" – базисної моделі енергоефективного розвитку будівельної галузі України. Поглиблений аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок про те, що "зелене будівництво" знаходиться в площині дискусійної тематики, натепер існує нагальна потреба в подальших дослідженнях питань формування ефективного економічного механізму енергозбереження на основі стандартів "зеленого будівництва".

Постановка завдання. На даному етапі наукової роботи поставлено завдання дослідження сутності та визначення змісту дефініції "зелене будівництво" з позицій концепції "сталого розвитку" та на основі стандартів національних систем добровільної сертифікації об'єктів будівництва.

Результати. Сучасна економічна політика держави сфокусована на модернізації будівельної галузі. Будівництво – це сфера економічної діяльності, що володіє найбільшим потенціалом енергозбереження, оскільки є одним з основних споживачів енергоресурсів, останнім часом постала перед проблемою найбільш раціонального їх використання як на етапі виробництва різних будівельних матеріалів, так і експлуатації завершених будівельних об'єктів різного функціонального призначення [12].

Існує багато визначень дефініції "зелене будівництво" як в українських, так і в міжнародних наукових виданнях, які відображають актуальність впровадження енергозбереження в сфері будівництва. В таблиці 1 зведено найбільш поширені трактування дефініції "зелене будівництво" (Green Buildings).

Таблиця 1

Найбільш поширені визначення дефініції «зелене будівництво»

Table 1

The most common definition of "green building"

Визначення	Джерело
1	2
"Зелене будівництво", або по іншому екологічне, яке спрямоване на зниження рівня споживання енергетичних та матеріальних ресурсів, а так само на скорочення згубної дії будівельної діяльності на здоров'я людини і довкілля.	Акімова Т.А. [1]
"Зелене будівництво" - це комплексне знання, що структурується стандартами проектування і будівництва, рівень розвитку якого безпосередньо залежить від досягнень науки і технології, від активності промислових інженерів і від свідомості суспільством екологічних принципів.	Бенуж А.А. [2]
"Зелене" будівництво - галузь, що включає в себе будівництво і експлуатацію будівель з мінімальним впливом на навколишнє середовище. І основним завданням "зеленого" будівництва є зниження рівня споживання ресурсів (енергетичних і матеріальних) на протязі всього життєвого циклу будівлі: від вибору ділянки з проектування, будівельних робіт, експлуатації, ремонту, зносу	Кошкина С.Ю., Корчагіна О.А., Воронкова Е.С. [11]
"Зелене будівництво" є комбінування складових будівельної екології, а саме урбоекології, біопозитивного будівництва, екологічної надійності та безпеки, енергоактивних та енергозберігаючих будівель, ресурсів, безвідходності виробництва, утилізації відходів та екомоніторинг.	Орловська Ю.В., Вовк М.С., Чала В.С., Машенко С.О. [12]
"Зелене будівництво" - зведення і експлуатація будівель з меншим рівнем споживання енергії і матеріалів на всьому протязі життєвого циклу будинку.	Зубарева Г.І., Черникова М. Н., Рахмангулова Е. І. [3]

Джерело: складене автором

За результатами проведеного дослідження щодо дефініції "зелене будівництво", узагальнюючи думки вчених, пропонуємо авторське визначення: "Зелене будівництво"

це комплексний підхід до будівництва та експлуатації будівель, який ґрунтується на тенденціях світової будівельної практики енергоефективного будівництва, який передбачає під собою розробку ефективних технологічних і інших заходів, спрямованих на оптимізацію процесів використання енергоресурсів на всіх етапах будівельного виробництва, підвищення комфорту та екологічної безпеки з метою мінімізації рівня споживання енергоресурсів протягом усього життєвого циклу будівлі.

На протязі останніх років найбільш поширеним є термін “зелене будівництво”, але використовуються тотожні терміни «екологічне» або “стійке будівництво”.

На основі дослідження автором визначено, що практика “зеленого будівництва” передбачає використання ресурсозберігаючих, енергоефективних та екологічно відповідальних процесів будівництва протягом усього життєвого циклу будівлі. “Зелене будівництво” спрямоване на раціональне використання ресурсів, мінімізацію шкоди довкіллю, скорочення експлуатаційних витрат та створення комфортного мікроклімату в будівлі.

Враховуючи дослідження дефініції “зелене будівництво” виокремимо основні види “зеленого будівництва” на основі типів архітектурно-планувальних рішень (табл.2).

Таблиця 2

Типи архітектурно-планувальних рішень на основі концепції “зеленого будівництва”.

The types of architectural and planning decisions based on the concept of "green building".

Table 2

Найменування	Характеристика
1	2
1. Енергоефективна будівля з низьким або нульовим споживанням енергії. Zero-energy building.	Будівля, що володіє високою енергоефективністю, та яка спроможна виробляти енергію за допомогою відновлювальних джерел енергії
2. Пасивна будівля.	Будівля, в якій використовуються енергозберігаючі будівельні матеріали і поновлювані джерела енергії.
3. Біокліматична архітектура.	Біокліматична архітектура являє собою будівлю, при побудові якою враховується клімат регіону, який повинен забезпечити необхідні комфортні умови існування з мінімальним споживанням енергії і використанням наявних екологічно-чистих джерел енергії таких як сонце, вітер, вода, які сприяють економії енергії для обігріву, охолодження та освітлення будівель.
4. Інтелектуальна або розумна будівля. smart home	Будинок або приміщення комерційного призначення, які мають якісні системи забезпечення та операційний multi-room.
5. Будівля високих технологій.	Будівля з ультрасучасними рішеннями в архітектурі з точки зору конструкцій і матеріалів.
6. Здорова будівля.	Будівля, в якій пріоритетними є екологічно чисті природні будівельні матеріали.
7. Життєпідтримуюча будівля	Будівля з нульовим показником відходів життєдіяльності і з нульовим показником енерговитрат.

Сформовано автором на основі: (3,4,5,10)

На думку Р.М. Сіразетдинова, яку поділяє автор, зелене будівництво втілюється в житті у вигляді “зелених будівель”. “Зелена будівля”, або екологічно стійка споруда – це результат філософії проектування, яка націлена: на підвищення ефективності використання обмежених ресурсів (землі, енергії, тепла і холоду, води і матеріалів); на зниження шкідливого впливу на здоров’ї людей і на мінімізацію негативної дії на довкілля впродовж усього життєвого циклу будівлі, через краще розташування, проектування, будівництво, управління, експлуатацію і подальший знос [15].

Переваги “зелених будівель” можна розділити на три категорії: екологічні, економічні та соціальні. Характеристики переваг в залежності від категорії представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Характеристика переваг “зелених будівель”

Table 3

Qualification of the advantage of “green building”

Категорія	Характеристика
1	2
Екологічна	Збільшення частки відновлювальних джерел; Зменшення викидів в атмосферу CO2 що є наслідком утворення парникового ефекту;
Економічна	зниження експлуатаційних витрат; зниження навантажень на енергетичні мережі завдяки впровадженню та застосуванню відновлюваних джерел енергії;
Соціальна	зменшення негативного впливу (за увесь життєвий цикл будівлі) на здоров’я людини під час перебування в житловому будинку;

Джерело: складено автором

З огляду на вищенаведене, автор акцентує на тому, що розвиток в Україні “зеленого будівництва” дозволить досягти гармонізації взаємодій з питань енергозбереження та екології, підвищити конкурентоздатності будівельних підприємств. Вважаємо доцільним відмітити основні завдання, які вирішує “зелене будівництво”. До них відносяться:

- зниження сукупного (за весь життєвий цикл будівлі) згубного впливу від будівельної діяльності на навколишнє середовище і здоров'я людини;
- збільшення рівня зайнятості, нові робочі місця у сфері будівництва;
- досягнення ефективності капітальних вкладень в будівництво і зниження експлуатаційних витрат;
- оптимізація навантажень на енергетичні мережі;

Основні завдання “зеленого будівництва” логічно корелюють з вимогами стандартів національних систем добровільної сертифікації об'єктів будівництва : BREEAM, LEED, DGNB (GSBC) [6;7;8].

Характеристика стандартів національних систем добровільної сертифікації об'єктів будівництва (BREEAM, LEED, DGNB (GSBC) наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Характеристика стандартів національних систем добровільної сертифікації об'єктів будівництва.

Table 3

Characteristics of standards of national systems of voluntary certification of construction objects.

Найменування 1	Характеристика 2
LEED, США	Вимоги стандарту LEED охоплюють весь процес будівництва будівлі. Регламентується : вибір майданчика, системи опалення та вентиляції, водоспоживання, використовувані матеріали, показники комфорту, інноваційні технології. Робота по сертифікації здійснюється за участю акредитованих професіоналів, дані надаються в електронних формах через спеціалізований Інтернет-сайт.
BREEAM, Великобританія	BREEAM - один з найпоширеніших методів оцінки екологічної ефективності будівель. Для отримання сертифікату необхідно виконати кілька обов'язкових умов, які залежать від рейтингу об'єкта: сертифікований, добре, дуже добре, відмінно, видатний.
DGNB, Німеччина	Принциповою відмінністю DGNB від систем LEED і BREEAM є обов'язковість критеріїв економічної ефективності зеленого будівництва. Критерій LCC - вартість життєвого циклу будівлі, інтегрує витрати як на будівництво, так і на експлуатацію будівлі, включаючи енергетичні витрати і витрати екологічного збитку, протягом усього терміну служби об'єкта.

Джерело: сформовано автором.

Системи сертифікації дозволяють виокремити головні аспекти «зеленого будівництва»:

- енергозбереження ;
- екологічний баланс;
- вартість життєвого циклу [12, с.107].

Доцільно відмітити, що запровадження стандартів «зеленого будівництва» стимулює розвиток будівельної галузі України, сприяє залученню інвестицій, покращує навколишнє середовище та рівень життя суспільства.

Автор стверджує, що ключовий фактор впливу замовника на користь «зеленого будівництва» є показник прибутку від інвестицій, орієнтований на витрати, пов'язані з експлуатацією об'єктів, а не на прямі витрати.

На основі дослідження автором розроблено пропозиції щодо ключових драйверів формування попиту на інвестиції в «зелене будівництво» (рис.1).

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження проаналізовано теоретичні підходи щодо визначення поняття «зелене будівництво» та запропоновано авторське трактування даної дефініції. Визначено економічні переваги «зелених будівель», представлено пропозиції щодо ключових драйверів формування попиту на інвестиції в «зелене будівництво».

На думку автора, актуальність подальших наукових досліджень полягає в розробці економічного механізму забезпечення енергозбереження на основі стандартів «зеленого будівництва» з урахуванням закордонного досвіду.

Рис 1. Схема детермінації ключових драйверів формування попиту на інвестиції в «зелене будівництво» (Запропоновано автором)

Fig.1. The scheme of determination of key drivers of demand formation for investments in “green building”.

1. Акимова Т.А., Хаскин В.В. Экология. М.: Юнити-Дана, 2001. 231 с.
2. Бенуж А.А. Оценка совокупной стоимости жизненного цикла зданий с учетом энергоэффективности и экологической безопасности. *Промышленное и гражданское строительство*. 2014. №10. С.43-46.
3. Зубарева Г. И., Черникова М. Н., Рахмангулова Э. И. Принципы «зеленого строительства». *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2015. Т. 13. С.2671-2675. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85535.htm> (дата звернення: 12.04.2018)
4. Веб-сайт World Green Building Council. URL: <http://www.worldgbc.org/benefits-green-buildings> (дата звернення: 12.04.2018)
5. Веб-сайт проекту Green House Project. URL: <http://www.thegreenhouseproject.org/about/find-ahome> (дата звернення: 12.04.2018)
6. Веб-сайт системи сертифікації в сфері будівництва LEED. URL: <http://www.leed.net/>(дата звернення: 12.04.2018)
7. Веб-сайт системи сертифікації в сфері будівництва BREEAM. URL: <http://www.breem.com/>(дата звернення: 12.04.2018)
8. Веб-сайт системи сертифікації в сфері будівництва DGNB. URL: <http://www.dgnb.com/>(дата звернення: 12.04.2018)
9. Веб-сайт інтерактивного інструменту в сфері будівництва LEGEP. URL: <http://legep.de/?lang=en>
10. Веб-сайт журналу PASSIVEHOUSEPLUS. URL: <https://passivehouseplus.ie> (дата звернення: 12.04.2018)
11. Кошкина, С.Ю., Корчагина, О.А., Воронкова, Е.С. «Зелёное» строительство как главный фактор повышения качества окружающей среды и здоровья человека. *Вопросы современной науки и практики*. Ун-т им. В.И. Вернадского. 2013. №3(47). С. 150-158.
12. Орловська Ю.В., Вовк М.С., Чала В.С., Машенко С.О. Економічна політика ЄС з підтримки зеленого житлового будівництва: Монографія. Дніпро, 2017. 148 с.
13. Система енергоефективності України. Проект до обговорення. URL: <https://www.giz.de/en/mediacenter/publications.html> (дата звернення: 12.04.2018)
14. Bullier, A., & Milin, C. (2013). Alternative financing schemes for energy efficiency in buildings. URL: http://www.managenergy.net/lib/documents/868/original_3-221-13_Bullier_-_Alternative_financing.pdf (дата звернення: 12.04.2018)

15. Sirazetdinov R.M., Mavljutova A.R., Nizamova I.R. Vnedrenie innovacionnyh resursosberegajushih tehnologij v stroitel'nom komplekse. *Izvestija Kazanskogo gosudarstvennogo arhitekturno-stroitel'nogo universiteta*. 2013. № 4 (26). S.316–325.
16. R. Weber, C.Fredricsson, V.Larsson, M.Reardon. Public Investment and Procurement for Greener Buildings. A handbook for decisionmakers. / en/Publications/ Publications/ 2015/RE-GREEN-handbook/ URL:https://itunes.apple.com/sv/book/public-investment-and-procurement-for-greener-buildings/id922506339?mt=11(дата звернення: 12.04.2018)

References

1. Akimova, T.A., and V.V. Haskin. *Ecology*, Uniti-Dana, 2001.
2. Benuzh, A.A. Estimation of the total cost of the building life cycle taking into account energy efficiency and environmental safety." *Industrial and civil construction*, no.10, 2014, pp. 43-46.
3. Zubareva G.I., Chernikova M.N., Rahmangulova E. I. "Principles "Green building"." *Scientific-methodical electronic magazine Concept*, vol. 13,2015, pp.2671-2675, e-koncept.com/2015/85535.htm. Accessed 12 Apr. 2018.
4. World Green Building Council, www.worldgbc.org/benefits-green-buildings/ Accessed 12 Apr. 2018.
5. Green House Project, www.thegreenhouseproject.org/about/find-at-home. Accessed 12 Apr. 2018.
6. LEED certification, new.usgbc.org/leed. Accessed 12 Apr. 2018.
7. BREEAM certification, www.breeam.com/ Accessed 12 Apr. 2018.
8. DGNB German Sustainable Building Council, www.dgnb.de/en/index.php. Accessed 12 Apr. 2018.
9. LEGEP Software, lecep.de/?lang=en. Accessed 12 Apr. 2018.
10. PASSIVEHOUSEPLUS Sustainable Building, passivehouseplus.ie. Accessed 12 Apr. 2018.
11. Koshkina, S.Y., Korchagina, O.A., and E.S. Voronkova. "Green building" as a major factor in improving the quality of the environment and human health." *Issues of modern science and practice. Un-t them. Vernadsky University*, no.3 (47), 2013, pp. 150-158.
12. Orlovskaia Yu.V., Vovk M.S., Chala, V.S., and S.O. Mashchenko. *EU economic policy to support green living Construction: Monograph*, 2017.
13. "Energy efficiency system of Ukraine. The project is for discussion." www.giz.de/en/mediacenter/publications.html Accessed 12 Apr. 2018.
14. Bullier, A., and C. Milin. "Alternative financing schemes for energy efficiency in buildings." www.managenergy.net/lib/documents/868/original_3-221-13_Bullier_-_Alternative_financing.pdf. Accessed 12 Apr. 2018.
15. Sirazetdinov, R.M., Mavljutova, A.R., and I.R. Nizamova. "Vnedrenie innovacionnyh resursosberegajushih tehnologij v stroitel'nom komplekse/ R.M. Sirazetdinov." *Izvestija Kazanskogo gosudarstvennogo arhitekturno-stroitel'nogo universiteta*, no. 4 (26), 2013, pp.316–325.
16. Weber, R., Fredricsson, C., Larsson, V., and M.Reardon. *Public Investment and Procurement for Greener Buildings. A handbook for decisionmakers*, / en/Publications/ Publications/ 2015/RE-GREEN-handbook/https://itunes.apple.com/sv/book/public-investment-and-procurement-for-greener-buildings/id922506339?mt=11. Accessed 12 Apr. 2018.

Рецензенти:

Рижаква Г.М. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури;

Рубцова О.С. - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури.

УДК 658.1

ББК 63.3(4Укр)51-2

ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПЛАТФОРМ В УМОВАХ НОВОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ

Галиук І. Б.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,

кафедра менеджменту і адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел.: 380975073311,
e-mail: irynagaliuk11@gmail.com

Анотація. Стаття спрямована на дослідження функціонування та розвитку технологічних платформ як прогресивних осередків інноваційної активності на основі комплексних стратегій науково-технічних напрямків, які дозволяють отримати значний соціальний та економічний ефект. В умовах нової промислової революції дане питання набуває особливої значущості. На основі аналізу зарубіжного досвіду функціонування технологічних платформ та статистичних даних щодо наукової та інноваційної діяльності в Україні визначено, що на сьогоднішній день основні передумови для реалізації задумів не забезпечені. Дані питання можуть бути вирішені лише на основі аналізу тріади «наука – бізнес – влада» як взаємозв'язаних компонент проривних результатів діяльності.

Ключові слова: технологічні платформи, інноваційна і наукова діяльність, промисловий розвиток, промислова революція.

Galiuk I. B.

PERSPECTIVES OF FUNCTIONING THE TECHNOLOGICAL PLATFORM IN THE CONDITIONS OF NEW INDUSTRIAL REVOLUTION IN UKRAINE

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and Administration,
Carpathian str., 15, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: 380975073311,
e-mail: irynagaliuk11@gmail.com

Abstract. The article is aimed at studying the functioning and development of technological platforms as progressive centers of innovation activity on the basis of integrated strategies of scientific and technical directions, which allow obtaining significant social and economic effect. In the conditions of a new industrial revolution, this issue becomes of special significance. Based on the analysis of foreign experience of the operation of technology platforms and statistical data on research and innovation activities in Ukraine, it has been determined that to date, the main preconditions for the implementation of the plans are not provided. These questions can be solved only on the basis of the analysis of the triad "science - business - power" as a mutually determining component of breakthrough performance.

Key words: technological platforms, innovation and scientific activity, industrial development, industrial revolution.

Вступ. Світовий економічний розвиток набирає стрімких оборотів. Водночас, стикається з цілим рядом глобальних викликів, які мають безпосередній вплив на діяльність держави.

Зарубіжний досвід економічного розвитку демонструє формування державної політики, спрямованої на розвиток основних факторів нової промислової революції, які передбачають обов'язковий момент відповідності рівня науково-інноваційного потенціалу основним вимогам промислових проривів.

Основними плацдармами реалізації стратегій науково-інноваційних зрушень провідні країни вибирають технологічні платформи, які, на відміну від існуючих форм,

наприклад, кластерів, є більш прогресивною формою співпраці науки, бізнесу та влади, яка забезпечує комплексні результати такої взаємодії.

Постановка завдання. Метою даної статті є розгляд і характеристика тріади «наука-бізнес-влада» у взаємодії та взаємозалежності її компонент для забезпечення умов реалізації нової промислової революції шляхом формування технологічних платформ. З даною метою використано такі методи дослідження як історичний і логічний методи, системний, аналізу статистичних даних.

Результати. Глобалізація світових економічних процесів, загострення конкурентної боротьби на ринках збуту - усі ці моменти вимагають нових підходів до організації роботи та бізнес-взаємодії. Основна вимога – забезпечення новітніх прогресивних починань у всіх підходах до організації названих процесів. Вимогами нової промислової революції є інновативність, прогресивність, ефективність та результативність.

Інновативність та прогресивність процесів розвитку лежать в основі «нової промислової революції» [1] і забезпечують проривні результати на основі ефективної взаємодії забезпечуючи компонент «наука – бізнес – держава» та використання конвергентних технологій як прогресивної форми діяльності сьогодення.

Підходи до забезпечення підтримки промислового розвитку на основі активізації нових форм підтримки інноваційної активності представлено у працях багатьох зарубіжних науковців: Ю. Яковця, Ф Фукуями, Л. Туроу, Д. Мідоуза, М. Кастельса, К. Переса та ін. Особливості економічного розвитку в умовах нової промислової революції висвітлено у роботах українських науковців: Г. Андрощука, А. Гальчинського, Б. Малицького, О. Поповича, В. Геєця, А. Чухно, М. Кизима, О. Мазура, В. Семіноженка, А. Поручника, М. Згуровського, В. Соловйова, В. Хаустова, та ін.

Концепція технологічних платформ вперше прозвучала у доповіді Європейської Комісії «Промислова політика в розширеній Європі». Технологічні платформи розглянуто у ній як інструмент об'єднання ноу-хау і стейкхолдерів, яке переслідує мету розробки довгострокових стратегічних планів досліджень і розробок для вибраних технологій, для яких прогнозується значний соціальний та економічний ефект [2].

Таким чином, технологічні платформи визнано інструментом, який дозволяє структурувати інтереси зацікавлених сторін на обраних галузевих напрямках.

Основним призначенням технологічних платформ визнано об'єднання інтересів різних секторів: промисловості, дослідницької сфери, інноваційних та споживчих структур – з метою узгодження планів їхнього розвитку у розрізі окремих секторів економіки та промисловості, переслідуючи ціль зростання наукового та промислового потенціалу держави.

З першого погляду, наукові платформи нагадують кластерні утворення. Однак, є відмінності, які вирізняють ці організаційні формування (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика кластерів та технологічних платформ

Table 1

Кластер			Технологічна платформа		
<i>Ступінь державного регулювання</i>					
Діяльність підприємств	не регламентується жорстко державою	не	Перелік норм	регулювання затверджується на рівні державної влади	
<i>Джерела фінансування</i>					
Державне та приватне фінансування.			Державні, приватні і громадські кошти		
Державна частка у фінансуванні значна на					

початкових етапах роботи, потім поступово зменшується		
<i>Очікуваний результат діяльності</i>		
Економічний результат досягається на основі ефекту масштабу		Ефект забезпечується внаслідок інноваційного розвитку найперспективніших напрямків розвитку економіки
<i>Спосіб отримання результату</i>		
На основі об'єднання зусиль представників однієї чи кількох галузей		На основі об'єднання зусиль держави, бізнесу та науки на базі одного сектора економіки
<i>Географічна розташованість</i>		
Прив'язка до конкретної території		Єдине географічне розташування не є обов'язковим
<i>Технологічна складова</i>		
Використання набору типових технологій у сукупності підприємств		Технології виробництва можуть різнитися, однак, повинні відповідати єдиному технологічному напрямку

Складено автором на основі [3]

На сьогоднішній день розвиток технологічних платформ вже має певні результати. В Європі налічується більше 38 технологічних платформ, поділ яких за секторами економіки наступний: енергетика – 21,1%, ІКТ – 15,8%, транспорт – 10,5%, медицина та ветеринарія – 7,9%. Функціонують також багатогалузеві технологічні платформи, порядок цілей яких є вищим.

Український науковець В.Є.Хаустова у своїх дослідженнях можливостей формування технологічних платформ в Україні визначила підхід до формування технологічних платформ, який базується на науково-методичних засадах. Даний підхід передбачає порядковість наступних етапів [4]: 1) визначення та перспективи створення технологічних платформ; 2) стратегічний вибір платформ; 3) реалізація стратегічної програми досліджень; 4) включення технологічної платформи у державну цільову науково-технічну програму.

Для вибору платформ слід брати до уваги наступні моменти [5]:

1) структура промисловості повинна включати високотехнологічні галузі, продукція яких може забезпечувати як задоволення внутрішнього попиту, так і необхідну частку експорту;

2) наявність інноваційного потенціалу, здатного забезпечувати функціонування і розвиток високотехнологічних галузей;

3) інституційне забезпечення як основа розвитку інноваційного потенціалу та високотехнологічних галузей.

4) державна підтримка даної політики у вигляді організаційних та економічних методів стимулювання.

Більш детальний розгляд даних умов у [5] дозволив зробити висновок, що рівень інноваційності промисловості України, а отже, й інноватизації є вкрай низький. Дана ситуація пояснюється спадом рівня інтелектуалізації як інноваційної сфери загалом, так і інноваційного виробництва зокрема. Інституційне забезпечення є недосконалим і подекуди суперечливим. Державна підтримка інноваційних починань є вкрай обмеженою і не відповідає задекларованим у нормативних документах рівням підтримки. Жодна із чотирьох умов реалізації промислової революції на даний момент

не виконуються. А отже, і передумов для ефективного функціонування технологічних платформ не достатньо.

Висновки. Реалізація основних принципів промислової революції та розвитку технологічних платформ в реаліях України є ускладнена внаслідок відсутності основних передумов для даного процесу. На відміну від розвинених держав світу, де достатня увага приділяється розвитку існуючого та нарощуванню можливого потенціалу для підвищення рівня інтелектуалізації та інноватизації діяльності, в Україні ці питання потребують вирішення. Питання технологічного прориву на інноваційній основі є предметом розгляду державної політики і потребують ретельного опрацювання для забезпечення обов'язковості державного супроводу процесів активізації розвитку інноваційного та інтелектуального потенціалів, які створюють основу для революційних змін у структурі промисловості та результатах її діяльності та слугують основним ресурсом для розвитку технологічних платформ.

1. Матюшенко І. Ю. Розробка і впровадження конвергентних технологій в Україні в умовах нової промислової революції: організація державної підтримки: монографія. Х.: ФОП Александрова К. М., 2016. 556 с.
2. Commission communication: Industrial Policy in an Enlarged Europe. Desember 2002. URL: http://www.orgalime.org/sites/default/files/position-papers/ip_030303.pdf (дата звернення: 20.03.2018).
3. Егорова М. С. Технологические платформы и кластеры как инструменты модернизации экономического развития. *Фундаментальные исследования*. 2013. №11-8. С.1626-1630. URL: www.rae.ru/fs/§ion=content&op=show_article&article_id=10002660 (дата звернення: 20.03.2018).
4. Хаустова В. Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування : монографія. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2015. 384 с.
5. Галиук І.Б. Підвищення ролі інтелектуалізації та інноватизації праці та управлінської діяльності в умовах нової промислової революції. *Актуальні проблеми розвитку регіону*. 2018. Вип. 14.,Т1. С. 118-122.

References

1. Matiushenko, I. Yu. *Development and implementation of convergent technologies in Ukraine in the conditions of a new industrial revolution: organization of state support: monograph*, FOP Alexandrova K. M., 2016.
2. "Commission communication: Industrial Policy in an Enlarged Europe. December 2002." *Orgalime*, www.orgalime.org/sites/default/files/position-papers/ip_030303.pdf. Accessed 20 Mar. 2018.
3. Yegorova, M. S. "Technological platforms and clusters as tools for the modernization of economic development." *Fundamental research*, 2013, no. 11-8, pp.1626-1630, www.rae.ru/fs/§ion=content&op=show_article&article_id=10002660. Accessed 20 Mar. 2018.
4. Khaustova, V.Ye. *Industrial policy in Ukraine: formation and forecasting: monograph*, "INZHEK" VD, 2015.
5. Galiuk, I.B. "Increasing the role of intellectualization and innovation in labor and management in the conditions of a new industrial revolution." *The actual problems of the development regional economy*, vol.1, issue.14, 2018, pp. 118-122.

Рецензенти:

Полянська А.С. – д.е.н. професор кафедри менеджменту і адміністрування ІФНТУНГ;

Вербовська Л.С. – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування ІФНТУНГ.

УДК 65.014.1

ББК 65.29

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ КРИЗИ

Репушевська Ю.О.

Одеський національний економічний університет,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра економіки, права та управління бізнесом,
вул. Преображенська, 8, Одеса, Одеська область,
65000, Україна,
тел.: (048) 723-32-56,
e-mail: pajamusha@ukr.net

Анотація. Структурні перетворення в економіці України супроводжуються змінами механізмів співпраці суб'єктів господарювання всіх форм власності як між собою, так і державою. Одним із напрямів регулювання відносин є формування системи антикризового управління, що встановлює якісно нові напрями узгодження цілей та інтересів організаційно-правових структур, які досі не можуть пристосуватися до жорстких умов зовнішнього середовища.

Стаття спрямована на удосконалення теоретико-методологічних засад формування антикризових управлінських рішень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності господарювання підприємств в умовах кризи.

Недостатня вирішеність завдань стосовно визначення та запровадження антикризових перетворень на підприємствах з метою їхньої реструктуризації з позицій відновлення та збереження капіталотворчої функції, зумовила вибір теми дослідження. Нами було поставлено задачу, яка полягає у визначенні комплексу реструктуризаційних заходів, які забезпечують стабілізацію діяльності підприємства на основі узагальнення теоретичних засад управління підприємствами в умовах кризи. Проведений аналіз поняття «криза» та «банкрутство» підприємств. Запропоноване авторське визначення поняття «реструктуризація».

Ключові слова: криза, банкрутство, реструктуризація, антикризове управління.

Repushevska Yu.O.

THEORETICAL PRINCIPLES OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN A CRISIS

Odessa National University of Economics
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Economics, Law and Business Management
Preobrazhenskaya str., 8, Odessa, Odessa region,
65000, Ukraine,
tel.: (048) 723-32-56,
e-mail: pajamusha@ukr.net

Abstract. Structural transformations in the Ukrainian economy are accompanied by changes in the mechanisms of cooperation between business entities of all forms of ownership, both between themselves and the state. One of the directions of the regulation of relations is the formation of a system of crisis management, which sets qualitatively new directions of coordination of goals and interests of organizational and legal structures that still can not adapt to the harsh environment conditions.

The article is aimed at the improvement of theoretical and methodological principles for the formation of crisis management decisions and the development of scientific and practical recommendations on improving the efficiency of enterprise management in a crisis.

Insufficient solving of tasks regarding the definition and implementation of crisis-based transformations at enterprises with a view to their restructuring from the point of view of

restoration and preservation of capital-creating function, led to the choice of research topic. We were tasked with a set of restructuring measures that ensure the stabilization of the company's activities on the basis of a generalization of the theoretical principles of enterprise management in a crisis. Conducted analysis of the concept of "crisis" and "bankruptcy" of enterprises. Proposed author definition of the concept of "restructuring".

Key words: crisis, bankruptcy, restructuring, anti - crisis management.

Вступ. Протягом останніх десятиріч вітчизняна ринкова економіка проходила декілька стадій прояву кризових явищ, що врешті-решт, призвело до того, що науково обґрунтований процес подолання кризи як на макро-, так і на мікроекономічному рівні й послідовного переходу кризового стану економіки України до стабілізації та стійкого розвитку буде тривати невизначений час. Основними причинами затяжної економічної кризи в Україні, на нашу думку, є неузгодженість законодавчих актів й інституцій з приводу розробки єдиних механізмів та політики їхнього впровадження у процесі нівелювання кризових проявів. Така неузгодженість в ухваленні управлінських дій, у першу чергу, відбивається на виробничо-фінансовій діяльності підприємств реального секрота економіки України як основного фундатора розвитку економіки держави.

Постановка завдання. Метою роботи є удосконалення теоретико-методологічних засад формування антикризових управлінських рішень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності господарювання підприємств в умовах кризи. Розробка принципів та механізмів, що забезпечують вдале впровадження антикризових управлінських стратегій у діяльності підприємств, набуває на сьогодні актуальності.

Результати. Аналіз будь-якого процесу розпочинається з чіткого розуміння теоретичного обґрунтування аспектів, яким підпорядковується його дія, тому задля уникнення дискусії вважаємо за доцільне надати пояснення понятійно-категоріального апарату, який використовується під час антикризової реструктуризації підприємств (табл.1).

Таблиця 1

Характеристика поняття «криза» та «банкрутство» підприємств

Table 1

Characteristics of the concept of "crisis" and "bankruptcy" of enterprises

Джерело	Характеристика
1	2
Гранаутов В.М.	Ризик – це вірогідність (загроза) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів у результаті здійснення визначеної виробничої та фінансової діяльності
Козлова Г.М.	Ризикова ситуація – це альтернатива обставин та умов функціонування організації, вибір якої пов'язаний з ризиком (загрозою) втрати ресурсів і виникненням кризи
	Криза – це стан організації, що характеризується неплатоспроможністю і спричиняє загрозу її руйнування
Шершньова З.Є.	Криза – це надзвичайне загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості і здатності задовольняти потреби кредиторів
Шершньова З.Є.	Банкрутство – це можливий юридичний підсумок несприятливого фінансового стану підприємства, за якого виникає регулярна нездатність платежу

Джерело: складено автором на основі [1, с.129; 2, с. 7; 3, с. 261; 4; 5, с. 7-12]

Узагальнюючи дані табл.1, відмітимо, що будь-який менеджер повинен чітко усвідомлювати різницю в часі між проявами кризи та процедурою банкрутства. Оскільки прояв кризи, а саме, фінансової кризи, – це багатостадійний процес, то керувати ним можливо за наявності часу. Тобто, фінансова криза на підприємстві розвивається від легких (скритих) форм до тяжких. Процес загострення кризи у діяльності будь-якого підприємства проявляється внаслідок відсутності реакції управлінського персоналу на слабкі прояви кризової ситуації у діяльності підприємства і «завершальною» негативною дією важких форм прояву фінансової кризи буде процедура банкрутства. Тому кожен власник має час задля збереження конкурентних позицій підприємства на тому чи іншому ринковому сегменті.

Швидкість реакції управлінського персоналу на зміни зовнішнього середовища залежить, вперш за все, від того, яким є власник підприємства – ефективним чи неефективним. Критерієм розмежування щодо ефективності управлінських функцій суб'єкта господарювання є його цілі та інтереси щодо подальшого розвитку бізнесу, власником якого він є.

Доказом зробленого висновку є те, що протягом останніх десяти років в Україні з'явилися інвестори, які купували збанкрутілі або стабільно діючі державні та приватні підприємства машинобудівної, харчової, текстильної та інших галузей реального сектора вітчизняної економіки. З часом, діяльність придбаних підприємств набула ознак понівечення або їх взагалі ліквідували задля відсторонення від конкурентної боротьби за ринки збуту продукції. Детальний аналіз подій, які відбулися із зазначеними підприємствами, виявив основні мотиви купівлі інвесторами вітчизняних підприємств. Першим мотивом є позбавлення конкурентного тиску на іноземні підприємства, які прагнули завоювати вітчизняні ринки збуту продукції, на яких донедавна займали стійкі позиції національні товаровиробники. Другий мотив полягав у заволодінні земельними ділянками, на яких розташовані виробничі площі збанкрутілого підприємства і їхній продаж за ціною, більшою ніж та, за яку вони придбані. З цього приводу зазначимо, що якщо майбутній власник бізнесу є зацікавленим у стабілізації і збереженні виробничої активності підприємства, то він додасть зусиль щодо забезпечення його антикризового розвитку.

Вважаємо за доцільне наголосити на особливостях підпорядкованості стратегічного та антикризового управління діяльністю підприємств. На нашу думку, ці два елемента теорії управління постійно взаємодіють один з одним, оскільки метою стратегічного управління є обрання шляху розвитку підприємства та відповідь на питання, якими методами можливо досягти або нарощувати конкурентні переваги підприємства на займаному ринковому сегменті. Проте у цій системі цілей та інтересів виникає питання, що необхідно зробити для того, щоб розроблену або обрану стратегію втілити у життя. Суб'єкт господарювання може обрати будь-яку стратегію розвитку, проте в нього може не вистачити інвестиційних ресурсів та потенціалу для її реалізації у виробничо-фінансовій діяльності товариства. З цього приводу в нього виникає потреба у здійсненні стратегічних змін, які як раз і складають систему антикризового управління [6, с. 56-57].

На теперішній час вітчизняними та закордонними фахівцями з проблем антикризового управління підприємствами розроблена значна кількість управлінських підходів щодо стабілізації діяльності підприємства, яке опинилося у кризовому стані, а саме: реструктуризація, санація, банкрутство та ін. Зазначені процедури не викликають особливих протидій з боку акціонерів та керівництва підприємств до тих пір, доки вони не торкаються вибору певних технологій зміни структури акціонерного капіталу. Тому

слід пояснити зміст визначень, які безпосередньо стосуються теми дослідження (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика основних підходів до управління підприємством в умовах кризи

Table 2

Characteristics of the main approaches to enterprise management in crisis

Назва управлінського підходу	Характеристика
Реструктуризація	Сукупність заходів, здійснюваних з метою забезпечення стабілізації фінансово-економічної діяльності підприємства, підвищення рівня ефективності його функціонування та конкурентоспроможності
Санация	система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді
Банкрутство	визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури
Аутсорсінг	стратегія управління підприємством, яка направлена на передавання ведення функціонально необхідних, але не основних напрямів у діяльності організації, підприємствам, які спеціалізуються на конкретному (окремому) виді діяльності
Субконтрактинг	одне промислове підприємство (контрактор) розміщує на іншому підприємстві (субконтракторі) замовлення на розробку або виготовлення визначеної продукції, або виконання технологічних процесів згідно із вимогами замовника, що дозволяє підприємству-контрактору побудувати більш дійову та ефективну організаційну структуру виробництва
Франчайзинг	укладається договір між правовласником, що реалізує пакет документів (франшизу) та користувачем, що захотів її придбати. Користувач франшизи на платній основі набуває право вести виробничу та комерційну діяльність, використовуючи товарний знак, унікальну технологію та управлінські знання правовласника
Авторське визначення	Реструктуризація - панацея для підприємства від кризи, яка породжується як внутрішнім, так і зовнішнім середовищем його функціонування.

Джерело: складено автором на основі [7, с. 99; 8, с.12-17; 9, с.14; 10, с. 7- 9; 11; 12, с. 29; 13; 14; 15, с. 21]

Для уточнення авторського визначення реструктуризації, варто наголосити на тому, що внутрішніми факторами кризового розвитку підприємства хоча б можна управляти, а от із зовнішніми факторами все відбувається набагато складніше, бо зовнішнє середовище є більш агресивним порівняно з внутрішнім. Із наявних підходів

стосовно управління підприємством в умовах кризи, одним з найбільш розповсюджених є банкрутство. У різних країнах світу існують значні відмінності щодо відношення до діяльності підприємства, яке перебуває у стані банкрутства. Проте можна умовно розмежувати дві основні точки зору стосовно банкрутства підприємства. Одна точка зору полягає в тому, що банкрутство – це «узаконений похорон підприємства», оскільки передбачає ліквідацію його діяльності шляхом розпродажу на аукціоні майна та повернення боргів кредиторам у порядку першочерговості. Така точка зору була характерна для 90-х років ХХ сторіччя і закордоном використовувалася і використовується переважно для малих підприємств. На даний час процеси ліквідації підприємства поступово втрачають актуальність, оскільки у будь-якого підприємства є нематеріальні активи у вигляді репутації, бренду, зв'язків із постачальниками, які можна використовувати. З цього приводу на початку ХХІ сторіччя набула актуальності інша точка зору до процедури банкрутства підприємства.

А.І. Ковальов у своїй роботі «Управление реструктуризацией предприятия» висловлює цю точку зору таким чином: «Підприємство, визнане в судовому порядку банкрутом, може бути збережено і відновлено в порядку виконання санаційних процедур. При цьому може не відбутися процедура усунення власника підприємства і його керуючі повноваження може бути збережено» [16, с. 86-88]. Він вважає, що стратегії скорочення бізнесу, які набули широкого розповсюдження в практичній діяльності (стратегія «збирання врожаю», скорочення, скорочення витрат), не вирішують повною мірою проблеми промислових підприємств України, більшість з яких знаходиться на різних стадіях кризового стану. Саме тому пропонує групу чотирьох еталонних стратегій (стратегії концентрованого зростання; стратегії інтегрованого зростання; стратегії диверсифікованого зростання; стратегії скорочення) доповнити п'ятою – стратегією реструктуризації, суть якої полягає в перманентному процесі управління змінами на підприємстві в таких перетворених формах: адаптивна реструктуризація; досудове фінансове оздоровлення; санация; банкрутство підприємства [16, с. 86-88].

Узагальнюючи наведені стратегічні альтернативи щодо управління підприємством, яке знаходиться у кризовому стані, видно, що збереження виробничої активності такого підприємства передбачає з одного боку, втрату контролю над діяльністю підприємства власником, який довів його до цього стану, шляхом реорганізації у формі злиття та поглинання або завдяки рейдерським схемам встановлення контролю на підприємстві. Проте, з іншого боку, неефективному власнику надається так-званий «другий шанс» завдяки використанню управлінських підходів, які передбачають удосконалення виробничих процесів підприємства за наявності добре розробленого бізнес-плану та необхідної кількості інвестиційних ресурсів. Зазначимо, що обрання стратегічних альтернатив щодо подальшої діяльності кризових підприємств залежить від того, на якій стадії прояву фінансової кризи знаходиться підприємство (тобто чи не зовсім воно втратило основні параметри життєздатності), також обрання відповідних антикризових заходів залежить від ступеня активізації ними процесів капіталізації на підприємстві, яке отримало «другий подих».

Висновки. Внутрішніми факторами кризового розвитку підприємства хоча б можна управляти, а от із зовнішніми факторами все відбувається набагато складніше, бо зовнішнє середовище є більш агресивним порівняно з внутрішнім.

Стратегічною метою реструктуризації підприємства є підвищення вартості зареєстрованого капіталу за рахунок ефективного використання ресурсів.

Актуальним завданням антикризового управління діяльністю підприємств є розробка системи моніторингу показників їхньої ринкової активності задля виявлення кризових проявів на ранніх стадіях, формування комплексу реструктуризаційних

стратегій та дотримання балансу інтересів між цілями та інтересами суб'єктів господарювання з метою використання моделей стратегічного управління.

1. Антикризисное управління підприємством : навч. посіб. / Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. / за ред. З.Є. Шершньової. Київ : КНЕУ, 2007. 680 с.
2. Гранаутов В.М. Экономический риск : сущность, методы измерения, пути снижения: учеб. пособ. М. : Дело и сервис, 1999. 112 с.
3. Основы функционального менеджмента: учеб. пособ. / под ред. Г.Н. Козловой. Одесса: ОКФА, 2005. 285 с.
4. Федеральный стандарт оценки № 2 «Цель оценки и виды стоимости» Официальный текст с измен. по состоянию на 20 мая 2015 г. URL: http://smao.ru/files/dok_novosti/2013/perevod_mco.pdf (дата звернення: 12.04.2018)
5. Шапкин А.С., Шапкин В.А. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций: учебн. пособ. 2-е изд. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. 880 с.
6. Бельтюков Е.А., Некрасова Н.А. Выбор стратегии развития предприятия : учеб.пособ. Одесса : НОПУ, 2002. 279 с.
7. Балдин К. В., Быстров О.Ф., Рукосуев А.В. Антикризисное управление : макро – и микроуровень: учеб. пособ. М. : Дашков и К, 2005. 316 с.
8. Виханский О.С. Стратегическое управление : учебник. 2-е изд. М. : Экономист, 2004. 296 с.
9. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний. 2-е изд. М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. 741 с.
10. Жарковская Е. П., Бродский Б. Е. Антикризисное управление : учебник. М. : Омега-Л, 2004. 336 с.
11. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України із змін. станом на 2 лип. 2016 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/2343-12> (дата звернення: 12.04.2018)
12. Ковалёв А.И. Управление реструктуризацией предприятия : монография. К. : АВРИО, 2006. 368 с.
13. Стрільчук Р. М. Управління стратегічними можливостями машинобудівних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. К., 2016. 23 с.
14. Субконтрактінг URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D1%F3%E1%EA%EE%ED%F2%F0%E0%EA%F2%E8%ED%E3> (дата звернення: 12.04.2018)
15. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств : навч. посіб. ., 2006. 552 с.
16. Ковалёв А.И. Управление реструктуризацией предприятия : монография. К. : АВРИО, 2006. 368 с.

References

1. Shershnyova, Z.E., Bagatsky, V.M., and N.D. Hetmantseva. *Anti-crisis management of the enterprise: teaching. manual*, KNEU, 2007.
2. Granautov, V.M. *Economic risk: essence, measurement methods, ways of reduction: study. way*, Business and Service, 1999.
3. *Fundamentals of functional management: study. way*, ed. G.N. Kozlova, OKFA, 2005.
4. "Federal Standard of Evaluation № 2 "Purpose of Evaluation and Types of Value." smao.ru/files/dok_novosti/2013/perevod_mco.pdf. Accessed 12 Apr. 2018.
5. Shapkin A.C., and V.A. Shapkin. *Risk Theory and Modeling of Risk Situations: Study. way*, 2nd ed., Publishing and Trade Corporation "Dashkov and K", 2007.
6. Beltyukov, E.A., and N.A. Nekrasov. *Selection of the strategy of enterprise development: learning method*, NOPU, 2002.
7. Baldin, K.V., Bystrov, O.F., and A.V. Rukosuyev. *Anticrisis control: macro and micro level: study. way*, Dashkov and K, 2005.
8. Vikhanskyi, O.S. *Strategic management: textbook*, 2nd ed., Economics, 2004.
9. Gohan, Patrick A. *Mergers, Acquisitions and Restructuring of Companies*, 2nd ed, Alpina Business Busks, 2006.
10. Zharkovskaia, E.P., and B. E. Brodsky. *Anticrisis Management*, Omega-L, 2004.
11. "On Restoration of the Debtor's Solvency or Recognition as a Bankrupt. The Law of Ukraine." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/2343-12 Accessed 12 Apr. 2018.
12. Kovaliov, A.I. *Management of Enterprise Restructuring: Monograph*, AVRIO, 2006.
13. Strilchuk, R.M. *Management of strategic capabilities of machine-building enterprises: Author's abstract. dissertation*, 2016.

14. "Subcontracting." Wikipedia, ru.wikipedia.org/wiki/%D1%F3%E1%EA%EE%ED%F2%F0%E0%EA%F2%E8%ED%E3. Accessed 12 Apr. 2018.
15. Tereshchenko, O.O. *Managing the financial rehabilitation of enterprises: training*, 2006.
16. Kovalev, A.I. *Management of Enterprise Restructuring: Monograph*, AVRIO, 2006.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – д.е.н., проф., зав.кафедри фінансів ДВЗНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника;

Доброва Н.В. - к.е.н., доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом, зам. декана факультета економіки та управління підприємництвом Одеського національного економічного університету.

УДК 338.439

ББК 65.262

Матковський П.Є.

НАПРЯМИ, ФОРМИ ТА СФЕРИ ПРОЯВУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: +380501358218,
e-mail: petromatkovskyy@gmail.com

Анотація. Концепція статті зорієнтована на обґрунтування складових системи модернізації агроформувань.

Значна увага приділена напрямам, формам, сферам прояву та реалізації сільськогосподарських підприємств. Серед форм модернізації визначено: соціальну, технологічну, інституціональну, кадрову тощо.

В ході дослідження використано методи порівняння, аналізу, діалектики. Оскільки модернізація виступає одним із небагатьох методів досягнення здорової конкурентної боротьби на арені сучасного глобального ринку, визначено, що ініціатором та організатором модернізації економіки країни та її аграрного сектору зокрема в умовах економічної кризи повинна стати держава.

Ключові слова: модернізація, сільськогосподарські підприємства, інституціоналізм, інновації, інвестування, інфраструктура, державна підтримка, оновлення.

Matkovskyy P.Ye.

DIRECTIONS, FORMS AND SECTORS OF MODERNIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: +380990662326,
e-mail: petromatkovskyy@gmail.com

Abstract. The concept of the article is oriented on the substantiation of the components of the modernization system of agrofornations.

Considerable attention is paid to the directions, forms, spheres of manifestation and implementation of agricultural enterprises. Among the forms of modernization are defined: social, technological, institutional, personnel, etc.

In the course of the study, methods of comparison, analysis, dialectics were used. It is determined that the state should become the initiator and organizer of the modernization of the country's economy and its agrarian sector, in particular, in the context of the economic crisis, because modernization is one of the few methods of achieving a healthy competitive struggle in the arena of a modern global market.

Key words: modernization, agricultural enterprises, institutionalism, innovation, investment, infrastructure, state support, updating.

Вступ. В даний час категорія «модернізація» досить широко використовується в наукових дослідженнях, політичних дискусіях, публіцистиці, освіті і традиційно трактується як оновлення, реформування, розвиток, позитивні зміни в соціально-економічному та суспільно-політичному просторі країни. Змістовними характеристиками сучасної економічної модернізації є «економіка знань», «економіка різноманітності», «глобалізація економіки».

В рамках західних теорій економічного розвитку (Developments economics) модернізація характеризується як обумовленість осучаснення підприємства, що розвиваються з переходом до демократичних форм правління. Політична модернізація країни на основі демократичних цінностей розглядалася як необхідна умова інтеграції країни в міжнародне співтовариство індустріальних демократій. В даний час політична модернізація характеризується як формування, розвиток і поширення політичних інститутів, які найбільшою мірою здатні поліпшити позиціонування держави в міжнародних економічних і політичних відносинах. Політична і економічна модернізація знаходяться в певній відповідності один з одним, але їх співвідношення дуже індивідуальне, відображаючи конкретні особливості країни. Як правило, між політичною та економічною модернізацією існує часовий лаг, іноді досить значний. В цілому процеси модернізацій охоплюють всі сфери суспільного життя, оскільки диктуються конкуренцією, до якої залучено, всіх агентів суспільства що виконують соціально значущі функції.

Проблемою модернізації аграрного сектора економіки цікавилися такі науковці як: А.А. Гриценко, Т. Л. Желюк, С.М. Коваль, А. А. Полутренко, Н.О., Романенко, І. Б. Яців та ін. Обабіч досліджених напрямів модернізації української економіки маловивченою та водночас актуальною залишається перспектива модернізації сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Серед багатьох завдань, котрі сьогодні назріли перед модернізаційною парадигмою української економіки, імперативом постає осучаснення аграрного сектору. Оскільки превентивна роль в ньому за обсягами виробництва й динамікою розвитку належить юридичним особам, ставимо за мету окреслити форми, напрями та концепції осучаснення сільськогосподарських підприємств.

Результати. Емпіричний аналіз модернізації передбачає виокремлення її підвалин (передумов), котрі, як ознаки оновлення, забезпечують зміну соціально-економічних процесів. Ще до революції Гідності (2008-листопад 2013 рр.) в, сільськогосподарських підприємствах застановилися сутнісні ознаки переходу від трансформації до модернізації, об'єднані в наступні групи:

1) інституційні, – утвердження інституційних засад господарювання, права власності на землю та майно на ринкових умовах; становлення товарних ринків,

банківського, іпотечного та лізингового кредитування, страхування, консалтингу, внутрішнього та зовнішнього незалежного аудиту;

2) макроекономічні – стабільне зростання відсоткового вираження рентабельності господарювання, зниження податкового тягара, збільшення притоку зовнішніх та внутрішніх інвестицій;

3) фінансові – акумулювання капіталів у формі основних та оборотних фінансових ресурсів; приплив іноземних інвестицій; накопичення відповідних заощаджень в резервних фондах.

4) соціальні – покращення людського розвитку; становлення ринкової дисципліни та підприємницької етики, поетапне збільшення чисельності кваліфікованого персоналу.

Визначальними чинниками модернізації економіки України і аграрного сектору економіки періоду 2003-2013 рр. були не лише висока кон'юнктура світових ринків заліза, що дало можливість державі нагромадити значний фінансовий капітал, зростання цін на зерно, спровокованих агфляцією, а також поворот держави до невирішених раніше проблем зміцнення аграрного сектору, відкладення вступу України до СОТ до 16 травня 2008 року, найважливішою ознакою якого виступила потреба покращення конкурентоспроможності всіх суб'єктів економіки. Зрештою, модернізація зачіпає всі прояви людського життя, позаяк породжена конкуренцією, котра включає суб'єктів виробничих відносин та відносин власності.

Міжнародна практика свідчить, що модернізація сільськогосподарських підприємств формується при взаємодії потенціалу держави, приватного бізнесу та суспільства з одночасною інтеграцією зовнішніх інвестицій та інновацій. Інвестиційно-інноваційна складова у цій взаємодії трансформується у адаптивну модернізацію а також інші її форми: інституціональну, технологічну, соціальну (рис. 1).

Зазвичай в агроформуваннях креативний та адаптивний типи модернізації взаємодіють в різному співвідношенні, віддзеркалюючи частку економічного та науково-технічного розвитку підприємства.

При цьому безперервний характер економічного розвитку в умовах модернізації, аналізованої в контексті історико-економічної динаміки, трансформується в циклічний («ритм Кузнеця») [1, с. 68].

Доведені Н. Кондратьєвим, Г. Меншем, Й. Шумпетером «довгі хвили» в економіці, уклади, які приходять на зміну одні одним, показують розвиток науково-технологічного прогресу й водночас формування і становлення на цій базі новітніх виробництв і послуг. Зрештою, елементи нових технологічних укладів спочатку з'являються як полюса нововведень в просторі «старої економіки», а згодом шляхом технологічної дифузії розширюють ареал «нової економіки».

Рис. 1. Модернізація сільськогосподарських підприємств: ресурси та форми
Джерело: Розробка автора

Fig. 1. Modernization of agricultural enterprises: resources and forms

Проблема модернізації сільськогосподарських підприємств безумовно корелює із модернізацією економіки країни. Вона визначена в офіційних документах, в яких наголошується, що навіть незначна зміна в економічному розвитку потребує принципової відмінності у господарському житті країни і докладення значно більших зусиль держави, бізнесу й громадян. Це передбачає радикальне зростання ефективності української економіки, трансформацію сільськогосподарських підприємств з експортерів сировини з високим рівнем доданої вартості, в агроформування з глибинною переробкою сільськогосподарської сировини, а в подальшому – у імпортерів сировини і матеріалів з подальшою їх переробкою і збільшенням доданої вартості та потенційним експортом. Досягнення цієї мети забезпечується ефективним функціонуванням таких базових інститутів: забезпечення гарантій прав власності,

формування рівних і справедливих умов конкуренції, зняття адміністративних бар'єрів на шляху ведення бізнесу, руху праці та капіталу, відповідальної бюджетної та грошової політики [2, с. 7].

Отже, серед пріоритетних умов забезпечення економічного поступу сільськогосподарських підприємств вважається їх модернізація, з першочерговим визначальним акцентом на осучаснення інституційної та галузевої структури. Нинішня модернізація повинна проявити себе не як індустріалізація, котра ознаменувалася в XIX-XX ст.), а радше як трансформація індустріальних структур, котрі за своїм призначенням не відповідають сучасним запитам суспільства. Сьогоднішні вектори модернізації агроформувань визначаються засадами технологічних домінантів суспільного виробництва. При плануванні розвитку вітчизняної економіки, необхідність повернення на шлях повномасштабної модернізації у післявоєнний (а водночас фінансово надскладний) період повинна стати стратегічним завданням для реорганізації аграрного сектору економіки.

Структурна модернізація підприємства передбачає радикальні структурні зрушення через взаємодію основних її елементів. Механізм структурної модернізації економіки, як будь-який економічний механізм [3, с. 22], включає її суб'єктів (господарюючі суб'єкти – від домогосподарства до держави), об'єкти і їх взаємодію, і є механізмом вирішення протиріччя між застарілою структурою виробництва, розподілу, обміну та споживання і структурою суспільних інтересів і потреб, які продукують нові системні якості. Об'єктами структурної модернізації, поряд з інтересами і потребами названих суб'єктів господарювання, є економічні пропорції, якісні та кількісні характеристики і показники (наприклад, рівень життя, динаміка ВВП, рівень забезпеченості житлом і т.п.) на макро-, мезо-, мікро- і нанорівнях. Суб'єктами структурної модернізації виступають господарюючі суб'єкти, починаючи від окремого агроформування і, закінчуючи державою.

Внутрішнім змістом даного механізму є система виробничих відносин, що забезпечує відповідність зрушень в структурі виробництва (розподілу, обміну та споживання) зі зрушеннями в структурі інтересів і потреб основних суб'єктів.

Головною метою структурних перетворень є створення конкурентоспроможної високотехнологічної продукції на основі впровадження сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій. Структурна модернізація агроформувань здійснюється, перш за все, за рахунок пріоритетного впровадження ресурсозберігаючих технологій, розвитку адаптивного виробництва, що знижує навантаження на навколишнє середовище, виробництва екологічно чистої продукції, що виготовляється на основі власних сировинних ресурсів. Саме на це націлена розроблена доктрина продовольчої безпеки України. Модернізація юридичних осіб сільського господарства передбачає також забезпечення всебічного розвитку сфери послуг, покликаної формувати такі важливі фактори економічного зростання як виробнича інфраструктура, наукові знання, інформаційні технології, пов'язані з обслуговуванням галузей економіки (послуги транспорту, зв'язку і т.д.).

Модернізація підприємств у вирішальній мірі визначається структурною перебудовою її господарства, яка передбачає радикальне оновлення сфери матеріального виробництва, тобто технологічна модернізація. Ефективним інструментом оновлення матеріальної бази є структурна політика, в рамках якої керівниками визначаються пріоритетні напрями розвитку і адекватні засоби їх досягнення. Відсутність активної структурної політики сприяє консервації експортно-сировинної односторонності виробництва, подальшої соціально-економічної монополізації, посиленню "точковості" просторової еволюції підприємств. Протиставлена цим дезінтеграційним процесам ефективна політика антимонопольного комітету виступає

необхідною складовою загальної стратегії розвитку, неодмінним доповненням курсу на здійснення позитивних зрушень [4].

Модернізація сільськогосподарських підприємств передбачає як технологічне оновлення чинного виробничого потенціалу, так і прискорений розвиток високотехнологічних виробництв. Її послідовна реалізація покликана перетворити технологічні і організаційні нововведення в головний фактор кількісної та якісної динаміки сільського господарства. Технологічна модернізація агроформувань як докорінне оновлення на сучасній основі його матеріально-речових і організаційно-економічних структур передбачає якісне перетворення технічного базису виробництва шляхом впровадження високих технологій.

Технологічна модернізація сільськогосподарського виробництва забезпечується послідовною реалізацією двоетапного процесу масового впровадження інтенсивних і високих технологій [5, с. 7]:

– 1-й етап (2-3 роки) є періодом прискореної підготовки до інтенсифікації галузі. Основним завданням цього підготовчого етапу виступає прискорення наукових досліджень і здійснення дослідно-конструкторських робіт зі створення принципово нової техніки, передбаченої загальнодержавною системою технологій і машин і переліком пріоритетної техніки;

– 2-й етап (4-5 років) - початок виробництва пріоритетних видів техніки для сільського господарства, здійснюваного паралельно з виробництвом техніки попереднього покоління. У зв'язку з більш високою вартістю, технологічною надійністю і продуктивністю нові машини спочатку будуть доступні агропідприємствам з високим рівнем прибутковості, а також підприємствам, в т.ч. машинно-технічним станціям (МТС), створюваним або підтримуваним вітчизняними та зарубіжними інвесторами.

Таким чином, найважливішим пріоритетом модернізації аграрного сектору економіки України в цілому і агропідприємств, зокрема, є динамічне освоєння національних і запозичених (імітаційних) технологічних інновацій, а також впровадження організаційних і управлінських інновацій.

Інноваційні ресурси модернізації формуються в системі суспільних інститутів, що забезпечують виробництво, поширення і використання знань і перетворення їх в інновації і включають: установи освіти, науково-дослідний сектор, систему науково-технічних комунікацій, в тому числі систему науково-технічної інформації, спеціальні структури для впровадження нових технологій (бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, демонстраційні зони).

Внесок нових знань, втілюваних в технологіях, обладнанні і організації виробництва, в приріст ВВП розвинених країн, за оцінками, становить 70-85 %. Обсяг світового ринку наукомісткої продукції на початку нинішнього десятиліття оцінювався в 2,3 трлн. дол., з них приблизно 39 % припадає на США, 30 % - на Японію, 16 % – на Німеччину, на Росію – 0,5 %, на Україну – 0,1 %. За оцінками, до 2020 р обсяг світового ринку наукомісткої продукції зросте до 3,5 трлн. дол. У 2017 р в Україні інвестиції в інновації склали близько 1,6 % ВВП, тоді як в США цей показник наближається до 15 %. Реалізація вітчизняного науково-технічного потенціалу дозволить Україні претендувати на 2-3 % цього ринку, або на 7-10 млрд. дол. в рік [6].

До початку нового століття в агропідприємствах України наука, інноваційно-технологічна сфера були фактично виключені з числа стратегічних пріоритетів розвитку. Знадобилося близько 30 років для усвідомлення значущості формування національних інноваційних систем як найважливішого напрямку модернізації аграрного сектору економіки. Однак одним з обмежень, що обумовлює більш ймовірне здійснення модернізації переважно по адаптивному типу, є невідповідна вимогам

креативності якість сформованого персоналу агропідприємств як професійно-кваліфікаційного рівня кадрового складу, так і його фінансової грамотності, що не дозволяє опанувати модернізаційну парадигму. Дійсно, темпи і спрямованість економічного розвитку і його модернізаційний характер, залежні від макроекономічних параметрів, впливають в першу чергу на поведінку економічних агентів. Їх переваги, схильність (або несхильність) інвестувати в підвищення якості людського капіталу, в розвиток власного бізнесу визначають конкурентоспроможність економіки і динаміку ефективної діяльності [7; 8, с. 15].

В цьому проявляється значимість соціального аспекту модернізації, виділена член-кореспондентом НАН А.А. Гриценком, яка обґрунтовує необхідність зміни системи суспільних цінностей як глибинного змісту модернізації економічної системи, яка формує її соціальний контекст. На жаль, впродовж останніх 15 років динаміка основних показників сфери вищої освіти, що забезпечує формування якісного людського капіталу, показує стійку негативну динаміку.

Підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних сільгосптоваровиробників, створення умов сталого розвитку сільських територій можливе на основі забезпечення сільськогосподарських підприємств висококваліфікованими фахівцями – відповідальними, цілеспрямованими, амбітними, що задовольняють вимоги сучасних роботодавців. У формуванні інноваційного освітнього середовища системи підготовки нового покоління фахівців аграрного профілю першорядну роль відіграють ефективність і якість освіти, її технологічність, пов'язана з формуванням основних професійних компетенцій випускників-аграріїв, а також диверсифікація освіти, що передбачає вільне переміщення учнів з одного ступеня освіти на інший при одночасній адаптації навчального процесу до вимог розвитку аграрного сектору економіки, болонської системи, імперативів пріоритетних національних проектів, Державної програми розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2018-2022 рр., політиці держави з питань сталого розвитку сільських територій тощо. Вони охоплюють середньострокові і довгострокові цілі, пріоритети та основні напрями демографічної політики, модернізації охорони здоров'я та освіти, розвитку пенсійної сфери та соціальної допомоги, розвитку культури, формування ефективних ринків праці і житла. Отже, подальше вдосконалення якості людського капіталу є неодмінним завданням модернізації аграрного сектору економіки і підвищення ефективності агровиробництва.

Інституційна модернізація передбачає зміну правил поведінки економічних агентів, задекларованих у відповідних документах, стратегіях, концепціях, в яких визначаються цілі та завдання розвитку, інструменти їх досягнення. Підготовка таких документів – процес хоча і досить складний, але здійснюваний в короткостроковому періоді. Значно більше часу потрібно щоб сформувалися національні інституційні системи, почали діяти інституційні норми і регулюючі організації, змінилася структура економіки і підвищилася інноваційність як самої економіки, так і суспільства. Значимість інституційних змін (еволюції) в економіці обумовлена також тим фактом, що інституційна складова виконує роль системоутворюючого ядра в структурі механізму державного регулювання макроекономічного розвитку. Таким чином, наступним пріоритетом модернізації сільськогосподарських підприємств виступає адекватна запланованій модернізаційній стратегії динаміка інституціонального середовища, кожен з елементів якої впливає на економічну політику і, в свою чергу, модернізується в умовах зміни її стратегії. Це дозволяє виділити, поряд з технологічною та соціальною, інституційну форму модернізації (рисунком 1).

Як пріоритет модернізації сільськогосподарських підприємств виступає також екологічний імператив, який, набуваючи соціальної функції, є регулюючим початком відтворювального процесу, що забезпечує умови здійснення розширеного відтворення і сталого розвитку.

Одним із способів забезпечення конкурентоспроможності українського агробізнесу є активне позиціонування вітчизняних підприємств на світовому аграрному ринку як виробника екологічно чистих продуктів і розвиток екологічного агротуризму.

Таким чином, виділяються наступні основні пріоритети модернізації агроформувань: інноваційний, в т.ч. інноваційно-технологічний, кадровий, інституційний, екологічний. Виділені пріоритети відповідають логіці формування системи розвинених економічних відносин на сучасному етапі.

Оскільки всі економічні відносини проявляються, перш за все, через економічні інтереси, то вони детермінують мотивацію економічної активності суб'єктів господарювання для забезпечення об'єктивно необхідних умов їх життєдіяльності. Інтереси і потреби економічних суб'єктів внутрішньо пов'язані між собою, вони інтегруються в інтереси і потреби домогосподарств, сільськогосподарських підприємств, регіонів, соціальних груп, держави, формуючи цілісну систему суспільних інтересів. У зв'язку з цим, внутрішнім змістом модернізації сільськогосподарських підприємств є зміна системи інтересів і потреб їх супутників (держави, постачальників, покупців, інших агентів бізнесу), що відображається динамікою відповідних якісних і кількісних показників, і характеризує інституційні мега-, макро-, мезо-, мікро- і нанозміни.

Інституційне наноперетворення – це нижчий елемент в поведінці економічних суб'єктів, що характеризується трансформацією економічних інтересів і потреб індивідуума. Мікрозміни відбуваються на рівні підприємства і його підрозділів; мезозміни – на рівні більш складних господарських систем: регіонів, галузей. Інституційні макрозміни характеризують трансформації національних господарств і проявляються в зміні основних економічних пропорцій і показників функціонування економіки і тому є глобальними. Мегазміни впливають на світове господарство. Інституційні зміни в економічних системах більш низького рівня відносяться до локальних. Локальні економічні структури відчувають потужні імпульси глобальних макро- і мегазрушень, які залучаються ними в процес подальшої модернізації. У той же час безліч локальних змін в економічній структурі (наприклад, модернізація виробництва на окремому підприємстві) зливаються в глобальні зрушення, якісно перетворюючи всі сфери суспільно-економічного життя.

На сучасному етапі переходу від трансформації до модернізації економічний розвиток стримується, як вважають П.В. Крючкова і А.Є. Шаститко, “недовірою бізнесу до держави, його здатності встановлювати стабільні, прозорі та передбачувані правила поведінки на ринку” [7, с. 6]. Традиційно в рамках мейнстріму державне втручання розглядається як єдиний спосіб подолання “провалів ринку”. При цьому ефективність такого втручання залишається недостатньою, в тому числі і внаслідок наявності надлишкових функцій у держави, які відволікають уваги виконавчої влади від її пріоритетних завдань.

Іншими словами, інституційна модернізація передбачає, перш за все, модернізацію інституту держави через підвищення його ролі в економіці, що, на наш погляд, обумовлює високу ймовірність використання ресурсів держави там, де проблеми стійкості і розширення добровільної економічної співпраці не є найкращим шляхом вирішення.

У здійсненні стратегії модернізації агропідприємств роль держави має принципове значення, так як в силу обмеженості організаційних і особливо фінансових

ресурсів в умовах кризи знижуються можливості проведення модернізації, організацію яких повинна здійснити саме держава. Роль держави полягає в інституційно-правовому забезпеченні активності приватного бізнесу, націленому на збільшення вартості своїх активів, а також в оптимізації виробничої структури, спрямованої на зниження сировинної орієнтації за рахунок диверсифікації та збільшення частки прогресивних галузей – інноваційних або галузей, які виробляють продукцію з високою доданою вартістю як сучасних драйверів розвитку.

Участь держави в цьому процесі реалізується різними методами – від налаштування традиційних механізмів регулювання до впровадження щодо нових методів стимулювання розвитку ринкових інститутів, а також використання інструментарію державно-приватного партнерства, механізмів промислової, аграрної, інноваційно-структурної політики.

Рішення масштабного завдання модернізації сільськогосподарських підприємств вимагає мобілізації значних фінансових і матеріальних ресурсів. Для успіху модернізації важливо не тільки (і навіть не стільки) нарощування обсягів інвестицій, а й використання їх в пріоритетних напрямках, швидкий розвиток яких в посткризовий період дозволить в недалекому майбутньому зробити господарську діяльність агроформувань високотехнологічною та конкурентоздатною.

Висновки. Прагнення досягти компромісного діалогу в результаті діючого антагонізму інституційних засад та монопольної диктатури націлюють на пошук методів розвитку сільськогосподарських підприємств. Одним із них є модернізація їх внутрішнього та зовнішнього середовища. В процесі дослідження визначено, що до типів модернізації слід віднести: матеріально-речові, кадрові та організаційно правові. В той же час методичне підґрунтя для такого осучаснення повинно включати зміни в інституційній, технологічній та інвестиційній парадигмах, концептуально визначаючи їх трансформацію у напрямку забезпечення запитів суспільства. Суб'єктами такої модернізації є сільськогосподарські підприємства, бізнес (у формі контрагентів), суспільство та держава (в формі законодавчої, виконавчої і судової гілок влади).

1. Коваль С.М. Сучасний економічне зростання, результати досліджень та роздумів. Нобелівська лекція. Нобелівські лауреати з економіки: погляд з України. К.: Гуманістика, 2003. .345 с.
2. Ежєвський А. Модернізація економіки: чинники інструменти, проблеми. К.: Думка. 2006. . 231 с.
3. Измалков С.А., Соїн К.Ю. Теорія економічних механізмів. *Економіка України*, 2008. № 1. С. 6-26.
4. Грінберг Р. Безальтернативний засіб модернізації. URL: // www.zlev.ua (дата звернення: 25.04.2018).
5. Романенко Н. О. Концепція технологічної модернізації сільськогосподарського виробництва України. *АПК: економіка, управління*, 2005. № 4. С. 3-14.
6. Полутренко А.А. Агенти модернізації. К.: Бестселер. ВЕУ, 2017. 344 с.
7. Гриценко А.А. Модернізація економіки та системи цінностей. *Економіка України*, 2003. № 4. С. 4-12.
8. Гриценко А.А. Модернізація і суспільство. *Економіка України*, 2007. № 5. С. 16-17.
9. Шаститко П.А. Застосування оцінок регулюючого впливу в контексті модернізації системи державного регулювання. К.: Бюро економічного аналізу, 2005. 226 с.

References

1. Koval, S. *Modern economic growth, results of research and reflection. Nobel lecture*, Humanities, 2003.
2. Yezhevskiy, A. *Modernization of the economy: factors of the instrument, problems*, Opinion, 2006.
3. Izmailkov, S.A., and K.Yu. Sonin. “Theory of Economic Mechanisms.” *Economy of Ukraine*, no. 1, 2008, pp. 6-26.
4. Grinberg, R. “An alternative remedy for modernization.” www.zlev.ua. Accessed 25 Apr. 2018.
5. Romanenko, N.O. “Concept of technological modernization of agricultural production of Ukraine.” *AIC: Economics, Management*, no. 4, 2005, pp. 3-14.
6. Polutrenko, A.A. *Agents of Modernization*, Bestseller. VEU, 2017.
7. Gritsenko, A.A. “Modernization of economy and value system.” *Economy of Ukraine*, no. 4, 2003, pp. 4-

12.

8. Gritsenko, A.A. "Modernization and Society." *Economy of Ukraine*, no. 5, 2007, pp. 16-17.
9. Shastitko, P.A. *Application of Regulatory Impact Assessments in the Context of Modernization of the State Regulatory System*, Bureau of Economic Analysis, 2005.

Рецензенти:

Баланюк І. Ф. – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту «ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;
Петришин Л. П. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування Львівського національного аграрного університету.

УДК 336.763

ББК 65.27:60.7

Михайлів Г.В., Грунів Л.В.

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»,
кафедра менеджменту і маркетингу,
вул. Шевченка, 82, м. Івано-Франківськ,
76052, Україна,
тел.: (0342) 596144,
e-mail: galamysh@gmail.com, grunivl@ukr.net

Анотація. У даній статті розглянуто загальний порядок формування інноваційної політики на підприємстві. Було встановлено, що для здійснення ефективної інноваційної діяльності, необхідною є розробка інноваційної політики з дотриманням порядку її формування в контексті стратегії фінансово-економічної безпеки. Авторами було запропоновано наступні етапи формування інноваційної політики: встановлення актуальності формування інноваційної політики для підприємства; оцінка інноваційного потенціалу; формування стратегії інноваційного розвитку підприємства в орієнтирі фінансово-економічної безпеки; розроблення програми інноваційної діяльності; створення системи оцінки інноваційної програми.

Досліджено та узагальнено теоретичні підходи щодо трактування змісту поняття «фінансово-економічна безпека». Проведено аналіз існуючих точок зору щодо підходів формування стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства в умовах невизначеності та обґрунтовано необхідність системного підходу до формування системи стратегічного управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: інноваційна політика, фінансово-економічна безпека підприємства, стратегічне управління, стратегія фінансово-економічної безпеки, фінансова безпека, економічна безпека, фінансова стійкість.

Mykhailiv H.V., Hryniv L.V.

INNOVATION POLICY IN THE CONTEXT OF THE STRATEGY OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of management and marketing,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: (0342) 596144,
e-mail: galamysh@gmail.com, grunivl@ukr.net

Abstract. In this article the general procedure of formation of innovation policy at the enterprise is considered. It was established that in order to implement effective innovation activities, it is necessary to develop an innovation policy in accordance with the order of its formation in the context of the strategy of financial and economic security. The authors proposed the following stages of formation of innovation policy: determining the relevance of the formation of innovation policy for the enterprise; assessment of innovative potential; formation of the strategy of innovative development of the enterprise in the guideline of financial and economic security; development of a program of innovation activity; creation of an innovation program evaluation system.

Theoretical points as for definition of "financial-economical security" have been researched and summing up. The present attitude were analyzed as for the financial-economical enterprise security forming in the terms of unconformity and system attitude necessity stipulated for strategy system management by a financial-economical enterprise security.

Key words: innovation policy, financial-economical enterprise security, strategy management, financial security, economical security, financial stability, economical security.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки ускладнюються умови функціонування вітчизняних підприємств, що обумовлено низкою об'єктивних обставин, серед яких нестабільність податкового і регуляторного законодавства, інфляція, проблеми пов'язані з нестачею кредитних ресурсів, посилення конкуренції, зниження інвестиційної активності, уповільнення платіжного обороту, зростання числа збиткових підприємств.

Останнім часом фінансово-економічна безпека викликає все більшу зацікавленість підприємств при реалізації принципово нових підходів до управління. При розгляді фінансово-економічної безпеки будь-якої економічної системи будь-якого рівня необхідно виходити з її здатності протистояти небезпекам і загрозам для досягнення поставлених цілей. А це неможливо без формування відповідної системи фінансово-економічної безпеки.

Інноваційна політика – це частина загальної політики підприємства, що визначає мету, умови та процес здійснення інноваційної діяльності підприємства та встановлює порядок взаємодії науково-технічної, виробничої, економічної та маркетингової діяльності в процесі розробки та реалізації інновацій. Інноваційна політика забезпечує реалізацію стратегічних цілей підприємства та спрямована на підвищення його конкурентоспроможності шляхом максимально ефективного використання інноваційного потенціалу, адаптації інновацій до ринкових вимог та забезпечення безперервної системної інноваційної діяльності [7, 10].

Формування інноваційної політики повинне ґрунтуватися на певних принципах, які визначатимуть ефективне управління інноваційними процесами та системний підхід до здійснення інноваційної діяльності і забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Вагомий внесок у розвиток науки про фінансову безпеку на мікрорівні зробили учені та практики, серед яких можна виділити таких: О.Г. Череп [1], К.С. Горячева [2], І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко [3], О.В. Іващенко, В.М. Гельман [4], Т.Г. Васильків [5], Н.Ю. Подольчак [6], В.Ф. Столбов, Г.М. Шаповал [7], З.С. Варналія [8], О.Л. Трухан [9], Т.В. Давидюк [10], М.О. Кокнаєва [11], О.О. Бондаренко [12] та інші.

Праці науковців поза сумнівом мають високу науково-теоретичну та практичну цінності, оскільки обґрунтовують категорійний та методологічний апарати і окреслюють основні напрями подальших наукових досліджень у цій сфері з метою поглиблення та всебічного розвитку розуміння економічної безпеки як однієї з категорій економічної науки. Проте економісти й досі не дійшли згоди щодо найбільш точного та найбільш повного формулювання поняття «фінансово-економічна безпека підприємства».

Постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, поява нових чинників, які формують основи фінансово-економічної безпеки, вимагають удосконалення підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки в умовах невизначеності, застосування нових методів та алгоритмів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, створення систем ефективного управління нею потребують подальшого дослідження та привертають увагу як науковців так і практиків.

Постановка завдання. Але не зважаючи на велику кількість змістовних та багатоаспектних досліджень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства дотепер не існує єдності наукових суджень щодо термінології та механізму управління фінансово-економічною безпекою, що й обумовило необхідність теоретичного та практичного аспектів дослідження даної проблеми, а саме формування стратегії фінансово-економічної безпеки умовах невизначеності.

Результати. Вибір стратегії інноваційного розвитку підприємства повинен ґрунтуватися на основі його інноваційного потенціалу. Однак оцінка інноваційного потенціалу – це не єдиний метод вибору стратегічного напрямку. Для більш глибокого дослідження підприємства, а також деталізації обраної стратегії і визначення подальших векторів інноваційної діяльності можна використовувати різні маркетингові методи та моделі. Розглянемо деякі з них.

Матриця БКГ (Бостонської консалтингової групи) – інструмент портфельного аналізу, який дозволяє зробити висновок щодо збалансованості комерційної діяльності компанії шляхом дослідження двох показників: темпів росту ринку і відносної частки ринку, яку займає компанія. За допомогою даного інструменту, можна визначити стратегії розвитку кожної портфельної одиниці компанії [14, 15].

Матриця «Мак-Кінсі – Дженерал Електрик» використовується для оцінки привабливості окремих стратегічних бізнес-одиниць (СБО). Осями матриці є привабливість потенційного чи фактичного ринку та конкурентоспроможність конкретного виду діяльності. СБО зображується на площині матриці у вигляді кола, в залежності від розташування якого, підприємству рекомендується доцільна стратегія розвитку.

Стратегічна модель Портера – інструмент стратегічного аналізу, який дозволяє на основі двох показників – ринкової частки та рентабельності, визначити та оцінити конкурентні переваги видів діяльності підприємства (або декількох підприємств). В залежності від двох вищезазначених показників підприємству пропонуються обрати стратегію цінового лідерства, диференціації або концентрації [14, 15].

Модель Shell/DPM дозволяє вибрати стратегію розвитку в залежності від орієнтації на перспективні чи поточні цілі підприємства. Дану модель будують за двома показниками – привабливість ринку та конкурентоспроможність бізнесу. Основна ідея полягає в тому, що загальна стратегія організації повинна забезпечувати баланс між грошовим надлишком і його дефіцитом, шляхом регулярного розвитку нових перспективних видів бізнесу, які будуть поглинати надлишки грошової маси.

Стратегічний аналіз дозволяє визначити не тільки загальний вектор інноваційної діяльності, але й конкретні елементи, що потребують інновацій.

Вибір інструментів стратегічного аналізу для підприємства залежить від багатьох чинників: бізнес-цілей підприємства, специфіки галузі, доступності інформації, наявності спеціалістів для проведення даного аналізу тощо. Науковці зазначають, що найбільш ефективними є ті інструменти стратегічного аналізу, які були адаптовані під конкретне підприємство [8, 9].

На даному етапі також необхідно визначити цілі інноваційної політики, на досягнення яких буде спрямована стратегія інноваційного розвитку підприємства. Деякі науковці пропонують підхід, що полягає у першочерговому визначенні цілей

інноваційної політики і після цього формуванні стратегії інноваційного розвитку підприємства. Однак ми вважаємо, що доцільніше визначити цілі тільки після проведення стратегічного аналізу і визначення інноваційного потенціалу підприємства. Адже цілі інноваційної політики повинні бути спрямовані на покращення поточного стану підприємства, який спочатку необхідно дослідити.

Після визначення стратегії інноваційного розвитку підприємства формується програма інноваційної діяльності, в межах якої конкретизуються вектори інновацій для елементів інноваційної політики та підходи до їх реалізації [16].

Управління фінансовою безпекою органічно входить в загальну систему управління безпекою підприємства і являє собою найважливішу його функціональну ланку, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень переважно у фінансовій сфері діяльності підприємства.

Така ситуація зумовлена тим, що фінансово-економічна діяльність формує фінансове забезпечення операційної, інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку підприємства [1, с.328].

Сутність категорії « фінансова безпека підприємства» розкриває такий його фінансовий стан, який характеризується:

- збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством;
- стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз;
- здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів;
- забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [2, с.5].

Фінансова безпека залежить від менеджменту підприємства, що свідчить про можливість впливу на систему фінансової безпеки з боку керівництва та необхідність управління нею. Фінансово-економічна діяльність підприємства також здійснюється з урахуванням умов зовнішнього середовища, якому притаманне зростання рівня динамічності і невизначеності, що викликані різноманітними процесами трансформаційного, інтеграційного та глобалізаційного характеру.

В практиці управління використовують три основні групи методів: організаційно-розпорядчі (адміністративні), економічні та соціально-психологічні. Методи розкривають шляхи протидії реальним та потенційним загрозам, небезпекам та ризикам в конкретних умовах та у визначений термін часу [3, с.78-80].

Управління підприємством в сучасних умовах, коли набирають інтенсивності рейдерські захоплення та поглинання, корпоративні конфлікти, конкурентна боротьба, фіктивне підприємництво та інші правопорушення у сфері підприємницької діяльності, вимагає формування в системі менеджменту такої стратегії, яка зможе адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища та протидіяти загрозам нормальному функціонуванню підприємства. Саме така стратегія є передумовою створення ефективної системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Під фінансово-економічною безпекою підприємства необхідно розуміти захищеність потенціалу підприємства у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [3, с.5]. Ці ж автори пишуть, що фінансово-економічна безпека – це стан і здатність фінансово-економічної системи протистояти небезпеці руйнування її організації і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку [3, с.6].

Враховуючи науковий досвід досліджень у сфері фінансово-економічної безпеки, слід зазначити, що фінансово-економічна безпека підприємства є поняттям складним і комплексним і її визначають: сукупність робіт, які забезпечують платоспроможність

підприємства та ліквідність його оборотних активів; організація контролю усіх видів діяльності підприємства з метою підвищення його ефективності; кваліфікація, компетентність та активність менеджерів; ефективність використання усіх видів ресурсів; процес попередження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо.

Фінансово-економічна безпека підприємства є складною системою, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним напрямом діяльності. Таким чином безпеку варто розглядати через призму її функціональних складових, що дозволяє: здійснювати моніторинг чинників, які впливають на стан як функціональних складових, так і фінансово-економічної безпеки загалом; досліджувати процеси, які здійснюють вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки; проводити аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства; вивчати економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональних складових; розробляти заходи, які сприятимуть досягненню високого рівня складових, що призведе до посилення фінансово-економічної безпеки підприємства загалом [6].

В умовах підвищеного ризику, що характерно для функціонування більшості вітчизняних підприємств, особливого значення набуває організація стратегічного управління економічною безпекою.

Розробляючи стратегію, слід урахувати динаміку макроекономічних процесів, тенденцій розвитку вітчизняних фінансових ринків, можливостей диверсифікації діяльності підприємства.

На підставі стратегії визначається фінансова політика підприємства за основними напрямками фінансової діяльності: податкова, цінова, амортизаційна, дивідендна, інвестиційна. У процесі розробки стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки особлива увага приділяється виробництву конкурентоспроможної продукції, мобілізації внутрішніх ресурсів, максимальному зниженню собівартості продукції, формуванню та розподілу прибутку, ефективному використанню капіталу підприємства тощо [8].

Важливе значення для формування фінансової стратегії має врахування факторів ризику. Розробка і реалізація стратегії фінансово-економічної безпеки – процес досить важкий і вимагає від керівників фірми різних витрат. Одним із негативних факторів є швидка зміна зовнішнього середовища, до якої повинна адаптуватись стратегія. Також дана стратегія має відповідати загальній стратегії підприємства.

При побудові стратегії фінансово-економічної безпеки для оптимізації рівня фінансових ризиків підприємство може використати декілька підходів: відмовитися від видів діяльності, які містять джерело підвищеного фінансового ризику; здійснювати діяльність з певним фінансовим ризиком і гарантією повної компенсації втрат за рахунок власних джерел; здійснювати діяльність з передаванням відповідальності за фінансовий ризик іншим суб'єктам, зокрема страховим організаціям.

Висновки. Сьогодні кожне підприємство повинно чітко орієнтуватися в складних умовах ринкових відносин, формувати стратегію подальшого розвитку, управляти системою фінансової безпеки з метою забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності. Система управління фінансово-економічною безпекою підприємства повинна: враховувати альтернативні шляхи забезпечення безпеки підприємства, які відповідають фінансовій стратегії і конкретній фінансовій політиці підприємства; включати комплекс виважених збалансованих рішень як в області забезпечення інтересів підприємства, так і в управлінні його фінансовою діяльністю.

На основі загальної стратегії повинна формуватись стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки. Для цього необхідно сформулювати стратегічні цілі

забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, розробити цільові стратегічні нормативи та прийняти основні стратегічні рішення у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки. Обирається одна з домінуючих сфер стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки, а також фінансова політика та формується портфель стратегічних альтернатив для реалізації поставлених цілей. Наступним етапом при розробці та реалізації стратегії фінансово-економічної безпеки є оцінка розробленої стратегії згідно економічних та позаекономічних параметрів, встановлених підприємством.

1. Череп О. Г., Урусова З. П., Урусов А. А. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3(61). С. 328-330.
2. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник. Львів, 2011. 380 с.
3. Івашченко О.В., Гельман В. М. Фінансово-економічна безпека держави. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(1). С. 121-131. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2\(1\)_16.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2(1)_16.pdf) (дата звернення: 25.04.2018).
4. Максимова Т. С., Філімонова О. В., Лиштван К. В. Формування інноваційної політики. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. №2. С. 181–183.
5. Івашченко О.В., Четверіков П.М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.sword.com.index/2012> (дата звернення: 25.04.2018).
6. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С.Варналія. К.: Знання, 2009. 647с.
7. Римар М.В., Ликун Н.В. Етапи та принципи здійснення інноваційної діяльності підприємства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2012. № 725. С. 360-365.
8. Давидюк Т.В. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2013. № 1 (25). С. 39-51.
9. Кокнаєва М.О. Концептульні основи управління фінансово-економічною безпекою підприємств торгівлі. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/319.pdf> (дата звернення: 25.04.2018).
10. Бондаренко О.О., Сухецький В. А. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспект. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580> (дата звернення: 25.04.2018).
11. Прокопенко О.В. Вибір стратегії розвитку підприємств залежно від стану інноваційного потенціалу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону / за ред. І.Г. Ткачук*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. Вип. 6. Т. 1. С. 116– 122.
12. Ілляшенко С.М. Методологічні засади формування комплексного механізму управління потенціалом інноваційного розвитку. Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств: 35 монографія / за ред. к.е.н., доцента Ю.С. Шипуліної. Суми: ТОВ «ДД «Папірус»,
13. Черненко О. В., Нечитайло С.Д. Формування ефективної інноваційної політики підприємства. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/55.pdf (дата звернення: 25.04.2018).

References

1. Cherep, O. G., Urusova, Z. P., and A. A. Urusov. "Management of financial-economical security in Ukraine." *Visnik ZhTU. Seria: Economical Science*, no.3 (61), 2012, pp.328-330.
2. Moiseienko, I.P., and O.M. Marchenko. *Financial and economic security of the enterprise*, 2011.
3. Ivashchenko, O.V., and V.M. Hel'man. "The financial and economic security of the state." *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 2(1), 2013, pp. 121-131, nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2(1)_16.pdf. Accessed 25 Apr. 2018.
4. Maksymova, T.S., Filimonova, O.V., and K.V. Lyshtvan. "Formation of innovation policy", *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 2, 2010, pp. 181-183.
5. Ivashchenko, O.V., and P.M. Chetvierikov. "The system of financial and economic security", www.sword.com.index/2012. Accessed 25 Apr. 2018.
6. Economic security, edited by Z.S. Varnalii, Znannya, 2009.

7. Rymar, M.V., and N.V. Lykun. "Stages and principles of innovation activity of the enterprise", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*, vol. 725, 2012, pp. 360-365
8. Davydiuk, T.V. "Financial and economic security or financial component of economic security: an epistemological approach", *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu*, vol. 1 (25), 2013, pp. 39-51.
9. Koknaieva, M.O. "Conceptual foundations of financial and economic security trade." *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*, 2011, pp. 319-325, www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/319.pdf. Accessed 25 Apr. 2018.
10. Bondarenko, O.O., and V.A. Sukhetchyi. "Financial-economical enterprise security: theoretical and practical aspect." *Efektivna ekonomika*, www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580 Accessed 25 Apr. 2018.
11. Prokopenko, O.V. "Choosing an enterprise development strategy based on the state of innovation potential." *The actual problems of regional economy development*, vol. 1, no. 6, 2010, pp. 116- 122.
12. Illiashenko, S.M. *The mechanism of management of the potential of innovative development of industrial enterprises*, TOV "DD "Papyrus"", 2012.
13. Chernenko, O. V., and S. D. Nechytailo. "Formation of an effective innovation policy of the enterprise." *Efektivna ekonomika*, www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/55.pdf. Accessed 25 Apr. 2018.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – д.е.н., проф., зав.кафедри фінансів ДВЗНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника;

Ткач О.В. – д.е.н., проф., зав.кафедри менеджменту і маркетингу ДВЗНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника.

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

УДК 336.221.4

ББК 65.052.9(4Укр)

Шкроміда Н.Я.

**ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА
ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ**

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел.: 0348596003,
e-mail: nadya85@i.ua

Анотація. У статті розглянуто необхідність і методичні особливості податкової оптимізації як основної складової податкової політики підприємства, що є вимогою часу, особливо в період кризових явищ у вітчизняній економіці. У сучасному бізнес-середовищі систематизовано та згруповано існуючі моделі поведінки платників податків, зокрема: сплата податків без застосування спеціальних заходів і методів впливу на суму податкових зобов'язань; ухилення від сплати податків; обхід податкових платежів та податкова оптимізація. Досліджено рівень податкового навантаження за останні роки та проаналізовано динаміку його зміни. Систематизовано основні способи та форми оптимізації оподаткування бізнес-процесів господарюючого суб'єкта, які у конкретних виробничих умовах мають свої як переваги, так і недоліки.

Ключові слова: оптимізація оподаткування, облікова політика, податкове планування, податкове навантаження.

Shkromyda N.Ya.

**OPTIMIZATION OF TAX BURDEN AS A COMPOSITION OF FORMATION OF
TAXABLE POLICY OF BUSINESS ENTREPRENEURS IN THE CONDITIONS OF
CRISIS**

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit
vul. Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk,
56000, Ukraine
Tel .: 0348596003,
e-mail: nadya85@i.ua

Abstract. The article considers the necessity and methodical features of tax optimization as the main component of the tax policy of the enterprise, which is a requirement of time, especially during the period of crisis phenomena in the domestic economy. In the modern business environment, existing models of behavior of taxpayers are systematized and grouped, in particular: tax payments without the use of special measures and methods of influence on the amount of tax liabilities; tax evasion; bypassing tax payments and tax optimization. The level of tax burden has been investigated in recent years and the dynamics of its change has been analyzed. The main methods and forms of optimization of taxation of business processes of a business entity that have their advantages and disadvantages in the concrete production conditions are systematized.

Key words: optimization of taxation, accounting policy, tax planning, tax burden.

Вступ. Непередбачуваність економічних процесів, мінливість вітчизняного законодавства, зниження платоспроможності населення, а також посилення конкуренції на ринку зумовлюють в сукупності скорочення обсягів діяльності вітчизняних підприємств та відповідно, погіршення їх фінансово-майнового стану. Така економічна ситуація вимагає від керівництва господарюючих суб'єктів перегляду існуючих та розробку нових підходів до управління їх фінансово-господарською діяльністю, метою якої є скорочення витрат діяльності для забезпечення прибутковості господарювання.

Постановка завдання. Як відомо, основною метою діяльності суб'єктів господарювання є отримання прибутку, який, в свою чергу, залежить від багатьох факторів. Фінансовий результат діяльності для кожного суб'єкта господарювання значною мірою залежить від суми податкових зобов'язань, що підлягають сплаті у визначений термін. На сьогоднішній день податкове законодавство України передбачає нарахування та сплату суб'єктами господарювання доволі значної кількості податків та зборів, що суттєво впливає на їх загальний фінансово-майновий стан. Саме тому, питання оптимальної сплати податкових зобов'язань є особливо актуальним. Виконання цього завдання вимагає знання методів податкового планування, можливостей їх застосування та використання для досягнення поставлених стратегічних цілей.

Встановлено, питанням оптимізації податкової політики на підприємстві наразі приділяється значна увага. У цьому контексті вивчення вказаної проблематики розглядалось такими провідними вченими економістами, як Даниленко А. І., Захарін А. В., Іванов Ю. Б., Крисоватий А. Т., Кізім А. Я., Луїна І. О., Мельник П. В., Нікітін С. М., Соколовська А. М., Федоров В. М. та ін. Однак, на сьогодні залишаються дискусійними окремі практичні аспекти, які пов'язані як з оптимізацією податкової політики на підприємстві, так і з оптимізацією його діяльності в цілому, особливо в період подолання впливу кризових явищ у вітчизняній економіці.

Результати. Швидкість реакції менеджменту на ринкові перетворення та забезпечення правильності прийняття рішень змушують вдосконалювати систему обліково-аналітичного забезпечення, зокрема в частині облікової політики на підприємстві.

Як відомо, під обліковою політикою підприємства згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» слід розуміти «...сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності» [1]. Зрозуміло, формування облікової політики здійснюється, виходячи з особливостей діяльності підприємства, інформаційних потреб апарату управління та запитів власників (акціонерів). Одночасно, вагомим чинником у процесі формування облікової політики є обрана суб'єктом господарювання система оподаткування, обліку і звітності.

На даний момент Податковий кодекс передбачає право вибору системи оподаткування, виходячи з організаційно-правової форми і специфіки діяльності та, відповідно до статті 17, самостійно обирати метод ведення обліку доходів і витрат [6]. У цьому контексті платнику податків надається можливість вдосконалюватися, а саме у напрямку оптимізації податкового навантаження.

Проте, у сучасних бізнес-середовищі можна спостерігати за такими моделями поведінки платників податків і зборів:

1. Сплата податків без застосування спеціальних заходів і методів впливу на суму податкових зобов'язань. Ця модель поведінки властива законслухняному платнику податків і зборів, який зосереджений на інших методах скорочення витрат діяльності та підвищенні прибутковості бізнесу.

2. Ухилення від сплати податків. Ця модель поведінки є прямим порушенням норм податкового законодавства і тягне за собою накладення штрафних санкцій з боку контролюючих органів.

3. Обхід податкових платежів. За цією моделлю платник податків прикладає зусилля для того, щоб не бути визнаним як учасник фінансово-господарських правовідносин, або уникає виникнення тих господарських ситуацій, які є об'єктом оподаткування відповідно до норм Податкового кодексу України.

4. Податкове планування та оптимізація податкових платежів. Платник податків не порушує норми податкового законодавства, а на основі грамотного, комплексного та системного підходу зменшує суму податкових зобов'язань шляхом вибору найбільш вигідних правових форм ведення своєї фінансово-господарської діяльності. Ця модель поведінки є найбільш адекватною, оскільки податкове законодавство дає бізнесу багато варіантів захисту своїх економічних інтересів (вибір системи оподаткування, податкові пільги, податкові канікули по сплаті податку на прибуток підприємств та ін.).

За результатами проведених досліджень встановлено, що оптимізацію оподаткування часто ототожнюють з ухилянням податків і зборів та вважають незаконним маневром (правопорушенням) в обліковій практиці. Проте, вказане твердження є неправильним, оскільки під податковою оптимізацією слід розуміти зменшення величини податкових зобов'язань шляхом наперед визначених правомірних дій платника податку, внаслідок яких є можливість використання всіх наданих чинним законодавством пільг, податкових звільнень та інших переваг. Оптимізація податкового навантаження передбачає вибір платником податків найбільш вигідних правових форм ведення діяльності з метою формування оптимальної суми податків в конкретних умовах господарювання згідно з діючим законодавством. Тобто податкова оптимізація лежить в основі податкового планування, що передбачає мінімізація податкових виплат та недопущення штрафних виплат.

Необхідність впровадження і здійснення податкового планування на підприємстві, як правило, виникає за наступних умов:

- зміна податкового законодавства;
- зниження ділової активності підприємства та рівня рентабельності його діяльності;
- зміна виду економічної діяльності підприємства внаслідок мінливості ситуації на відповідному ринку;
- зміна потенційних контрагентів та, відповідно, договірних відносин і розрахунків між ними та ін.

Аналізуючи податкове законодавство України та привабливість умов для ведення бізнесу, зазвичай, порівнюються показники податкового навантаження як на макро- так і на мікрорівнях. Зрозуміло, загальну характеристику відображає розрахунок рівня податкового навантаження, який визначається відношенням суми податкових надходжень до державного бюджету і доходів пенсійного фонду до величини валового внутрішнього продукту, взятих за звітний період (табл. 1).

Таблиця 1

Показники податкового навантаження в Україні за 2011-2017 рр.

Table 1

Показники	Роки						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Податкові надходження до Зведеного бюджету України, млн. грн.	387 853	432 944	429 986	443 983	652 031	782 748	1 016 788

2. Власні доходи Пенсійного фонду, млн. грн.	199 753	224 027	252 444	244 263	266 536	256 667	293 240
3. ВВП, млн. грн.	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
4. Рівень податкового навантаження, %	44,6	46,6	46,9	43,9	46,4	43,6	44,0

Джерело: розраховано на основі [4, 5].

Як бачимо, розрахований рівень податкового навантаження впродовж 2011-2017 років має хвилеподібну тенденцію з одночасно вираженою ознакою до зростання. Починаючи з 2013 року, спостерігається поступове зниження податкового навантаження, причиною якого є зменшення податкових надходжень до Зведеного бюджету держави. В свою чергу, зменшення останніх можливе за рахунок дійсно зменшення податного тягара на реальний сектор економіки або за рахунок «тінізації» діяльності значної частки суб'єктів господарювання.

Вважається, досить інформативним є показник податкового навантаження, розрахованого на мікрорівні, тобто на прикладі фінансово-господарської діяльності конкретного підприємства. В спеціалізованій економічній літературі зустрічаються різні підходи щодо обчислення вказаного показника. Однак, доречно виділити систему показників, що наочно відображають результати діяльності та зміну податкових зобов'язань у динаміці, а саме:

1. Загальний коефіцієнт оподаткування підприємства – відношення чистого прибутку підприємства, отриманий від усіх видів фінансово-господарської діяльності за певний період, до прямих податкових платежів за аналогічний період.

2. Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції – частка податкових платежів підприємства за певний період у обсягу реалізованої продукції за цей період.

3. Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний час (місяць, квартал, рік) ($\Delta П_a$):

$$\Delta П_a = П_1 - П_0$$

$П_1$ та $П_0$ – загальна сума податків, що їх сплачує підприємство відповідно в базовому та звітному (плановому) періодах.

4. Відносне зменшення податкових платежів, сплачуваних підприємством за певний час (з урахуванням зміни обсягів реалізації) ($\Delta П_b$):

$$\Delta П_b = П_1 - П_0 / О_p1 - О_p0$$

$О_p1$, $О_p0$ – обсяг реалізації відповідно до в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.

5. Коефіцієнт ефективності податкової політики підприємства:

$$К_{епп} = Е_{п1} : П_0$$

$Е_{п1}$ – економія податкових платежів завдяки податковому плануванню в певному періоді, грн., $П_0$ – сума податкових платежів в базовому періоді, грн.

Якщо податкова економія підприємства за звітний період складає 20-25% і тримається на цьому рівні декілька періодів підряд, це свідчить про те, що система податкового планування працює ефективно й не потребує коригування. Підприємству можна обмежитись аналізом змін у діючому податковому законодавстві, щоб вчасно коригувати свої дії й уникати ризиків; – в межах 26-40 % – показують, що система

податкового планування працює недостатньо ефективно. Ситуацію можна скоригувати за рахунок внутрішніх резервів або ж залучити податкового консультанта для виявлення слабких місць; – в межах 41-70 % – сам податковий план потребує коригування. У цій ситуації необхідно провести детальний аналіз податкового законодавства, можливо, залучити зовнішніх спеціалістів; – якщо ж значення показника податкової економії більше ніж 70 відсотків, потрібно коригувати підприємницькі цілі й загальну стратегію життєздатності суб'єкта господарювання. [2].

Розрахунок податкового навантаження у динаміці на рівні підприємства показує величину податкових платежів у співвідношенні до обсягів його діяльності, ілюструє динаміку існуючих змін у часі та дозволяє виявити можливі резерви до їх зниження. Для досягнення вказаної мети потребується належна організація і здійснення податкового планування у процесі господарської діяльності підприємства.

До правових форм оптимізації податкового навантаження слід віднести можливий вибір організаційно-правової форми ведення бізнесу, податкового режиму, облікової політики, виду і умов цивільно-правових договорів та ін. У зарубіжній практиці розробка виважених управлінських рішень у напрямку мінімізації податкового тиску в законних межах вважається характерним напрямом формування податкової політики суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносин.

Дослідження вітчизняного досвіду бізнес-процесів засвідчує, що до основних способів оптимізації оподаткування на підприємстві слід віднести:

– використання пільг, які передбачені чинним законодавством. Так, відповідно до норм Податкового кодексу суб'єкти господарювання у визначених випадках можуть обрати спеціальний режим оподаткування, що у підсумку зменшується податковий тягар, а саме спрощену систему оподаткування, обліку і звітності;

– дроблення бізнес-структур на окремі компоненти з метою переходу на спрощену систему оподаткування. Вказаний спосіб досягається за допомогою структуризації господарської одиниці та зміни організаційно-правової форми, при цьому не порушуючи економічної послідовності бізнес-процесів;

– формування оптимального портфелю бізнес-партнерів (контрагентів). Мається на увазі, у процесу фінансово-господарської діяльності здійснювати правильний підбір контрагентів, фінансові правовідносини з якими дозволяють з високих ставок податків перейти на більш вигідні та, внаслідок, зменшити податкове навантаження;

– ділення складних фінансових операцій на більш спрощені господарські операції, внаслідок чого досягається оптимізація податного навантаження;

– поділ і делегування податкового навантаження на інші господарюючі суб'єкти шляхом створення дочірніх підприємств, які згідно реєстрації і розташування можуть мати податкові пільги та звільнення. За таких умов можна розвантажити основне (материнське) підприємство.

Відомо, кожен з наведених способів оптимізації податкових розрахунків має як свої переваги, так і недоліки. Так, дроблення бізнес-структур на окремі компоненти з метою переходу на спрощену систему оподаткування у підсумку призводить до збільшення канцелярської роботи та трудомісткості облікових процедур. Також в окремих випадках процес формування оптимального портфелю бізнес-партнерів (контрагентів) на підприємстві може ігнорувати ряд як постачальників, так і покупців, які на більш вигідних умовах пропонують бізнес-пропозиції та умови співпраці. У цьому контексті вагомий вплив також визначає вид економічної діяльності підприємства та його галузева приналежність, специфіка яких формує властиві їм умови оптимізації податкових розрахунків та діяльності господарюючого суб'єкта в цілому.

Висновки. Підсумовуючи слід відзначити, в складних умовах господарювання, коли діючі підприємства працюють в умовах обмеження оборотних ресурсів, зростання вартості сировини і енергоносіїв, знецінення національної валюти та жорсткої конкуренції, оптимізація податкового навантаження є важливою складовою податкової політики на підприємстві. Вважаємо, оптимізація податкового навантаження дозволить господарюючому суб'єкту покращити його платоспроможність, ділову активність та забезпечити стійкість функціонування на відповідному ринку, не порушуючи при цьому норм і вимог чинного податкового законодавства.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 15.04.2018).
2. Мартиненко В. П. Оцінка ефективності податкового планування підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Економічні науки: зб. наук. праць. Вип. 9. Т.1. Івано-Франківськ, 2013. С. 15-20.
3. Мищенко С. Г. Стимулирование экономического развития: аспекты налогообложения. Донецк, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2009. 307 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2018).
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2018)
6. Податковий кодекс України, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.04.2018).
7. Супруненко С. А. Податкове планування як засіб гармонізації взаємовідносин держави та суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. 2013. Том 13. С. 194-200.
8. Ткаченко В. В. Податкове планування на підприємстві. *Економіка і держава*. 2008. № 12. С.55-58.
9. Черноус А. Г. Визначення межі між податковою оптимізацією та ухиленням від сплати податків. *Право і суспільство*. 2013. №6-2. С.287-291.
10. Шкроміда Н. Я. Методичні підходи податкового планування діяльності суб'єкта господарювання. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія економіка. Вип. 13. Івано-Франківськ, 2017. С. 214-221.

References

1. "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14. Accessed 15 Apr. 2018.
2. Martynenko, V.P. "Estimation of the efficiency of tax planning of enterprises." *Current problems of the region's economy development. Science Collection*, vol. 1, issue 9, 2013, pp. 15-20.
3. Mishchenko, S.G. *Stimulation of economic development: aspects of taxation*, Southeast, Ltd, 2009.
4. State Statistics Service of Ukraine, Official Site, ukrstat.gov.ua/. Accessed 15 Apr. 2018.
5. Ministry of Finance of Ukraine, Official Site, minfin.gov.ua/. Accessed 15 Apr. 2018.
6. "Tax Code of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. Accessed 15 Apr. 2018.
7. Suprunenko, S. A. "Tax planning as a means of harmonization of relations between the state and economic entities." *Economic analysis*, vol. 13, 2013, pp. 194-200.
8. Tkachenko, V.V. "Tax planning in the enterprise." *Economy and State*, no. 12, 2008, pp. 55-58.
9. Chornous, A.G. "Determination of the boundary between tax optimization and tax evasion." *Law and Society*, no. 6-2, 2013, pp. 287-291.
10. Shkromyda, N.Ya. "Methodical Approaches to Tax Planning of the Business Subject." *Bulletin of the Precarpathian University. Series economy*, issue 13, 2017, pp. 214-221.

Рецензенти:

Дмитришин Л.І. – д.е.н., професор, зав кафедри економічної кібернетики ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника";

Гнатюк Т.М. – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

УДК 332.72(477)

ББК 65.9 (4 УКР)

Іванова А.І.

СТЯГНЕННЯ ПЛАТИ ЗА ЗЕМЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

¹Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Героїв Оброни, 11, м. Київ,
03041, Україна,
тел: +380673264334,
e-mail: anya_ivanova91@ukr.net

Анотація. У статті проведено аналіз структури земельних угідь України та досліджено структуру їх зміни. Визначено проблеми застосування земельних податків в Україні як одного із методів регулювання земельних відносин, ефективність державної підтримки та сучасний стан оподаткування. Проведено оцінку сучасного стану плати за землю та проаналізовано динаміку податкових надходжень до бюджету. Визначено існуючі проблеми в стягненні плати за землю. Сформульовано умови для оптимізації податкових надходжень та запропоновано механізм застосування оподаткування землі.

Ключові слова: плата за землю, земельне оподаткування, земельні угіддя, земельні відносини, державний фінансовий контроль.

Іванова А.І.

CHARGING FOR THE LAND IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE STATE FINANCIAL CONTROL OF LAND RELATIONS

¹National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Heroev oborony str., 11, Kyiv
03041, Ukraine,
tel: +380673264334,
e-mail: anya_ivanova91@ukr.net

Abstract. The article analyzes the structure of Ukrainian land and studies the structure of their changes. The problems of using land taxes in Ukraine as one of the methods of land relations regulation, the effectiveness of state support and the current state of taxation are determined. An estimation of the current state of land payment is made and the dynamics of tax revenues to the budget is analyzed. The existing problems in charging for land are determined. The conditions for optimization of tax revenues are formulated and the mechanism of application of taxation of land is proposed.

Key words: land rent, land taxation, land, land relations, state financial control.

Вступ. Земельні відносини як суспільні відносини, що утворюються між суб'єктами господарської діяльності внаслідок управління земельним фондом через володіння, користування і розпорядження землею як суб'єктом і об'єктом

сільськогосподарської діяльності, знаходяться під впливом регулюючих організаційно-економічних механізмів.

Законодавче забезпечення проведення земельної реформи, яке формувалося та удосконалювалося в період її здійснення (1991 – 2018 роки), у цілому сприяло зміні земельних відносин в Україні та їх удосконаленню.

Зважаючи на концептуальний характер більшості змін як до Земельного кодексу, так і до низки інших пов'язаних з ним законодавчих актів, процес формування та реалізації державної політики у цій сфері, у тому числі і у зв'язку з наявністю високих ризиків несвоєчасності та неповноти прийняття відповідних управлінських рішень, був і залишається ускладненим.

Неодноразові організаційні зміни в системі центральних органів, до повноважень яких віднесено, зокрема, реалізацію державної політики у сфері земельних відносин, використання та охорони земель, а також реорганізації центрального органу, який формує таку політику та координує її реалізацію, не сприяли належній реалізації земельної реформи і забезпеченню відповідного внутрішнього контролю.

Контроль над земельними ресурсами та землекористуванням зосереджено в самих органах управління (державних комітетах із земельних ресурсів, водного та лісового господарства). Державний контроль спрямовано переважно на реагування на зловживання у сфері землекористування, але не на запобігання їм і, тим більше, не на коригування державної земельної політики.

Постановка завдання. В статті ставиться завдання провести аналіз співвідношення земельних угідь та оцінити сучасний стан структури плати за землю, визначити існуючі проблеми в стягненні плати за землю.

Результати. Останніми роками інтерес до дослідження питань пов'язаних з оподаткуванням земельних відносин зростає, про що свідчить велика кількість робіт таких авторів як С.Б. Біленко [6], І. Будзилович [2], М.Р. Ібрагімов [4], А. Колосюк [5], А.Г. Мартин [6], А.М. Мірошниченко [7], О.К. Терентьєва [8], Ф. Харрисон [9], Т. Якубенко [5], А. Юрченко. Наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими науковцями, дозволили визначити об'єктивну необхідність більш глибокого дослідження проблем управління природними ресурсами через запровадження фіскальних механізмів, а існуюча система оподаткування земельних відносин України лише підтверджує актуальність цього напрямку.

За час проведення земельної реформи відбулися значні зміни як у структурі земельного фонду за основними видами угідь, так і по основних землекористувачах та власниках землі (рис.1).

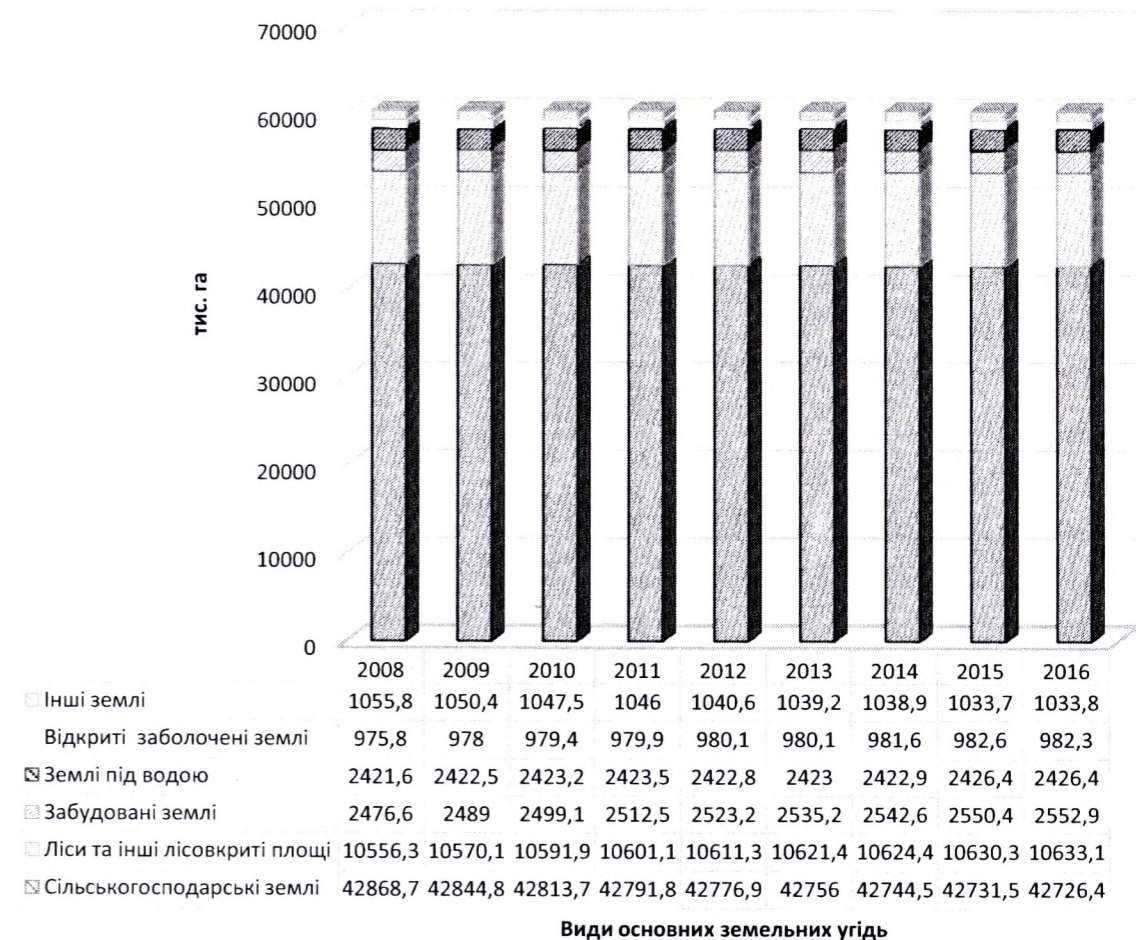

Рис. 1. Розподіл земельних угідь України за 2008-2016 рр.
Fig. 1. Distribution of land plots of Ukraine for 2008-2016

Зокрема, за основними видами угідь площа сільськогосподарських земель зменшилася від 42,87 млн. га у 2008 р. до 42,73 млн. га станом на 01.01.2016 р., тобто на 142,3 тис. га. Причина цієї зміни зумовлена значним використанням земель для несільськогосподарських потреб, перш за все містобудівних.

Площа забудованих земель збільшилася: від 2,48 млн га станом на 01.01.2008 р. до 2,55 млн га станом на 01.01.2016 р., тобто на 76,3 тис. га. Зростання частки забудованих земель пов'язано з розширенням масштабів приватного будівництва поблизу великих міст, міських агломерацій, з активізацією житлового будівництва у багатьох містах України та розширенням меж великих міст.

Загальна площа лісовкритих земель зросла від 10,56 млн до 10,63 млн га, тобто на 76,8 тис. га. Враховуючи те, що в найближчій перспективі стимулюватиметься заліснення малопродуктивних угідь, частка лісів та лісовкритих площ зросте. Це досить позитивний фактор, адже нарощуватиметься асиміляційний потенціал територій і зміцнюватиметься функціонування агроландшафтів.

Дану тенденцію можна прослідкувати на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка зміни структури земельних угідь України за 2008-2016 рр.
Fig. 2. Dynamics of change of the structure of Ukrainian land for 2008-2016

Найбільш разючі зміни відбулися у розподілі земельного фонду за формами власності, що є прямим наслідком проведеної земельної реформи. Незважаючи на те, що Конституцією України закріплено лише три форми власності – приватну, державну та комунальну – незначні площі земель дотепер перебувають у колективній власності.

З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» від 06.09.2012 р. №5245-VI землі державної й комунальної власності вважаються розмежованими [1]. Це є свідченням того, що фактично процес розмежування земель державної й комунальної власності перебуває на початковому етапі.

Земельні відносини в Україні після здійснення земельної реформи зазнали значних змін. Приватна форма власності на землю, у тому числі на землі сільськогосподарського призначення, набула свого розвитку.

Плата за землю стала однією з головних складових надходжень до місцевого бюджету, та за 2017 р. до місцевих бюджетів надійшло більше 26 млрд. грн. надходжень від плати за землю, а за 2016 р. – 23,3 млрд. грн. (табл. 1).

До 2015 року цей податок відносився до загальнодержавних податків, однак, з 1 січня 2015 року плата за землю стала складовою податку на майно та була переведена до складу місцевих податків. Варто зазначити, що сільські, селищні, міські ради в межах своїх повноважень приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів. Так, органам місцевого самоврядування надано повноваження щодо встановлення ставок плати за землю в межах граничного розміру, пільг щодо земельного податку, нормативної грошової оцінки земельних ділянок, що перебувають на території населених пунктів.

Таблиця 1

Структура плати за землю в Україні протягом 2013-2017 років

Table 1

The structure of payment for land in Ukraine for 2013-2017

Показник	2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	планові	фактичні	планові	фактичні	планові	фактичні	планові	фактичні	планові	фактичні
Земельний податок з юридичних осіб	3 454,17	2950,04	3368,15	2450,89	3 222,18	3558,75	6 455,12	7060,97	8 067,65	8262,34
Орендна плата з юридичних осіб	9 193,52	8232,27	8967,84	8114,80	8 382,58	9413,90	12 246,47	13351,45	14 408,14	14701,60
Земельний податок з фізичних осіб	433,43	416,09	422,10	414,10	442,81	501,10	822,55	1032,27	1 231,24	1387,38
Орендна плата з фізичних осіб	1 203,01	1204,49	1236,01	1104,09	1 168,97	1357,67	1 624,16	1878,91	1 959,75	2033,19
Всього плата за землю	14286,4	12802,89	13994,10	12083,88	13 215,40	14831,42	21148,40	23323,60	25665,90	26384,51
Загальні податкові надходження до місцевого бюджету	-	78388,00	-	75250,00	-	98218,00	-	146902,00	-	201005,10

Джерело: складено автором за даними річних звітів про виконання бюджету [2]

Зміни в системі оподаткування землі 2015 року позитивно позначилися на надходженні даного податку, про що свідчить виконання плану з надходження плати за землю в 2013-2017 роках (табл 2). Тобто, можна констатувати, що переведення плати за землю до місцевих податків сприяло удосконаленню його адміністрування.

Таблиця 2

Динаміка та структура плати за землю в Україні за 2013 – 2017 роки

Table 2

The dynamics and structure of the payment for land in Ukraine for 2013-2017

Показники	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Питома вага плати за землю в податкових надходженнях місцевого бюджету, %	16,33	16,06	15,10	15,88	13,13
Частка земельного податку в структурі плати за землю, %	26,29	23,71	27,37	34,70	36,57
Частка орендної плати в структурі плати за землю, %	73,71	76,29	72,63	65,30	63,43
Виконання плану з надходжень плати за землю, %	89,62	109,30	86,35	109,36	112,23

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів про виконання бюджету [2]

На сьогодні прослідковується тенденція до збільшення з кожним роком надходжень плати за землю, яка буде продовжуватися. Так, за період 2012-2017 роки надходження плати за землю було збільшено на 13802,8 млн. грн., тобто в 2 рази

Втім, не дивлячись на загальну тенденцію збільшення обсягів плати за землю, відбувається зменшення його частки в податкових надходженнях місцевих бюджетів за аналізований період. Зниження надходжень плати за землю у структурі податкових надходжень пояснюється насамперед складною соціально-політичною ситуацією в країні.

В структурі плати за землю суттєво переважає орендна плата (63,4 % в 2017 році складає орендна плата проти 36,6 % земельного податку в структурі плати за землю). Це пов'язано з тим, що темпи зростання орендної плати були вищі ніж темпи зростання земельного податку, оскільки ставки орендної плати, на відміну від земельного податку, постійно переглядалися у бік їх збільшення. І лише в 2017 році відбулося значне збільшення частки земельного податку в структурі плати за землю в порівнянні з попереднім роком. Позитивна динаміка надходжень плати за землю обумовлюється збільшенням кількості земель, де проведена грошова оцінка землі.

Варто зазначити, що на сьогодні існують значні проблеми в стягненні плати за землю в Україні:

– незадовільний стан обліку земель, який існує в країні, а також недоліки при веденні земельнокадастрової документації, яка є підставою для нарахування земельного податку; – незавершеність процесів інвентаризації землі та часткова відсутність документації на право власності чи користування землею, що значно ускладнює механізм розрахунку та сплати плати за землю в Україні, що призводить до значних втрат місцевих бюджетів;

– недостатні обсяги надходження плати за землю до місцевих бюджетів не дозволяють фінансувати з місцевих бюджетів землеохоронні заходи;

– запроваджені податкові пільги є неефективними та не сприяють стимулюванню землекористувачів до раціонального використання землі та оновленню природного потенціалу країни; в результаті надані податкові пільги є лише втратами місцевих бюджетів; – неконтрольовано змінюється призначення угідь, тобто землі переводяться

із сільськогосподарських в інші категорії. Таке вилучення земельних ресурсів із сільськогосподарського обороту негативно відображається на розвитку аграрного сектору економіки та сприяє скоренню площі сільськогосподарських угідь, а також зниженню їх якості;

– відсутність регулюючих властивостей плати за землю, а саме зв'язку між розміром земельного податку з гектара угідь та фактичною величиною рентних доходів від землекористування, що призводить до застосування низьких ставок земельного податку;

– відсутність рентного підходу в застосуванні ставок податку та визначення нормативної грошової оцінки привело до безгосподарності у використанні земельних ресурсів, зниження родючості ґрунтів і, як результат, до низької ефективності сільськогосподарського виробництва;

– недостатній рівень виконання стимулюючої та стримуючої властивості земельних податків, що не дозволяє врегульовувати питання розвитку земельних відносин, внаслідок чого знижується родючість землі та скорочуються площі сільськогосподарських угідь, що негативно позначається на агросфері та створює значні загрози для продовольчої безпеки країни.

Висновки. Таким чином, наведені проблеми земельного оподаткування потребують негайного вирішення, що можливе шляхом вдосконалення механізму справляння плати за землю, упорядкування ефективних пільг щодо її сплати, що дозволить отримати додаткові надходження податку до місцевих бюджетів для вирішення фіскальних та регулюючих питань та здійсненням ефективного державного фінансового контролю.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності: Закон України від 06.09.2012 р. №5245-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5245-17> (дата звернення: 12.04.2018)
2. Річні звіти про виконання державного бюджету за 2013-2017 роки / Офіційний веб-сайт державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2018)
3. Будзилович І., Юрченко А. Фактори негативного впливу на правове забезпечення земельної реформи в Україні. *Право України*. 2011. № 7. С. 33–37.
4. Ібрагімов М.Р. Земельне оподаткування: теоретичні постулати та фіскальні реалії в Україні. *Економіст*. 2008. №7. С. 37-41. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc...5.../45.pdf (дата звернення: 12.04.2018).
5. Колосок А., Якубенко Т. Аналіз даних довідника нормативної грошової оцінки земель населених пунктів. *Землевпорядний вісник*. 2013. - №3. С. 11–16.
6. Мартин А.Г., Біленко С.Б. Десять кроків для подолання корупції у земельних відносинах. К.: Асоціація «Земельна спілка України», 2014. 30с.
7. Мірошніченко А.М. Мораторію – ні! URL: <http://www.amm.org.ua/en/moratorium-no> (дата звернення: 12.04.2018).
8. Терентьєва О.К. Генеза державного регулювання плати за землю в Україні: історико-правовий аспект. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 540 – 559.
9. Харрисон Ф. Налоги снижают стимулы к труду. *Независимая газета*. 2001. 23 мая. С. 4.

References

1. "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the demarcation of lands of state and communal property: Law of Ukraine dated Sept. 6, 2012 No. 5245-VI." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/5245-17. Accessed 12 Apr, 2014.
2. "Annual reports on implementation of the state budget for 2013-2017." Official website of the State Treasury Service of Ukraine, www.treasury.gov.ua. Accessed 12 Apr. 2018
3. Budzilovych, I., and A.Yurchenko. "Factors of negative influence on the legal provision of land reform in Ukraine." *Pravo Ukrainy*, no. 7, 2011, pp. 33-37.
4. Ibragimov, M.R. "Land taxation: theoretical postulates and fiscal realities in Ukraine." *Economist*, 2008, no.7. pp. 37-41, www.nbuv.gov.ua/portal/Soc...5.../45.pdf. Accessed 12 Apr.2018.
5. Kolosok, A., and T. Yakubenko "Analysis of data of normative monetary valuation of settlements." *Zemlevporiadnyi visnyk*, no.3, 2013, pp. 11-16.

6. Martin, A.G, and S.B. Bilenko. *Ten Steps to Overcoming Corruption in Land Relations*, Association "Land Union of Ukraine", 2014.
7. Miroshnichenko, A.M. "No moratorium!" Amm.org.ua, www.amm.org.ua/en/moratorium-no. Accessed 12.04.2018.
8. Terentieva, O.K. "Genesis of state regulation of land payment in Ukraine: historical and legal aspect." *Pravo ta upravlinnia*, no. 1, 2012, pp. 540 - 559.
9. Harrison F. "Taxes reduce incentives to work." *Independent newspaper*, 23 May 2001, pp. 4.

Рецензенти;

Давиденко Н.М. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Ключка О.В. - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків Національного університету державної фіскальної служби України.

УДК 369.044

ББК 65.012.6

Солоджук Т.В.

**ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
УКРАЇНИ**

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника",
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: 0990983240,
e-mail: tetiana-solodzhuk@pu.if.ua

Анотація. У статті із застосуванням системного підходу досліджено сутність поняття "фінансові ресурси соціального страхування", проведено аналіз формування фінансових ресурсів соціального страхування України та вплив їх структури на ефективність бюджетів цільових фондів соціального страхування, проведено оцінку ефективності бюджетів страхових фондів.

Одержали подальшого розвитку методичний інструментарій щодо оцінки ефективності функціонування системи соціального страхування України та наукові положення щодо підвищення його ефективності.

Ключові слова. фінансові ресурси, страхові Фонди, єдиний соціальний внесок, соціальне страхування, ефективність соціального страхування.

Solodzhuk T.V.

**FINANCIAL RESOURCES OF THE SYSTEM OF SOCIAL SECURITY OF
UKRAINE**

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: 0990983240,
e-mail: tetiana-solodzhuk@pu.if.ua

Abstract. Using the system approach in the article, the essence of the concept "financial resources of social insurance" was investigated. It is analyzed the formation of Ukraine's social

insurance financial resources and the influence of their structure on the budgets of targeted social insurance funds efficiency is carried out. The effectiveness of the insurance funds' budgets is assessed.

The methodical tools for assessing the effectiveness of the social insurance system of Ukraine functioning and the scientific provisions for improving its effectiveness were further developed.

Key words: financial resources, insurance funds, single social contribution, social insurance, the effectiveness of social insurance.

Вступ. Реалізація соціальної політики будь-якої країни здійснюється в умовах постійного зростання соціальних видатків, розширення переліку соціальних програм і дефіциту фінансових ресурсів для їх реалізації. У таких умовах особливу роль відіграє ефективне функціонування системи, яка використовується державою для забезпечення соціального захисту її громадян і водночас є менш затратною порівняно із бюджетом.

Такою системою є соціальне страхування, яке забезпечується шляхом організації роботи цільових фондів. Фонди можуть бути державними або приватними, проте метою їх діяльності є акумулювання і витрачання фінансових ресурсів для матеріального забезпечення та надання соціальних послуг відповідно до передбачених напрямів з метою захисту громадян країни від наслідків соціальних ризиків.

Проблематика соціального страхування досліджена у працях Внукової Н.М., Кириленко О. П., Кропельницької С.О., Савченко Н.В., Сидорчука А.А., Толуб'яка В.С., Шавариної М.П., Юрія С.І. та інших, проте питання формування фінансових ресурсів цієї системи потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. У статті ставимо за мету виконання декількох завдань, зокрема систематизувати теоретичні і правові засади визначення сутності фінансових ресурсів системи соціального страхування, провести аналіз їх структури та її впливу на ефективність функціонування соціального страхування в Україні.

Результати. Основними передумовами виникнення соціального страхування, є наявність громадян, котрі не беруть участі в суспільно корисній праці, а тому не можуть утримувати себе за рахунок заробітної плати (чи інших джерел доходу), а також громадян, котрі є дієздатними, але не мають можливості з різних причин реалізувати цю дієздатність [1, с. 28]. А його необхідність полягає у тому, що: по-перше, існує потреба населення у соціальному захисті з боку держави при настанні складних життєвих обставин, по-друге, рівень соціальної відповідальності працюючих осіб є достатньо високим.

Формування і використання коштів Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, пов'язане із розподілом і перерозподілом доданої вартості в економіці. Це супроводжується рухом грошових коштів, що набувають форми фінансових ресурсів [2].

Виходячи з визначень поняття "фінансові ресурси" вітчизняними науковцями, можемо стверджувати, що фінансові ресурси соціального страхування являють собою сукупність грошових коштів, що мають фондову форму. Оскільки соціальне страхування є державним та має загальнообов'язковий характер, фінансові ресурси системи соціального страхування перебувають у розпорядженні держави і створюються у процесі розподілу (на етапі відрахувань єдиного соціального внеску із заробітної плати) та перерозподілу валового внутрішнього продукту (на етапі формування та використання коштів цільових Фондів).

За твердженням, Александрової М.М., фінансовим ресурсам у формі грошових фондів, зокрема і державних страхових, притаманні основні ознаки, до яких можна віднести наступні:

- фінансові ресурси завжди виражають відносини власності, вони належать державі, суб'єктам господарювання чи фізичним особам;

- фінансові ресурси завжди мають конкретні джерела створення та цільові напрями їх використання;
- формування і використання фінансових ресурсів регулюється законами та іншими нормативно-правовими актами [3, с. 435].

Справді джерела формування фінансових ресурсів фондів соціального страхування визначені законодавчими актами, що регламентують основні види соціального страхування, а правові, організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), умови та порядок його нарахування і сплати, повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку, визначені Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування".

Основними джерелом фінансових ресурсів виступають внески страхувальників, які сплачуються із фонду заробітної плати застрахованих осіб у розмірі 22% та мають форму ЄСВ – консолідованого страхового внеску. ЄСВ сплачується в обов'язковому порядку, на регулярній основі та має на меті забезпечити захист застрахованих у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування осіб у випадках повної або часткової, постійної або тимчасової втрати працездатності, втрати роботи, годувальника або малозабезпеченості, що призводять до зменшення суми одержуваного доходу та зниження рівня життя.

Страхові внески сплачуються страхувальниками не пізніше 20 числа наступного за звітним місяця, не залежно від того, чи є діяльність їх платників прибутковою. Їх суми акумулюються на централізованих рахунках Державної фіскальної служби та перераховуються на рахунки цільових фондів для забезпечення прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [4]. Решта коштів із рахунків Державної фіскальної служби повертається платникам (якщо є помилково, надмірно сплачені або безпідставно стягнені його суми).

Зведена інформація щодо показників єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за 2015 – 2017 рр. подана в таблиці 1.

Таблиця 1

Зведена інформація показників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тис. грн.

Table 1

Summary information about indicators of the single contribution to the compulsory state social insurance, ths. UAH.

№ п/п	Назва показника	2015	2016	2017	Абсол. приріст		Темп приросту	
		За рік	За рік	За рік	2016/2015	2017/2015	2016/2015	2017/2015
1.	Загальна сума доходу (з/пл., грошове забезпечення тощо)	512428,80	627902,0	864174,6	115473,2	236272,6	22,5	37,6

2.	Загальна сума доходу, на який нараховується ЄСВ (в межах макс. величини бази нарахування)	472771,80	584255,1	829074,4	111483,3	244819,3	23,6	41,9
3.	Нарахована сума ЄСВ	165738,70	126100,2	178832,5	-39638,5	52732,3	-23,9	41,8
4.	Утримана сума ЄСВ із з/пл	16905,20	-0,65	0,00	-16905,8	0,65	-100,0	-100,0
5.	Надходження страхових коштів (у т.ч. пеня, штраф тощо)	185689,90	131826,8	180805,2	-53863,1	48978,4	-29,0	37,2
6.	Сума недоїмки із сплати ЄСВ на кінець звітного періоду	6671,10	7058,80	7771,80	387,70	713,00	5,8	10,1
7.	Сума заборгованості зі сплати пені та штрафів на кінець звітного періоду	477,50	956,50	858,50	479,00	-98,00	100,3	-10,2
8.	Розстрочені суми єдиного внеску	13,70	11,90	21,50	-1,80	9,60	-13,1	80,7

Примітка. Складено та розраховано автором на основі [5]

Виходячи з даних таблиці 1, загальна сума доходу (заробітної плати чи іншого грошового забезпечення) застрахованих осіб, щорічно зростала. Так, у 2015 році її розмір склав 512428,80 тис. грн., на кінець 2017 року – 864174,60 тис. грн. Темпи приросту становили за 2016 рік 22,5% порівняно з показником 2015 року, за 2017 – 37,6% порівняно із загальною сумою доходу за 2016 рік.

Це пов'язано в першу чергу зі зростанням розмірів мінімальної заробітної плати, причому 1 січня 2017 року законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати зріс з 1600 грн. до 3200 грн. за місяць, тобто у 2 рази.

Загальна сума доходу, яка підлягає обкладанню ЄСВ, протягом аналізованого періоду теж зростала, у 2017 році його сума склала 829074,40 грн., що на 41,9% перевищує відповідний показник 2016 року. Це зумовлене двома чинниками: по-перше, зростання розмірів основних державних соціальних гарантій, а також зростанням максимальної суми доходу, що обкладається єдиним соціальним внеском. У 2015 – 2017 рр. його розмір становив 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, з 2018 року максимальна база нарахування ЄСВ визначається виходячи із мінімальної заробітної плати та не може перевищувати 15 її розмірів (55845 грн.).

Нарахована сума ЄСВ у 2015 році складала 165738,70 тис. грн., у 2016 році вона знизилася на 23,9% та збільшилася на 41,8% у 2017 році порівняно зі значенням цього показника у попередньому році. Сума утриманого ЄСВ у 2015 році склала 16905,20 тис. грн., а в наступних періодах знизилася. Це пов'язано із тим, що у 2016 році ставка нарахування ЄСВ на фонд оплати праці знизилася, а утримання із заробітної плати кожного працівника тимчасово не сплачуються.

До фондів соціального страхування від страхувальників кошти також можуть надходити у вигляді:

- 1) фінансових санкцій, що застосовуються до страхувальників за порушення встановленого порядку сплати ЄСВ і використання коштів Фондів;
- 2) штрафів за недотримання законодавства про соціальне страхування, а також адміністративних штрафів, що сплачуються посадовими особами та громадянами за такі порушення;
- 3) не прийнятих до зарахування сум витрат страхувальника за соціальним страхуванням;
- 4) добровільних внесків;
- 5) благодійних внесків підприємств, установ, організацій;
- 6) інших надходження, визначених законодавством України.

Суми цих надходжень до системи соціального страхування у 2015 – 2017 році не мали сталої тенденції: у 2016 році вони склали 131826,8 тис. грн., що було на 29,0% менше порівняно з попереднім роком, проте у 2017 році зросли до 180805,20 тис. грн., що на 37,2% перевищувало показник 2016 року. Розміри цих надходжень також залежать від розмірів державних соціальних гарантій та ставок ЄСВ, тому тенденції зміни останніх показників відповідають тенденціям надходжень цих сум.

Цікавим з позиції аналізу надходжень страхових коштів до Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування є суми перерахованих страхових коштів (табл. 2.)

Таблиця 2

Перераховані страхові кошти до Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у 2015 – 2017 рр., тис. грн.

Table 2

The listed funds to the Funds of compulsory state social insurance in 2015 – 2017, ths. UAH.

Назва показника	2015	2016	2017	Абсол. приріст		Темп приросту	
	За рік	За рік	За рік	2016/2015	2017/2016	2016/2015	2017/2016
Пенсійний фонд України	165366,9	107148,0	154300,7	-58218,9	47152,7	-35,2	44,0
Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття	5701,30	8333,80	9848,3	2632,50	1514,5	46,2	18,2

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	7997,80	8114,00		116,20		1,5	
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України	6623,90	6863,90	16656,20	240,00	1678,3	3,6	11,2

Примітка. Складено та розраховано автором на основі [5]

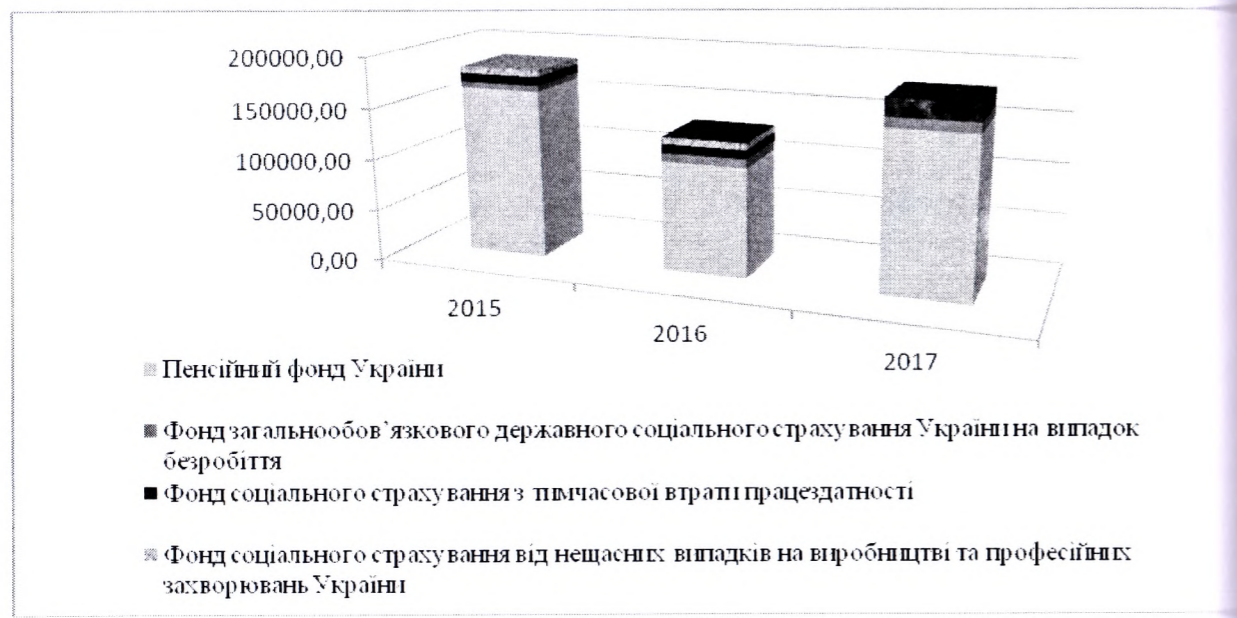
Отже, за даними таблиці 2. можемо зробити висновки, що найбільша частка ЄСВ перераховується до Пенсійного фонду України, проте якщо сума перерахованих коштів до Пенсійного фонду в 2015 році складала 165366,9 тис. грн., то у 2016 році це було на 58218,9 тис. грн. і на 35,2% менше, у 2017 році зростання склало 44% порівно з попереднім роком та сума перерахованих коштів склала 154300,7 тис. грн.

Суми перерахованих коштів до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття щорічно зростали з 5701,3 тис. грн. у 2015 році до 9848,30 тис. грн. у 2017 році. Абсолютний приріст за аналізований період склав 4147 тис. грн.

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань об'єднали у Фонд соціального страхування, тому з 2017 року бачимо одну суму перерахованих страхових коштів, що на 1678,3 тис. грн. (11,2%) перевищує суму коштів, перерахованих до зазначених Фондів у 2016 році.

Перерахування страхових коштів до цільових державних фондів здійснюється відповідно до Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», яка передбачає що з 1 липня 2017 року ЄСВ розподіляється між фондами наступним чином: на пенсійне страхування відповідно **85,6215%** (у 2014 – червні 2017 року було 83,8449%); на випадок безробіття складає **5,2313%** (раніше було 5,8797%); до Фонду соціального страхування частку перерахування ЄСВ зменшено з 10,2754% до **9,1472%** [6].

Якщо схематично відобразити суми перерахованих коштів – побачимо, що їх частки приблизно рівні визначеним законодавчо пропорціям (рис. 1).

Примітка. Побудовано автором на основі [5]

Рис. 1. Динаміка перерахування коштів до Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у 2015 – 2017 рр., тис. грн.

Fig. 1. Dynamics of funds transfer to the Funds of compulsory state social insurance in 2015 – 2017, ths. UAH.

Зауважимо, що кількість платників ЄСВ протягом аналізованого періоду зростала: у 2016 році вона склала 3933,20 тис. осіб, що на 4,5% перевищувало показник 2015 року, у 2017 році – 4158 тис. осіб (на 6,4% більше порівняно з 2016).

Окрім, коштів, які сплачують страховальники до системи соціального страхування, доходи бюджетів Фондів формуються за рахунок інших джерел.

Так, доходи Фонду соціального страхування можуть окрім коштів страховальників можуть включати:

- доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду – у 2017 році їх сума склала 424,4 тис. грн.;
- капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страховальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, розмір яких склав 14989,1 тис. грн. в 2017 році;
- доходи від реалізації майна Фонду [7].

Доходи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття передбачають надходження коштів у вигляді:

- коштів державного бюджету, що спрямовуються до Фонду у випадках, установлених законом;
- доходів від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду.

За 2016 – 2017 роки до бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття надійшли кошти Державного бюджету на соціальний захист працівників, що вивільняються у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС у розмірі 258,5 тис. грн. у 2016 році та 397,6 тис. грн. – у 2017. Сума інших надходжень Фонду склала у 2016 році 40723,0 тис. грн. і 30684,2 тис. грн. відповідно у 2016 та 2017 роках [8].

Бюджет Пенсійного фонду України формується, окрім страхових внесків за рахунок таких надходжень:

- інвестиційного доходу, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

- коштів державного бюджету та інших цільових фондів на виплату спеціальних пенсій, пенсійні доплати;

- коштів, сплачених виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення (накопичувальна система пенсійного страхування на даний момент ще не введена в дію) [9].

Якщо провести аналіз доходів та видатків кожного із Фондів соціального страхування, можемо здійснити оцінку ефективності їх роботи.

Таблиця 3

Ефективність роботи фондів соціального страхування у 2015 – 2017 рр.

Table 3

The effectiveness of social insurance funds work in 2015-2017

	Пенсійний фонд України			Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття			Фонд соціального страхування
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2017
Доходи, млрд. грн.	171,6	256,7	293,2	8,2	8,7	10,3	20,0
Видатки, млрд. грн.	265,7	253,4	291,5	7,8	8,5	9,2	17,5
Адміністративні витрати, млрд. грн.	2,4	2,5	3,6	1,3	1,2	1,7	0,066
Частка адміністративних витрат у заг. сумі видатків	0,90	0,99	1,23	16,67	14,12	18,48	0,38
Ефективність	-0,55	0,01	0,01	0,05	0,02	0,11	0,13

Примітка. Складено та розраховано автором на основі Звітів про виконання бюджетів Фондів за 2015 – 2017 рр. [10; 11; 12]

Вважаємо, що про ефективність діяльності того чи іншого Фонду можна зробити висновок, виходячи із частки його адміністративних видатків у загальній сумі видатків Фонду. Як бачимо, їх частка зростає у бюджеті Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування на випадок безробіття відповідно від 0,9 до 14,23 та 16,67 до 18,48 за період. На нашу думку, це пояснюється необхідністю виконання цими страховиками, крім адміністрування фінансових ресурсів, інших організаційних функцій, до яких належать видатки на розрахунково-касове обслуговування соціальних виплат, видатки на ведення автоматизованих систем Персоніфікованого обліку доходів громадян і Єдиної інформаційно-аналітичної системи державної служби зайнятості та ін.

Що стосується ефективності, ми розраховували її як дефіцит або профіцит бюджету відповідного фонду, поділений на суму доходів. Вважаємо, у системі соціального страхування сума залишку коштів на кінець звітного періоду переходить на наступний рік та відповідно збільшує суму доходів. Якщо ж власних доходів фонду недостатньо, як це бачимо у бюджеті Пенсійному фонді 2015 року, то для покриття видатків залучаються бюджетні кошти або виникає заборгованість із соціальних

виплат, що свідчить про недотримання страхового принципу та неефективність соціального страхування.

Висновок. Отже, проведена нами оцінка засвідчує про низьку ефективність бюджетів державних страхових фондів, проте поступ у цій сфері є, зважаючи на додатні значення показників ефективності та їх тенденцію до зростання. Вважаємо, це дозволяє зробити висновки про результативність заходів уряду в сфері соціального страхування України та позитивні тенденції у фінансовому забезпеченні його функціонування.

Проте, для забезпечення більшої ефективності функціонування системи соціального страхування слід вжити заходів, спрямованих на:

- підвищення рівня основних державних соціальних гарантій (це сприятиме зростанню надходжень до фондів);
- оптимізацію витрат на обслуговування соціального страхування як з боку страховиків, так і з боку страхувальників, чого можна досягнути завдяки максимальному спрощенню процесів реєстрації та обліку, подання звітності та сплати внеску;
- інвентаризацію та осучаснення виплат із системи соціального страхування, дотримання законодавчо встановлених механізмів їх збільшення (наприклад, пенсії мають індексуватися);
- скорочення переліку страхових випадків, що покриваються соціальним страхуванням, проте підвищення розмірів виплат;
- збільшення платоспроможності фондів соціального страхування через скорочення суми адміністративних видатків, видатків на розрахунково-касове обслуговування (це вже здійснюється через відкриття карткових рахунків одержувачам соціальних виплат) і розширення джерел доходів.

1. Кириленко О.П., Толуб'як В.С. Соціальне страхування : підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. Тернопіль, 2016. 516 с.
2. Сидорчук А.А. Суть фінансових ресурсів державного соціального страхування. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Т.19. С. 93 – 98.
3. Александрова М.М. Фінансові ресурси, підходи до розуміння та визначення. *Вісник ЖДТУ*, 2007. №1 (32). С. 434 – 438.
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України №2464-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення: 30.04.2018)
5. Зведена інформація показників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (за даними сайту Професійних спілок України) URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/social/> (дата звернення: 30.04.2018)
6. Кабмін змінив пропорції розподілу ЄСВ. *Дебет-Кредит*. URL: <https://news.dtki.ua/labor/social-protection/44480> (дата звернення 09.04.2018)
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 21.12.2000 №1105-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення 25.04.2018)
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 11.01.2001. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення 25.04.2018)
9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9.07.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>(дата звернення 25.04.2018)
10. Усар М., Івашенко А. Аналіз діяльності Фонду соціального страхування на випадок безробіття / за ред. В.Мазярчука. К., 2018. 20 с.
11. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України (за даними сайту Пенсійного фонду України) URL: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/> (дата звернення 25.04.2018)
12. Звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування (за даними сайту Фонду соціального страхування України) URL: <http://www.fssu.gov.ua/fsc/control/main/uk/index> (дата звернення 25.04.2018)

References

1. Kyrylenko, O.P., and V.C. Tolubiak. *Social insurance*, ed. O.P. Kyrylenko and V.S. Tolubiak, 2016.
2. Sydorochuk, A.A. "Essence of financial resources of state social insurance." *Bulletin of ONU named after I.I. Mechnikov*, vol.19, 2014, pp. 93 – 98.
3. Alexandrova, M.M. "Financial resources, approaches to understanding and definition." *Bulletin of ZhDTU*, no.1 (32), 2007, pp. 434 – 438.
4. "On the collection and registration of a single contribution to the compulsory state social insurance: Law of Ukraine No. 2464-VI." *The Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17. Accessed 30 Apr. 2018.
5. "Summary of the indicators of the single contribution to the compulsory state social insurance (according to the website of the Professional Unions of Ukraine)", index.minfin.com.ua/labour/social/. Accessed 30 Apr. 2018.
6. "The Cabinet changed the proportions of the distribution of ESC." *Debit Credit*, news.dtki.ua/labor/social-protection/44480. Accessed 09 Apr. 2018.
7. "About compulsory state social insurance: Law of Ukraine dated 21.12.2000 №1105-XIV." *The Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14. Accessed 25 Apr. 2018.
8. "About the compulsory state social insurance against unemployment: Law of Ukraine dated January 11, 2001." *The Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14 Accessed 25 Apr. 2018.
9. "About compulsory state pension insurance: Law of Ukraine dated July 9, 2003." *The Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15 Accessed 25.Apr.2018.
10. Usar, M., and A. Ivashchenko. *Analysis of the Social Insurance Fund for the Case of Unemployment*, ed. V.Mazyarchuk, 2018.
11. "Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine." Website of the Pension Fund of Ukraine, www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/ Accessed 25 Apr. 2018.
12. "Report on the implementation of the budget of the Social Insurance Fund." Social Insurance Fund of Ukraine website, www.fssu.gov.ua/fsc/control/main/uk/index. Accessed 25 Apr. 2018.

Рецензенти:

Гуменюк В.В. - д.е.н., професор кафедри туризму Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,

Козьмук Н.І. - к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ "Університет банківської справи".

УДК 33:631.1

ББК 65.012.41:20.18

Левандівський О.Т. **ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНИХ** **УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pu.if.ua

Анотація. У статті досліджено підходи до вивчення державної підтримки аграрного сектору в сучасних умовах господарювання. У генезі цієї проблеми показано основні підходи. Наголошується, що сучасне ведення сільського господарства тісно пов'язане з державною підтримкою.

Обґрунтовуються окремі напрямки державної підтримки. При цьому вважається що державна підтримка аграрного сектору є важливим інструментом сталого розвитку держави та забезпечення її продовольчої безпеки. Однак в сучасних умовах питання організації фінансового забезпечення аграрного сектору економіки потребує нового підходу,

вдосконалення розглянутих програм державної підтримки шляхом проведення активних заходів на рівні сільгоспідприємств, впровадження нових фінансово-кредитних структур.

Наголошується, що при організації і веденні сільськогосподарського виробництва, а також при розробці заходів з вдосконалення його організаційно-економічного механізму необхідно враховувати, особливості сільськогосподарської діяльності без яких неможливо досягти високого рівня ефективності виробництва.

Ключові слова: державна підтримка, аграрний сектор, сільськогосподарська діяльність, сільське господарство.

Levandivskyi O.T.

STATE SUPPORT AGRARIAN SECTOR IN MODERN TERMS OF MENAGEMENT

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: 0342752391,
e-mail: kfin@pu.if.ua

Abstract Approaches to study of state support of agrarian a sector in the modern term are investigated in the article. Basic approaches are pointed in genesis of this problem. It is marked that modern conduct of agriculture are closely related to state support.

Separate directions of state supporting are grounded. It is considered that state supporting of agrarian a sector is the important instrument of steady development of the state and providing of it food safety. However in the modern terms question of organization of the financial providing agrarian the sector of economy needs new approach, improving of the considered programs of state support by means of conducting of active measures at the level of agroenterpreneurs, introduction of new investment structures.

It is marked that organizing and conducting of agricultural production, and also developing of measures of improving of its organizational and economic mechanism it is necessary to take into account the features of agricultural activity without which is impossible to attain the high level of efficiency of production.

Key words: state support, agrarian sector, agricultural activity, agriculture

Вступ. Уточнення змісту і процесів формування державної підтримки аграрного сектору доцільно здійснити на основі системного підходу через розгляд специфічних галузевих особливостей сільського господарства як системи.

Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства і є складною багатосторонньою і багатофункціональною системою, яка включає безліч складових елементів. Для того, щоб глибоко зрозуміти зміст і механізм функціонування аграрної економіки слід виділити характерні для сільського господарства ті особливості, які характеризують цю галузь як складну, імовірнісну, динамічну і відкриту соціально-економічну систему.

Враховуючи все це, державна підтримка має забезпечити сталий розвиток сільськогосподарських підприємств, що в свою чергу буде позитивно впливати на розвиток аграрного сектору країни. Тому, державна підтримка аграріїв є основним механізмом реалізації державної політики в сільському господарстві, яка впроваджується шляхом створення сприятливих економічних, організаційно-правових

та інших умов розвитку аграрного виробництва та забезпечується фінансовими і матеріальними ресурсами.

Постановка завдання. На даному етапі наукової роботи поставлено основне завдання – пізнання та розуміння державної підтримки аграрного сектору в сучасних умовах господарювання. Суть цієї визначальної мети розкривається через виділення специфіки господарювання сільськогосподарських товаровиробників.

Результати. Започатковані в 1991 році в Україні радикальні економічні перетворення привели до різких змін механізму фінансових взаємин держави і аграрного сектору.

За радянських часів основними завданнями держави було забезпечення гарантованого постачання продуктами харчування всього населення країни, особливо міського, і підтримка відносно низьких і стабільних цін на продовольство. Протягом тривалого періоду, не дивлячись на зростання номінальних доходів населення і повільні темпи приросту виробництва сільськогосподарської продукції, держава здійснювала субсидування роздрібних цін на продукти харчування для підтримки їх на стабільному рівні, який по багатьом товарам був нижче за собівартість. Для підтримки низьких цін виплачувалися дотації переробним і заготівельним підприємствам. Більш того, стабільні ціни на продовольство у поєднанні із зростанням заробітної плати підвищували попит на продукти харчування. Таким чином, пропозиція з боку аграрного сектору колишнього СРСР не відповідала попиту.

В той же час необхідно відзначити, що держава запроваджувала певні заходи щодо розвитку сільськогосподарського виробництва і матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників. Для стимулювання виробництва держава постійно збільшувала прямі бюджетні інвестиції, обсяги субсидій сільськогосподарським товаровиробникам у вигляді надбавок до цін, пільгових цін на сільськогосподарську техніку, проводила зниження відсоткових ставок за кредит а також періодичне списання боргів. У окремі періоди в СРСР на сільське господарство витрачалось до 27% від всіх сукупних капіталовкладень в економіку.

В кінці 60-х і початку 70-х років основна частина субсидій направлялась на здешевлення вартості засобів виробництва і ресурсів для сільського господарства. Проте у міру зростання капіталовкладень, підвищення оплати праці, збільшення цін на матеріально-технічні ресурси, тощо, йшов одночасний процес зниження віддачі від виробництва сільськогосподарської продукції при повільному зростанні продуктивності і ефективності. В результаті проходило систематичне підвищення собівартості сільськогосподарської продукції. Це вимагало періодичного збільшення закупівельних цін, що при політиці стабільних роздрібних цін на продовольство вимагало постійного збільшення обсягу державних субсидій на їх підтримку.

Загальний обсяг субсидій в доходах сільськогосподарських товаровиробників постійно зростав. До кінця 80-х років частка державних субсидій в обсязі реалізованої сільськогосподарськими підприємствами продукції перевищувала 30%, майже в третині господарств фонд заробітної плати перевищував валовий прибуток, тобто підтримувався державою в межах політики гарантованої оплати праці. Проте, помірний приріст виробництва в сільському господарстві не покривав зростаючого платоспроможного попиту населення. В той же час держава продовжувала дотувати ціни на продовольство. У 1989 році частка дотацій на продовольче споживання в бюджеті країни складала близько 1/3, а частка дотацій в роздрібній ціні на основні продукти харчування доходила до 80%. Таким чином, держава одночасно субсидувала споживача і виробника сільськогосподарської продукції [1, с. 390-392].

До кінця 1991 року існуюча система державної підтримки, що діяла в межах планової системи, припинила своє існування. Розпочата в 1992 році лібералізація цін і

відміна споживчих дотацій, з одного боку, відразу ж зменшили платоспроможний попит населення на продовольство, з іншого, привели до різкого погіршення фінансового становища сільськогосподарських товаровиробників, спаду виробництва і наростанню внутрішніх диспропорцій в сільському господарстві. Ситуація усугубилась і поспішною лібералізацією зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством. Поза сумнівом, причини кризи в сільському господарстві багатогранні і обумовлені як прорахунками в стратегії і тактиці аграрних перетворень, впливом загальноекономічних чинників, так і відмовою від багатьох, що добре зарекомендували себе в світі форми державного регулювання сільського господарства і, перш за все, різким скороченням обсягів державної підтримки за рахунок бюджету.

В умовах, що склалися, неминуче виникає питання про роль держави в регулюванні вітчизняного аграрного сектору. На наш погляд, бюджетна підтримка має бути невід'ємним компонентом сучасної аграрної політики, а втручання держави – мати вирішальне значення і визначати економічний стан сільського господарства країни.

Необхідність державної підтримки обумовлена тим, що центральна ланка аграрного сектору – сільське господарство в умовах ринку не може через свою специфіку успішно брати участь в міжгалузевій конкуренції. Із-за специфіки сільськогосподарського виробництва, а також нееквівалентності в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки, низькій інвестиційній привабливості і купівельній спроможності населення країни і низки інших негативних чинників, сучасне сільське господарство є низькорентабельною галуззю. Частка збиткових господарств в окремі роки перевищувала 80%.

Державна підтримка аграрного сектору здійснюється в таких формах: 1. Пряма форма державної фінансової підтримки. Дана форма проявляється в наданні бюджетних позик чи бюджетних асигнувань.

2. Непряма форма державної фінансової підтримки. Дана формою може виступати у вигляді надання податкових пільг [2, с. 802].

Наприклад, в Україні на 2018 рік порядок отримання державної підтримки визначено відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік». Законом передбачені видатки в обсязі 12 794,1 млн грн, з них за програмами підтримки розвитку АПК – 6 311,0 млн грн, в тому числі:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 66,0 млн грн;
- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств – 1000,0 млн грн;
- державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними – 300,0 млн грн;
- державна підтримка галузі тваринництва – 4000,0 млн грн;
- фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» – 945,0 млн грн.

Станом на 16.11.2018 виконавцям бюджетних програм згідно річного розпису асигнувань загального фонду Державного бюджету України спрямовано 7 778,3 млн грн, з них за основними програмами підтримки розвитку АПК – 2 261 983,4 тис грн, а саме за бюджетними програмами:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 29 659,1 тис грн, з яких використано в регіонах у повному обсязі;
- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» - 22 928,0 тис грн (на реєстраційний рахунок Мінагрополітики): часткова компенсація вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції – 757,7 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку відсутній; часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами – 43,6

тис грн залишок на реєстраційному рахунку відсутній; часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 19 685,9 тис грн (залишок на реєстраційному рахунку відсутній); часткова компенсація відсоткової ставки за залученими у національній валюті кредитами, наданими державними банками – 1 204,2 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку відсутній; фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – 1 236,6 тис грн (станом на 16.11.2018 залишок на реєстраційному рахунку – 789, 9 тис грн);

- державна підтримка галузі тваринництва – 1 688 046,9 тис грн: надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби, який народився у господарствах фізичних осіб – 144 340,2 тис грн, які спрямовані в регіони для подальшого спрямування фізичним особам; часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура за квітень-серпень 2018 року – 2 298,4 тис грн (на реєстраційний рахунок для подальшого спрямування державними банками на поточні рахунки суб'єктів господарювання), залишок на реєстраційному рахунку відсутній; надання часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих за рахунок банківських кредитів, за квітень-серпень 2018 року – 27 270,5 тис грн (на реєстраційний рахунок для подальшого спрямування державними банками на поточні рахунки суб'єктів господарювання), залишок на реєстраційному рахунку відсутній; надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами за кожен наявну станом на 01 січня поточного року корову – 500 000,0 тис грн (на реєстраційний рахунок) та перераховано платіжними дорученнями Мінагрополітики на рахунки юридичних осіб, відкриті в банках – 498 458,4 тис гривень;

- фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (часткова компенсація вартості техніки та обладнання) – 420 332,6 тис грн;

- державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» – 101 016,7, тис грн : безспірне списання компенсації із погашення кредиторської заборгованості на виконання рішень суду – 3 298,1 тис грн; компенсація витрат на садивний матеріал у виноградарстві та садівництві – 97 718,6 тис грн , які спрямовано в регіони для подальшого використання.

Також Законом України „Про Державний бюджет України на 2018 рік” Мінагрополітики передбачені видатки спеціального фонду в обсязі 2 326,8 млн гривень (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – 51,9 млн грн (2,2% від загального обсягу), а саме за бюджетними програмами:

- Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі – 5000,0 тис грн;
- надання кредитів фермерським господарствам – 43 100,0 тис грн;
- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу – 3818,4 тис гривень[4].

Напрямки державної підтримки аграрного сектору можна показати на основі таблиці 1.

Державна підтримка аграрного сектору на 2018 рік

Таблиця 1

Table 1

State support of agrarian a sector in 2018

№	Назва програми	Сутність програми
1	Фінансова підтримка заходів в АПК	Дана програма направлена на зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності в аграрній сфері, стимулювання розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки. За даною програмою можливе використання бюджетних коштів в таких напрямках: 1. селекція в рослинництві та тваринництві; часткова компенсація вартості складної сільгосптехніки вітчизняного виробництва; 2. часткове відшкодування сільгосппідприємствам вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм, а також комплексів і підприємств із виробництва комбікормів; 3. фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів; 4. підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; 5. часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів; 6. виплата субсидії на гектар посівів; 7. державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення страхових платежів (премій).
2	Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників	За даною програмою виділяється бюджетна дотація з метою розвитку сільського господарства та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції. В 2018 році на дану програму бюджетом виділено 945 млн. грн.
3	Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	Сутність даної програми полягає в тому, що аграріям надаються кошти на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами в національній валюті.
4	Фінансова підтримка розвитку фермерського господарства	За даною програмою передбачено надання коштів фермерам як на поворотній так і на безповоротній основі. До речі в минулому році безповоротна фінансова допомога фермерам не надавалась. В 2018 році право на отримання безповоротної допомоги надається новоствореним фермерським господарствам в період становлення, фермерським господарствам з відокремленими садибами, а також фермерським господарствам що розташовані та здійснюють свою господарську діяльність на поліських територіях та в

		гірських населених пунктах. Надання коштів на поворотній основі можуть як подані вище фермери так і інші господарства, однак у розмірі що не перевищує 500 тис. грн.
5	Державна підтримка тваринництва	Отримати кошти за даною програмою можуть сільські господарства – юридичні особи не залежно від форми власності. Кошти за цією програмою виділяються з метою розвитку галузі тваринництва та зростання її ефективності. Так, держава частково відшкодовує: 1. вартість закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямів продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок; 2. процентну ставку за банківськими кредитами, залученими у національній валюті, для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею молодняку сільськогосподарських тварин, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів; 3. вартість будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств.
6	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	Програма направлена на забезпечення сільських господарств племінними нетелями та коровами, а також сільськогосподарською технікою та обладнанням вітчизняного виробництва. Кошти виділяють лише на поворотній основі.
	Державна підтримка розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників	Дана програма передбачає надання державної допомоги для сільських господарств будь-якої організаційно правової форми власності, що займаються виноградарством, садівництвом і хмелярством. Передбачено надання компенсації здійснених ними у поточному бюджетному році певного переліку витрат.

Джерело: складено автором на підставі [7]

Висновок. Таким чином, здійснення належної державної підтримки товаровиробників аграрного сектору багато в чому залежить від пріоритетів проведення економічної політики в країні, від ролі держави в регулюванні ринкової економіки, а її ефективність визначається наявністю відповідних механізмів реалізації. При цьому, проблема визначення обсягів державної підтримки аграрного сектору обумовлена не лише загальноекономічними, але і політичними чинниками.

Український аграрний сектор потребує сьогодні прямої фінансової бюджетної підтримки. За рахунок неї підвищиться платоспроможність товаровиробників і поліпшиться інвестиційна привабливість. Це забезпечить поповнення обігових коштів сільськогосподарських товаровиробників, дозволить їм виступати позичальниками на фінансовому ринку.

1. Серова Е.В. Аграрная экономика. М.: ГУВШЭ, 1999. 480 с.

2. Конєва І.І. Державна фінансова підтримка підприємств АПК: стан та стратегія розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №14. С. 802–807. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/160.pdf> (дата звернення: 12.04.2018).
3. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2246-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-1> (дата звернення: 12.04.2018).
4. Стан фінансування АПК у 2018 році. URL: <http://www.minagro.gov.ua>
5. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова КМУ від 7.02.2018 № 106. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik> (дата звернення: 12.04.2018).
6. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва. Постанова КМУ від 07.02.2018 № 107. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik> (дата звернення: 12.04.2018).
7. “Державна підтримка сільського господарства: урядові програми 2018.” URL: <http://sg.vn.ua/news/derzhavna-pidtrymka-silskogo-gospodarstva-uryadovi-programy-2018/> (дата звернення: 12.04.2018).
8. Зайцев О.В., Бондаренко В.Ю. Фінансові проблеми світової економічної глобалізації. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф. (м. Суми, 11-12 травня 2016 р.): у 2-х т. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2016. Т.1. С. 145-147.
9. Михайлик А.М. Податки та їх вплив на діяльність господарюючих суб'єктів. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф. (м. Суми, 6-8 травня 2014 р.): у 2-х т. / за заг. ред.: О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. Суми : СумДУ, 2014. Т.2. С. 388-389.

References

1. Serova, Ye.V. *Agrarian economics*, GUVShe, 1999.
2. Konieva, I.I. “State sponsorship of enterprises of APK: state and strategy of development.” *The Global and national problems of economy*, no.14, 2016, pp. 802–807, global-national.in.ua/archive/14-2016/160.pdf. Accessed 12 Apr. 2018.
3. “About the State budget of Ukraine on 2018: Law of Ukraine from 07 Dec. 2017 No2246-III.” The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-1. Accessed 12 Apr. 2018.
4. “The state of financing of APK is of 2018 year.” The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, www.minagro.gov.ua. Accessed 12 Apr. 2018.
5. “Order of the use of money, foreseen in the state budget for the grant of sponsorship development of farms: Decision of KMU from 7.02.2018 No 106.” The Cabinet Ministry of Ukraine, www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik. Accessed 12 Apr. 2018.
- 6.” Order of the use of money, foreseen in the state budget for support of industry of stock-raising: Decision of KMU from 07.02.2018 No 107. The Cabinet Ministry of Ukraine, www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik. Accessed 12 Apr. 2018.
7. “State support of agriculture: governmental programs 2018.” sg.vn.ua/news/derzhavna-pidtrymka-silskogo-gospodarstva-uryadovi-programy-2018/ Accessed 12 Apr. 2018.
8. Zaytsev, O.V. and V.Yu. Bondarenko. “Financial problems of world economic globalization.” *The economic problems of steady development : materials of the International conference named after prof. Balatskyi*, vol.1, SUMDU, 2016, pp. 145-147.
9. Mikhaïlyk, A.M. “Taxes and their influence on activity of entities.” *The economic problems of steady development : materials of the International conference named after prof. Balatskyi*, vol.2, SUMDU, 2014, pp. 388-389.

Рецензенти:

- Ткач О.В.** – доктор економічних наук, професор, завю кафедри менеджменту та маркетингу ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;
Кропельницька С.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 338.26

ББК 65.23

Кропельницька С. О.

РОЛЬ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК МОЗКОВОГО ЦЕНТРУ РЕФОРМ У ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: s.kropelnytska@ukr.net

Анотація. У статті досліджено роль державного закладу вищої освіти у формуванні та підвищенні рівня інституційної спроможності розвитку громад регіону. Дослідження базується на первинних результатах реального досвіду Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника щодо формування інституційного забезпечення розвитку Івано-Франківської області. Розкрито структуру інституційного забезпечення розвитку, сформовану в університеті, та недержавне інституційне забезпечення регіону. Окреслено основні аспекти діяльності Проектно-освітнього центру “Агенти змін” Прикарпатського університету та його роль у підвищенні рівня інституційної спроможності розвитку територіальних громад регіону у сфері управління проектами.

Зроблено висновки про те, що університети відіграють важливу роль у регіональному розвитку як мозкові центри реформ і є інституціями для розвитку територіальних громад регіону у взаємодії з іншими структурами у системі його інституційного забезпечення.

Ключові слова: інституційна спроможність, інституційне забезпечення, розвиток, регіон, територіальні громади, реформи, інституції, центр, проект.

Кропельницька С.О.

THE ROLE OF PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY AS A REFORM THINK TANK IN THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT CAPACITY STRENGTHENING OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE REGION

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: s.kropelnytska@ukr.net

Abstract. The article is investigated the role of a state institution of higher education in shaping and raising the level of institutional capacity of community development in the region. The research is based on the initial results of the real experience of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University on the formation of institutional support for the development of the Ivano-Frankivsk region. The structure of institutional development support, which was formed at the university, and non-state institutional provision of the region are revealed. The main aspects of the activity of the “Agents of Change” Project and Educational Center of the Precarpathian University and its role in

increasing the institutional capacity of the regional communities' development in the field of project management are outlined.

It is concluded that universities play an important role in regional development as think-tanks of reforms and are institutions for the development of territorial communities of the region in co-operation with other structures in the system of its institutional support.

Key words: institutional capacity, institutional support, development, region, territorial communities, reforms, institution, center, project.

Вступ. Реформи децентралізації, секторальні реформи, проектний підхід як найдієвіший механізм впровадження багаторівневого управління регіональним розвитком у державі, перехід до збалансованого партнерства між центральними, місцевими органами влади, бізнесом, громадою, освітою і наукою та інститутами громадянського суспільства обумовили актуальність вирішення питання необхідності підвищення інституційної спроможності розвитку територіальних громад.

У цьому контексті постало й питання перегляду ролі закладів вищої освіти у забезпеченні реалізації євроінтеграційних реформ тощо.

Інституційна спроможність, інституційне забезпечення вже давно цікавлять науковців і практиків як сфери державного управління, так і безпосередньо економічного сектору, для яких вони є невід'ємними складовими розвитку. Інституційне середовище розглядалося найбільш активно з т.з. формальних і неформальних інституцій, які забезпечують державне управління регіональним розвитком в цілому та економічним зокрема. Серед праць, які б хотілось відзначити, це ті, що присвячені окремим аспектам інституційного забезпечення, зокрема сутності, структурі, інфраструктурі, розгляду діяльності окремих інституцій регіонального розвитку [1; 2; 3; 4; 5]. Водночас, жодна з робіт не зачіпає питання ролі і впливу на регіональний розвиток в цілому і на розвиток окремих територіальних громад таких інституцій як заклади вищої освіти та їх підрозділи, які функціонують на території.

Постановка завдання. Вирішення проблеми недостатнього інституційного забезпечення розвитку набуло особливої нагальності на регіональному та місцевому рівнях, у зв'язку з перебігом процесів економічної інтеграції України з ЄС. Тож головним завданням буде дослідити та визначити роль та місце закладу вищої освіти на прикладі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у забезпеченні інституційної спроможності розвитку територій місцевого та регіонального рівня.

Результати. Під інституційним забезпеченням у цьому дослідженні ми будемо розуміти "...утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому" [6]. Інституційна спроможність характеризує здатність забезпечувати належне виконання даним інститутом, своїх функцій в контексті євроінтеграційних реформ, зокрема державним закладом вищої освіти у нашому науковому дослідженні [7].

Зрозуміло, що апіорі, університети мають бути і є мозковими центрами розвитку. Тут мобілізується насамперед потужний інтелектуальний капітал, який продукує високу додану вартість за умови створення для цього ефективних умов розвитку.

Адже завдання університетів на сучасному етапі полягає не тільки у проведенні навчальної та дослідницької діяльності, але й участі в розвитку регіону, на території якого вони працюють.

За таким підходом, який притаманний і європейським, і американським університетам, працює Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (далі – Прикарпатський університет), позаяк вони є:

– потужними ядрами регіональних екосистем, без яких не розвивається економіка жодної територіальної одиниці, і є головним джерелом інновацій;

– платформою, що надають можливість розвивати й комерціалізувати розробки учених та студентів;

– драйверами економічного розвитку, які мають ресурсний, зокрема кадровий, потенціал для створення: інноваційних бізнес-інкубаторів, венчурних акселераторів; центрів громадського та економічного розвитку; офісів економічних досліджень при департаментах економіки регіону; кластерів, хабів, коворкінг центрів тощо.

Обраний Прикарпатським університетом напрям діяльності спрямований на формування компетентного фахівця-інноватора, який здатен самостійно приймати рішення при розв'язанні питань стратегічного розвитку у різних сферах суспільного життя.

Проаналізувавши та узагальнивши усі взаємозв'язки між складовими стратегічного розвитку університету, ми спрямовуємо нашу діяльність на формування якісного кадрового потенціалу, в т.ч. для органів місцевого самоврядування, які вирішують вагомі проблеми соціального, економічного, культурного розвитку громад нашого регіону.

Безперечно, що проєвропейський класичний вуз, в якому діють 3 навчально-наукові інститути, 11 – факультетів та 78 кафедр з підготовкою фахівців за широким спектром спеціальностей, може долучитися і бути корисним практично для всіх секторальних реформ, які впроваджуються у 22 сферах (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, бюджетна, податкова системи тощо) в Україні.

Цьому сприяє не тільки навчальна, а й науково-дослідна й проектна діяльність, зокрема і міжнародна, кафедр та інших підрозділів університету.

Статус єдиного серед ВНЗ України координатора і грантоотримувача проекту Програми ЄС ЕРАЗМУС+, що передбачає модернізацією вищої освіти та інноваційних інструментів навчання і викладання з врахуванням проектного підходу, міжнародний проект відбудови Астрономічно-метеорологічної обсерваторії на горі Піп Іван, кластерні проекти регіонального та місцевого розвитку кафедри фінансів, які включено до Стратегії розвитку м.Івано-Франківська-2028, проекти і конкурси стартапів Наукового парку «Прикарпатський університет» неабияк підвищують спроможність університету у підготовці необхідних для розвитку регіону фахівців.

Формуючи і закріплюючи свою роль як Мозкового центру розвитку з початком процесів євроінтеграції та децентралізації університет почав трансформуватись у Мозковий центр реформ.

Перший крок до цього було зроблено під час формування у жовтні 2016 року Регіональної експертної спільноти Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку РЕГІОНЕТ в Івано-Франківській області¹.

Університет взяв на себе повноваження стати комунікативною платформою для фахівців регіонального та місцевого розвитку у вирішенні питань та завдань щодо: підвищення соціально-економічного потенціалу області; забезпечення ефективної співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, вищих

¹ Автор статті є координатором Регіональної експертної спільноти Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку РЕГІОНЕТ в Івано-Франківській області.

навчальних закладів, комерційних і некомерційних організацій; формування науково-обґрунтованої політики регіонального розвитку і забезпечення зростання конкурентоспроможності регіону ;комплексної допомоги громадам із залученням інститутів громадянського суспільства і бізнес-спільноти із залученням коштів міжнародної технічної допомоги в контексті реалізації стратегії розвитку області, об'єднання територіальних громад, проведення реформи децентралізації; тощо.

В той же час виникла ідея створення такого центру (інституції), який би був покликаний вирішити проблему недостатнього інституційного та якісного кадрового забезпечення реалізації регіональної політики та управління регіональним розвитком з врахуванням проектного підходу.

У нагоді став перший конкурс проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу. Підтримана закладом вищої освіти проектна пропозиція «Створення проектно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні» [8] стала одним із переможців у конкурсному відборі за програмою регіонального розвитку «Інноваційна економіка та інвестиції».

Створивши у березні 2018 року «Проектно-освітній центр «Агенти змін» в університеті ми розпочали ще інтенсивніше консолідувати як експертний потенціал регіону, так і наші зусилля, спрямовані на посилення інституційно-кадрової спроможності громад [9].

Насамперед ми дослідили наявне в області недержавне інституційне забезпечення реформ (рис.1), з яким розпочали об'єднувати наші спільні зусилля (рис.2) задля розвитку місцевих громад через впровадження інструментів децентралізаційних реформ.

КЛЮЧОВІ НЕДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМ В РЕГІОНІ

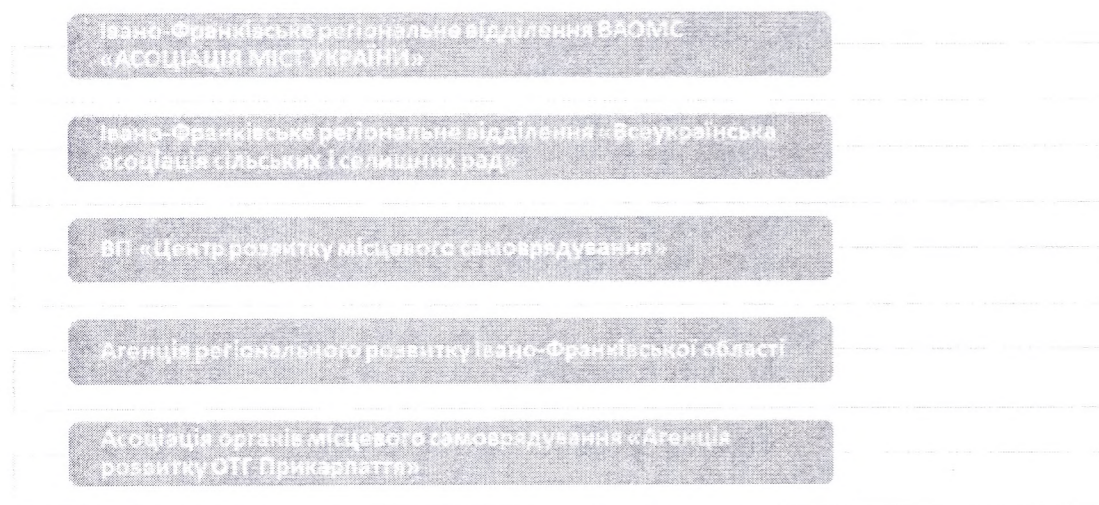

Рис.1. Ключові недержавні інституції забезпечення реформ в регіоні
Fig.1. Key non-state institutions for providing reform in the region

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

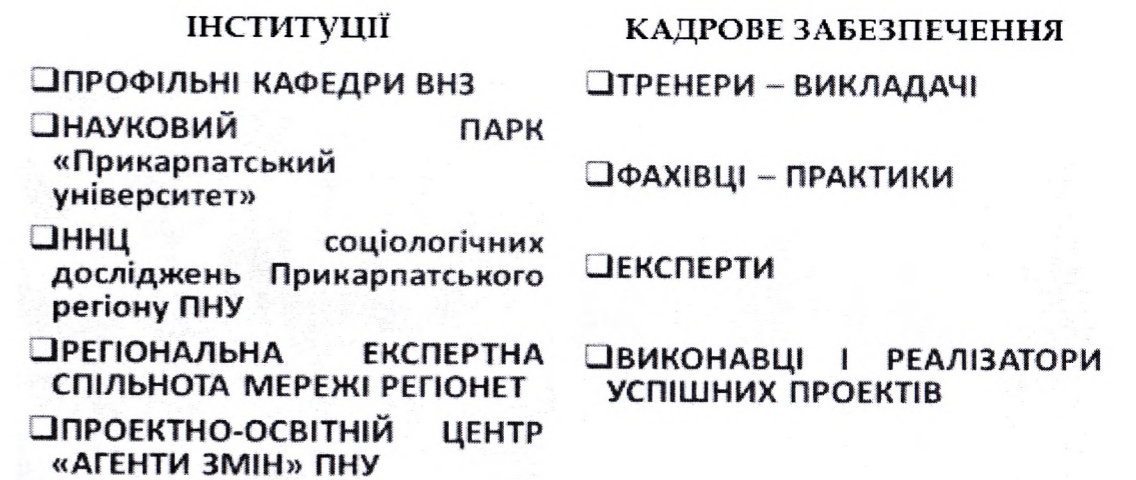

Рис. 2. Формування системи інституційного забезпечення реформ у Прикарпатському університеті
Fig. 2. Formation of institutional support for reforms in Precarpathian University

Першою інституцією, яка спільно з нами зацікавлена в підготовці кадрового потенціалу для роботи в органах місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громадах, стала організація, яка сприяє розвитку і зміцненню місцевого самоврядування вже 26 років ВАОМС «Асоціація міст України», з ІФ РВ якої було підписано Меморандум про співпрацю і відповідно до дорожньої карти вже проведено вагомні заходи, такі як ярмарок професій «Синергія освіти і громади» і дано старт конкурсу проектів серед студентів та аспірантів Прикарпатського національного університету «Сьогодні креативна ідея – завтра реальна справа». Найуспішніші із проектів реалізують місцеві громади Івано-Франківщини.

Університет та «Агенти змін» пропонують не тільки рецепти посилення інституційно-кадрової спроможності нашого краю, а й надаватимуть конкретну інформаційну та освітню допомогу у сфері управління проектами розвитку [10].

Проектно-освітній центр покликаний здійснювати консалтингово-освітню діяльність з питань управління проектами за різноманітними їх типами (м'які / соціальні, тверді / інвестиційні, дослідницькі / інноваційні, проекти індивідуальної мобільності / партнерства, міжнародні / транскордонні, проекти регіонального / місцевого розвитку) та найбільш затребуваними напрямками (маркетинг, моніторинг, стратегічне планування, міжнародна співпраця, співпраця із ЗВО та приватними суб'єктами).

Відрадно зазначити, що такий вибір був підтверджений результатами оцінки на базі соціовимірювань, які має змогу професійно і якісно проводити наш університет через власний Науково-навчальний центр соціологічних досліджень Прикарпатського регіону [11].

В цілому робота «Агентів змін» буде спрямована на консультування і виконання широкого спектру проектів від етнології, збереження культурної спадщини, захисту

навколишнього середовища, проектів розвитку стартапів, розвитку територіальних громад в цілому до впровадження енергозберігаючих технологій тощо.

Очікувані вигоди від діяльності створеного Центру є очевидні: покращення інституційних умов розвитку інноваційної інфраструктури регіону, зокрема консалтингово-освітнього спрямування; розвиток кадрового потенціалу громад, в т.ч. з управління проектами; покращення структури проектної діяльності у громадах та методології стратегічного планування їх розвитку.

Безумовно на часі, налагодження співпраці з іншими ланками інституційного забезпечення реформ в регіоні, бо саме в єдності відображається наша сила. Ми всі перемагаємо разом тоді, коли працюємо всі разом як агенти ефективних змін у розвитку нашого краю.

Висновки. Результатом даного наукового дослідження є окреслення ключових засад формування інституційного забезпечення в регіоні, включаючи державні та недержавні інституції. Головним акцентом стало визначення місця та ролі державного закладу вищої освіти у посиленні інституційної спроможності розвитку територіальних громад регіону. З'ясовано, що університети є мозковими центрами сучасних євроінтеграційних реформ, які відбуваються в державі і які у взаємодії з недержавними інституціями регіонального розвитку формують потужне інституційне середовище та підвищують рівень інституційної спроможності розвитку території загалом.

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К.: Основи, 2000. 198 с.
2. Лендель М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. URL: <http://194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc> (дата звернення: 15.04.2018)
3. Білик Р. Р. Завдання удосконалення інституційно-правового забезпечення регіональної політики в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 4. С. 40–45.
4. Студенников І., Ткаченко В. Інституційна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. *Економічний часопис-XXI*, 2005. №9-10. URL: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/20050912.html>. (дата звернення: 15.04.2018)
5. Сментина Н. В. Проектування організаційної структури агентств регіонального розвитку в Україні. *Інноваційна економіка*, 2014. № 4. С. 179-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_29 (дата звернення: 15.04.2018)
6. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ від 16.03.2005р. №62 / Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05> (дата звернення: 15.04.2018)
7. Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури/ Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1428/> (дата звернення: 15.04.2018)
8. Svitlana Kropelnytska, Lyudmyla Shyyko. Institutional promotion of innovation and investment development in Ukraine. International Scientific Conference: «Competitiveness and innovation in the knowledge economy» Academy of Economic Studies of Moldova 22 -23 September 2017.
9. Кропельницька Світлана, Цепенда Ігор. Створення проектно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні. *Стратегія розвитку. Часопис всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку РЕГІОНЕТ*. 2018. №7. С.34-35.
10. Кропельницька С.О. Проектна діяльність структурних підрозділів університетів у контексті стратегічного розвитку університетів. Project approach and educational innovations in the context of integration into the European education area: the collection of materials of the international scientific and practical conference (March 21, 2018, Lodz) Poland: Lodz, 2018. P.127-130.
11. Максимович О.В., Кропельницька С.О. Студенти та аспіранти долучаються до проектної діяльності місцевих громад. Ваша думка: результати опитування учасників зустрічі з представниками європейських фондів. URL: <http://pnu.edu.ua/blog/2018/06/15/2356/> (дата звернення: 20.03.2018)

References

1. Nort, D. *Institutions, Institutional Change and Functioning of the Economy*, Fundamentals, 2000.
2. Lendel, M. "New Institutional Mechanisms for Regional Development in Europe". 194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc Accessed 15 Apr. 2018..

3. Bilyk, R. R. "Tasks of the institutional and legal support improvement of regional policy in Ukraine." *Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*, no. 4, 2014, pp. 40-45.
4. Studennikov, I., and V. Tkachenko. "The institutional infrastructure for regional development in Ukraine: current state and problems of formation." *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no 9-10, 2005, <http://soskin.info/ea/2005/9-10/20050912.html>. Accessed 15 Apr. 2018..
5. Smenda, N.V. "Projection of the organizational structure of the regional development agencies in Ukraine." *Innovation Economics*, no. 4, 2014, pp. 179-184. Vernadsky National Library of Ukraine, http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_29 Accessed 15 Apr. 2018..
6. Ministry of Economy and European Integration of Ukraine. "On Approval of the Methodology for Determining the Criteria for the European Integration Part of the State Target Programs. Order dated March 16, 2005 no. 62." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05 Accessed 15 Apr. 2018.
7. "Problems of the institutional support of cultural reforms policy." National Institute for Strategic Studies, www.niss.gov.ua/articles/1428/ Accessed 15 Apr. 2018..
8. Kropelnytska, Svitlana, and Lyudmyla Shyyko. "Institutional promotion of innovation and investment development in Ukraine." *International Scientific Conference: "Competitiveness and innovation in the knowledge economy" Academy of Economic Studies of Moldova*, 2017.
9. Kropelnytska, Svitlana, and Ihor Tsependa. "Creation of a Project and Educational center for the development of innovations and investments in the region." *Development Strategy. The magazine of the all-Ukrainian network of experts and practitioners on regional and local development REGIONET*, no. 7, 2018, pp. 34-35.
10. Kropelnytska, S.O. "Project activity of structural units of universities in the context of strategic development of universities." *Project approach and educational innovations in the context of integration into the European education area: collection of materials of the international scientific and practical conference*, 2018, pp.127-130.
11. Maksymovych, O.V. and S.O. Kropelnytska. "Students and graduate students will join the project activity of local communities." *Your opinion: results of the survey of participants of the meeting with representatives of European funds*. pnu.edu.ua/blog/2018/06/15/2356/ Accessed 20 Mar. 2018.

Рецензенти:

Романюк М.Д. – д.е.н., професор кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
Майорова Т. В. - д.е.н., професор, завідувач кафедри інвестиційної діяльності КНЕУ ім.В.Гетьмана

УДК 332.1

ББК 65.9 (4 УКР)

СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ ДЛЯ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Васильченко Г.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
 Міністерство освіти і науки України,
 кафедра менеджменту та адміністрування,
 вул. Шопена, 1, м. Івано-Франківськ,
 76019, Україна,
 тел. (0342) 75-29-51,
 e-mail: galyna_vasylichenko@ukr.net

Анотація. В статті розглядається система діагностики стану об'єднаної територіальної громади як базова складова процесу стратегічного планування розвитку. Діагностика стану розвитку громади – об'єктивна та суб'єктивна (профіль, опитування, стратегічний аналіз) є необхідною умовою для розробки реалістичних стратегій, які матимуть ресурс, потенціал, мотиви та стимули до реалізації. У статті автор використовує практичний досвід власної роботи над стратегіями розвитку. Матеріали статті можуть бути корисними для науковців, активістів та лідерів місцевих громад, які створили, або готуються до створення своїх ОТГ.

Ключові слова: децентралізація, стратегічне планування, об'єднана територіальна громада, діагностика, стратегічний аналіз, дослідження.

Vasylchenko G.V.

DIAGNOSTIC SYSTEM FOR WORKING OUT OF THE STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF UNITED LOCAL COMMUNITIES

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ministry of Education and Science of Ukraine, Department of management and administration, Shopena Str.,1, Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine, tel. (0342) 75-29-51, e-mail: galyna_vasylchenko@ukr.net

Abstract. The article considers the system of diagnostics of the state of a united local community as the basic component of the strategic planning process of development. Diagnostics of community development – objective and subjective (profile, surveys, strategic analysis) is a prerequisite for developing realistic strategies that will have the resource, potential, motives and incentives for implementation. In the article the author uses the practical experience of his own work on development strategies. The materials of the article may be useful to scholars, activists and leaders of local communities who have created or are preparing to create their own united local communities.

Key words: decentralization, strategic planning, united local community, diagnostics, strategic analysis, research.

Вступ. Процеси децентралізації, які відбуваються в Україні, кардинально змінюють парадигму мислення мешканців громад, де відбулись процеси їх укрупнення – створення об'єднаних територіальних громад. Об'єднані територіальні громади отримали статус міст обласного підпорядкування і тепер можуть повноцінно займатись самоуправлінням. Маючи широкі повноваження та можливості заробляти бюджет вони самостійно планують свій розвиток і управляють на своїй території – розробляють стратегії, залучають інвестиції, формують умови для розвитку бізнесу, заохочують до створення робочих місць, залучають активних мешканців до співпраці. [1]. “...Розвиток економіки...та підвищення соціального статусу держави, - зазначає Прем'єр-міністр України В. Гройсман, - безпосередньо залежить від успішного запровадження децентралізаційних реформ у партнерстві з громадянським суспільством”. [2,с. 27]. Проте, класика менеджменту гласить, що не можна управляти тим що не можна виміряти. А тому, перш ніж планувати, необхідно провести ретельні дослідження у громаді та продіагностувати стан місцевої громади.

Постановка завдання. Процесу розробки стратегії будь якого рівня (підприємства, громади, області, країни) передуює система діагностики. Але ця система для кожного суб'єкта та рівня є різною, і залежить від факторів внутрішнього середовища (по відношенню до суб'єкта) та зовнішнього середовища. Для об'єднаних територіальних громад сьогодні ще не визначена в повній мірі система діагностики, яка би найкращим чином сприяла розробці реалістичної стратегії. Потребується комплексне і багатостороннє дослідження середовища, потенціалу території та громади, аналіз ресурсів та ситуації, рівень готовності головних гравців місцевого ринку до активної та узгодженої діяльності у формуванні спільного економічного простру, найкращому використанні факторів місцевих переваг.

Результати. Система діагностики повинна бути виконана таким чином, щоб можна було проаналізувати структуру економіки, визначити взаємозв'язки між галузями потенціалом та перспективами розвитку території; оцінити місцеві тенденції

їх зміни, виявити успіхи та проблеми; порівняти місцеві показники з іншими подібними територіальними одиницями, із середніми показниками регіонального та національного рівнів; визначити стан громади та позиціонувати її щодо інших громад; виявити конкурентні позиції громади, місцеву та регіональну специфіку; виявити унікальні риси території, які можуть стати відносними перевагами чи загрозами.

У першу чергу, для діагностики стану громади необхідно скласти профіль. Дослідження та базова оцінка стану територіальної громади повинні ґрунтуватися на певній статистичній інформації. Ця статистична інформація має бути представлена взаємопов'язаними показниками, оцінкою їх динаміки та співвідношеннями цих показників, а також висновками, які і будуть покладені в основу розробку стратегії. Профіль має складатися з набору даних, таблиць, графіків, діаграм та текстових коментарів. Важливим є те, що профіль повинен не просто вміщувати масу статистичного матеріалу, а бути структурованим, мати візуальне сприйняття, інформація має легко аналізуватися, бути порівнюваною і поєднуватися між собою логікою зв'язків. Головними інструментами аналізу даних профілю мусять бути розрахунки питомих показників та співвідношень, динаміка показників у часі та тенденції, бенчмаркінг. Саме застосування бенчмаркінгу в профілі громади для порівняння питомих показників, співвідношень та тенденцій змін у часі найкращим чином дозволяє вивчити та оцінити соціально-економічну ситуацію в території, позиціонувати громаду серед інших, побачити найслабші та найсильніші місця, визначитись з планами та пріоритетними потребами щодо змін. Використання бенчмаркінгу дозволяє об'єктивно виявити слабкі та сильні місця у громаді. Для успішного використання бенчмаркінгу важливо: вибрати суб'єкти порівняння (громади), з якими будуть порівнюватись показник та співвідношення (бажано, щоб це були кращі громади в регіоні), застосовувати для порівняння тільки питомі показники, вибирати ті статистичні дані які найкращим чином відображають ситуацію. Правильно зроблений профіль дозволяє краще зрозуміти реальний стан та тенденції в економічній, соціальній та екологічній сферах території, створює основу для своєчасного виявлення бажаних і небажаних змін у громаді, для прийняття обґрунтованих рішень. У подальшому, профіль буде корисним, щоб використовувати його для моніторингу отриманих змін, в результаті реалізації стратегії. Типова структура профілю громади розроблена і може бути рекомендована для всіх громад [3].

Таблиця 1

Типова структура профілю громади

Table 1

Typical community profile structure

Назва розділів	Зміст розділів та підрозділів
I. ВСТУП	Коротка історична та географічна довідка, загальна характеристика соціально – економічного стану розвитку громади (бізнес, промисловість, інвестиції, транспорт, інфраструктура тощо), інформація про унікальні особливості міста та регіону. Загальні дані про місто/район/область, позиціонування громади
II. НАСЕЛЕННЯ	Демографічна ситуація, тенденції зміни кількості населення (природній та міграційний рух), його освітньої, вікової та гендерної структури, індекс старіння населення
III. ЖИТЛО	Якість, рівень та структура житлового забезпечення (кількість помешкань, середня площа тощо), динаміка введення нового житла, стан підключення приміщень до комунальних мереж

IV. ЗАЙНЯТІСТЬ І ДОХОДИ IV.1 Зайнятість IV.2 Заробітна плата IV.3 Безробіття	Рівень, структура та тенденції зміни зайнятості загалом та у галузях промисловості, у малому, середньому та великому бізнесі, динаміка та структура зареєстрованого безробіття, розподіл безробітних за рівнем освіти, віком та тривалістю, навантаження на робоче місце, середня заробітна плата за видами діяльності та у різних секторах економіки
V. ЕКОНОМІКА V.1 Суб'єкти господарської діяльності V.2 Найбільші роботодавці V.3 Економіка міста	Фактична ситуація розвитку економіки та бізнесу, зміни динаміки та структури суб'єктів господарювання (СГД, МП, ФОП тощо), обсягів виготовленої продукції та наданих послуг, рівень та географія експорту/ імпорту, рівень і структура прямих іноземних інвестицій за країнами походження та видами діяльності, інвестиції в основний капітал, підприємства, які мають найбільші темпи зростання обсягів виробництва та збуту, бюджетоутворюючий сектор, основні та додаткові надходження до місцевих бюджетів, частка прибуткових підприємств, бюджет міста та фонд розвитку
VI. СУСПІЛЬНА І КОМУНАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА	Лікувальні, дошкільні та шкільні заклади, їх місткість та наповнюваність, ПТЗ, ВУЗ и, інженерна та комунальна інфраструктура, енергоспоживання, водопостачання, транспорт.
VII. ДОВКІЛЛЯ.	Якість повітря та рівень його забруднення, якість води, викиди шкідливих речовин в атмосферу, переробка та видалення відходів, обсяг вироблених відходів та вартість їх утилізації
VIII. ТУРИЗМ	Туристична індустрія та її розвиток, місткість готелів, ресторанів тощо, туристичні продукти.
IX. ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОЗВИТКУ	Нерухомість для бізнесу, наявність ділянок та промислових зон, інфраструктура з підтримки підприємництва, розвиток ДПП.
X. ОСОБЛИВОСТІ МІСТА. ЦІЛІ РОЗВИТКУ	Інвестиційна діяльність міста у найближчі роки, проекти, розвиток муніципальних програм, діяльність громадських організацій, соціальний капітал громади

Разом з тим, треба врахувати, що система статистики для ОТГ сьогодні є недосконалою. Якщо ОТГ утворюється навколо села чи селища, то знайти всі перелічені статистичні дані – неможливо. Національна система збору статистичної інформації сьогодні залишилась старою і не відповідає ще новому адміністративно-територіальному устрою. Тому фахівці з місцевого економічного розвитку часто вважають, що тільки опитування та стратегічний аналіз є основними методами діагностики ситуації у громаді. [4] Якщо вдається зібрати деяку статистичну інформацію щодо перелічених даних, то опитування і стратегічний аналіз слугуватимуть доповненням до об'єктивного аналізу стану розвитку території, тобто до профілю.

Опитування, як наступний елемент діагностики стану розвитку громади повинне стосуватись різних цільових груп. Правильно поставлені запитання до різних цільових

груп (бізнесу, молоді, мешканців, щодо) та фахово виконана інтерпретація результатів опитування може пояснити причини певних досягнень та негараздів, які підтверджуються статистичними показниками профілю громади.

Опитування бізнесу відноситься до типу кон'юнктурних досліджень і є важливим доповненням до традиційної статистики, оскільки надає інформацію щодо оцінок та очікувань суб'єктів економічної діяльності. В багатьох країнах така інформація широко використовується економістами, урядовцями, політиками, експертами та бізнесменами для того, щоб мати краще уявлення про поточну економічну ситуацію та можливість об'єктивно прогнозувати її зміни. Основною метою опитування є виявлення впливу економічної ситуації на поведінку бізнесу, воно дає можливість шляхом моніторингу оцінок та очікувань бізнесу зробити висновки стосовно ділового та регуляторного клімату (прозорість правил гри, рівність умов конкуренції, бізнес клімат, перспективи та очікування), відносин із владою, показників діяльності (інноваційність технологій, перешкоди для діяльності, доступ до ресурсів, якість праці тощо). Розуміння того, що утримує бізнес в територіальній громаді, що його влаштовує і чим він незадоволений – є важливим чинником для діагностики економічної ситуації в громаді. Виявити найбільші перешкоди та потреби бізнесу в територіальній громаді можливо тільки завдяки опитуванню. Для того щоб опитування було результативним і повноцінним, при складанні опитувальника треба врахувати: 1) опитувальник повинен складатись із закритих питань, але треба залишати місце для коментарів і доповнень, 2) відповіді на питання, які мають кілька рівнів оцінок повинні оцінюватись за шкалою, 3) відповіді респондентів можуть носити анонімний характер, 4) рекомендовано, щоб опитування проводила незалежний консультант або громадська організація, 5) вибірка повинна бути репрезентативною і охоплювати всі сфери та види бізнесу. Опитувальник для молоді є простішим. Він повинен включати питання, які пов'язані із потребами та умовами для розвитку молоді, її дозвіллям, оцінкою перспектив молоді у громаді, виявленню бачення перспектив для молоді у громаді, тощо. Опитувальник для мешканців повинен містити рівень задоволеності послугами які надає місцева влада, потреби, проблеми та очікування.

Профіль громади та результати опитування вдало доповнюються стратегічним аналізом, в основі якого є традиційний SWOT аналіз або аналіз АБС (останній чудово підходить для діагностики саме територіальних громад). Процес SWOT-аналізу вимагає формування команди та участі людей, завданням яких є знайти відповіді на питання щодо сильних і слабких сторін, можливостей і загроз. Правильно проведений SWOT-аналіз є основою для узагальнення взаємозв'язків між зовнішніми впливами та стратегічними пріоритетами. SWOT-аналіз повинен показати, яким чином краще застосувати власні ресурси громади та інші фактори для того, щоб зменшити внутрішні слабкості, оптимально використовувати зовнішні можливості та усунути зовнішні загрози. Крім того SWOT-аналіз має проводитись методом мозкового штурму, використовувати об'єктивні дані і базуватись на залученні широкого представництва активної громади на принципах партнерства та співпраці та репрезентативності робочих та фокус груп. Важливо також враховувати, що вибір факторів SWOT-аналізу повинен здійснюватись на основі консенсусу. Структура групи, яка відповідає за проведення SWOT-аналізу, мусить відображати структуру місцевого середовища – головних гравців та активістів громади. З метою забезпечення повного представництва необхідно брати до уваги погляди та інтереси різних соціальних груп громади (депутати, науковці, бізнесмени, молодь тощо). Звичайно, SWOT-аналіз за своєю сутністю є суб'єктивним і кожен учасник групи може зробити різні висновки щодо однієї проблеми, базуючись на власних думках і розумінні ситуації. Саме тому ключовою вимогою для здійснення ефективного SWOT-аналізу - є вимога щодо

мінімізації суб'єктивних впливів на остаточні результати. SWOT-аналіз може використовуватись в процесі планування розвитку територіальних громад для: упорядкування результатів опитування у вигляді сильних та слабких сторін, можливостей та загроз; систематизації результатів аналізу, викладеного у профілі громади; експрес аналізу стану територіальної громади; узагальнення результатів всіх виконаних раніше видів аналізу, з метою напрацювання напрямків змін та цілей; виявлення критичних проблем та факторів конкурентних переваг; порівняльної характеристики та позиціонування територіальної громади серед інших громад; пошуку шляхів розвитку громади та розробки стратегії; розробки планів та програм; ініціювання та подальшого моніторингу змін у діяльності громад.

SWOT-аналіз варто проводити в кілька етапів: 1) витяг і класифікація результатів аналізу ситуації, викладеної у профілі; 2) витяг і класифікація результатів опитування; 3) збір оцінок, зроблених зацікавленими сторонами щодо сильних і слабких сторін, можливостей і загроз (думки зацікавлених сторін щодо сильних і слабких сторін, можливостей і загроз можуть бути важливими не тільки з огляду на отримання додаткових даних, актуальних для SWOT, але й для зміцнення відчуття відповідальності за розвиток громади); 4) узагальнення зібраних даних та проведення відкритого засідання для завершення SWOT - аналізу, відбору найважливіших чинників впливу та їх пріоритизація, 5) підготовка SWOT - матриці, яка використовуватиметься для формування дерева цілей та розробки планів дій.

Польські експерти - фахівці з планування розвитку громад, - часто використовують А-В-С аналіз замість SWOT - аналізу. Цей аналіз добре описаний та обґрунтовано його практичні переваги у книзі Я.Варди і В. Клосовські «Острови надії – розробка стратегій локального розвитку». Книга була адаптована для українського читача і вийшла у світ українською мовою у 2005 році.[5] Аналіз А-В-С (переваги - бар'єри - спірні питання) - це простий метод впорядкування інформації про стан територіальної громади. Він допомагає із «моря» даних, які характеризують територіальну громаду, виловити ті елементи та явища (чинники), які ми оцінюємо як такі, що зумовлюють вплив на громаду і є практично передумовами розвитку. Техніка виконання А-В-С – аналізу схожа з технікою SWOT – аналізу. Вона полягає у групуванні того, що ми знаємо про ситуацію, яка аналізується, за вказаними трьома критеріями. Селекція даних полягає у сортуванні їх по трьох групах. Все, що ми не можемо зарахувати до жодної з груп, відкидаємо як зайву інформацію. Варто наголосити, що аналіз А-В-С має високу практичну придатність для виявлення стратегічних передумов: вибору факторів, які у майбутньому будуть використовуватись для формування цілей у стратегічному плануванні. Тому заміна SWOT - аналізу аналізом А-В-С є доцільною, особливо при використанні його для систематизації чинників, що впливають на громаду та формують данні для вибору цілей планування того чи іншого напрямку розвитку (розвитку малого бізнесу, покращення інфраструктури, залучення інвестицій тощо). SWOT – аналіз також виконує цю функцію, але він має більш широке застосування.

Висновки. Система діагностики поточного стану території повинна бути комплексною і має використовувати три групи досліджень:

1. Базові дослідження. Це об'єктивний аналіз статистичних показників стану громади, який полягає у підготовці профілю громади і є фактично «фотографією» зрізу економічної, демографічної, екологічної, соціальної ситуації тощо.

2. Соціологічний аналіз. Це аналіз стану громади, який ґрунтується на результатах опитування різних цільових груп - місцевого бізнесу, молоді, чи загалом мешканців. Такий аналіз є суб'єктивним, але може допомогти зрозуміти причини розвитку чи занепаду громади, а також природу тих чи інших статистичних показників.

3. Стратегічний аналіз. Найпопулярнішими методами стратегічного аналізу є SWOT – аналіз, PESTLE - аналіз та аналіз А-В-С. Вони допомагають упорядкувати висновки базового та соціологічного аналізу, всю наявну інформацію про громаду, регіон, тенденції в країні та світі, визначити пріоритети. Виконується аналіз діловою спільнотою громади і базується на досвіді та знаннях місцевих лідерів. Він демонструє готовність громади до змін та накопичення соціального капіталу в громаді.

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 10.04.2018)
2. Гройсман В. Процеси централізації та децентралізації в сучасному державному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2. С. 26-37.
3. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко./ Асоціація міст України. К.: ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ». 2015. 256с.
4. Ткачук А.Ф., Кашевський В., Мавко П. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль). К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96с.
5. Варда Я., Клосовські В. Острови надії: розробка стратегій локального розвитку. 2-е вид., стереотип. К.: Молодь, 2005. 312 с.

References

1. "On voluntarily association of local communities. Law of Ukraine." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon 3.rada.gov.ua/laws/show/157-19. Accessed 10 Apr. 2018.
2. Hroisman, Volodymyr. "Processes of centralization and decentralization in modern state administration." *State administration and local self-government*, issue 2, 2015, pp. 26-37.
3. Vasylenko, Halyna, Parasyuk, Igor, and Natalia Yeremenko. *Planning of development of local communities. Educational manual for public servants of local self-government*, "VNA Enterprise" LTD, 2015.
4. Tkachuk, Anatoliy, Kashevskiy, Vasyl, and Petro Mavko. *Strategic planning in a society (educational module)*, "Legal status" ІКС, 2016.
5. Varda, I., and V. Klosovski. *Islands of hopes: working of local development strategies*, Molod, 2005.

Рецензенти:

Ткачук І. Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Романюк М. Д. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 336.144.2

ББК 65.26+ 65.9

Мигович Т.М.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника",
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: 0979763800,
e-mail: tmygovych@ukr.net

Анотація. Стаття спрямована на дослідження особливостей планування та виконання місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Автором визначено сутність бюджетних програм як особливої складової програмно-цільового методу. Проаналізовано Методику здійснення

порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм, які виконуються розпорядниками коштів місцевих бюджетів; використано її положення для оцінки бюджетних програм, що діяли на території окремої об'єднаної територіальної громади. Узагальнено недоліки відповідної методики та окреслено напрями удосконалення механізму аналізу ефективності формування та реалізації бюджетних програм ОТГ.

Ключові слова: бюджетна програма, програмно-цільовий метод, результативні показники, децентралізація, ОТГ.

Myhovich T.M.

EFFICIENCY ANALYSIS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES BUDGET PROGRAMS

Vasyl Stefanyk Precarpatian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Chair of Finance,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
тел.: 0979763800,
e-mail: tmygovych@ukr.net

Abstract. The article is directed to study the peculiarities of planning and implementation the local budgets in conditions of decentralization. The author defines the essence of budget programs as a special component of the program-target method. The method of comparative analysis the effectiveness of the budget programs executed by spending units of local budgets is analyzed; its position was used to evaluate budget programs operating in the territory of the united territorial community. The shortcomings of the corresponding methodology are generalized and the directions of improvement the mechanism for analysis the effectiveness of the formation and implementation the united territorial communities budget programs are outlined.

Key words: budget program, program-target method, performance indicators, decentralization, the united territorial community.

Вступ. Децентралізована модель управління економікою актуалізує питання реформування фінансів в напрямі підвищення ефективності планування та використання наявних ресурсів на місцях. Вибір стратегії та пріоритетів соціально-економічного та еколого-соціального розвитку окремих територій дозволяє зосередити зусилля регіональної влади на найбільш перспективних для конкретного регіону напрямках. Реформи 2014 р. – 2015 р. створили нові можливості у розвитку окремих територій через формування об'єднаних територіальних громад та удосконалення фінансування місцевого самоврядування. На тлі реформування принципів управління регіональним розвитком, суттєво зростає роль програмно-цільового планування бюджетів в Україні.

Цільовому програмуванню присвячено наукові праці багатьох вітчизняних економістів і науковців, зокрема бюджетні програми соціально- економічного розвитку регіонів вивчають Онищенко С. В.[1], Маркович Г. [4], Голинська О. В. [7], Адаменко І.П. [8]. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, питання проведення оцінювання результативності реалізації бюджетних програм та застосування ефективних механізмів такої оцінки досі не знайшли належного відображення в наукових дослідженнях.

Постановка завдання. Програмно-цільовий метод оптимізує видатки бюджету та сприяє ефективному фінансуванню бюджетних програм задля досягнення мети відповідно до визначених пріоритетів розвитку об'єднаних територіальних громад. Важливою складовою програмно-цільового бюджетування є оцінка результативності використання бюджетних коштів. Це зумовлює необхідність проведення наукового

дослідження, спрямованого на аналіз видатків місцевих бюджетів на програмно-цільовій основі через оцінювання бюджетних програм, що функціонують у об'єднаних територіальних громадах.

Результати. Сучасний стан економіки України вимагає оптимізації ряду процесів, зокрема щодо делегування повноважень та збільшення фінансової незалежності територій. Проблема оптимального перерозподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та самоврядування є однією з найбільш актуальних у контексті підвищення ефективності бюджетної системи України. Раціонально побудована та збалансована система бюджетних відносин є запорукою дієвості соціально-економічної політики держави, адже від адекватного забезпечення перерозподілу значних фінансових ресурсів і від гнучкості способів їх використання у значній мірі залежить стабільність економічного розвитку країни [1, с.145].

Оптимізації бюджетних ресурсів сприяє використання програмно-цільового методу в бюджетному процесі, тобто управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу [2].

Оцінка результативності програм дає можливість проаналізувати якість виконання бюджетної програми, оцінити рівень фінансового забезпечення її заходів та ступінь досягнення наперед визначених цілей.

Для того, щоб забезпечити зіставність результатів оцінки різних бюджетних програм Міністерством фінансів України було запроваджено Методику здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм, які виконуються розпорядниками коштів місцевих бюджетів [3].

Відповідно до положень Методики, порівняльний аналіз ефективності бюджетних програм здійснюється головними розпорядниками коштів місцевих бюджетів, а його метою є визначення ефективності аналогічних бюджетних програм, що виконуються різними розпорядниками коштів.

Бюджетні програми основі аналізуються за середніми індексами виконання результативних показників. Для розрахунку індексів використовують показники ефективності та якості (разом по загальному та спеціальному фондах), що характеризують виконання бюджетної програми

Методика передбачає порівняння фактичних показників виконання програми (показників ефективності та якості) із запланованими на звітний бюджетний період та з відповідними показниками попередніх періодів [4].

Враховуючи положення Методики здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм, які виконуються розпорядниками коштів місцевих бюджетів, проведемо аналіз ефективності бюджетних програм, що виконувались у 2017 р. в окремій об'єднаній територіальній громаді (ОТГ). Значною проблемою у проведенні такого аналізу є відсутність загальнодоступних даних загалом та історії впровадження бюджетних програм зокрема, адже ряд ОТГ функціонує досить недавно (2016-2017 рр.). Проведений нами аналіз засвідчив, що зазвичай інформація щодо планування видатків місцевих бюджетів або відсутня взагалі, або подана на офіційних сайтах ОТГ у неповному та незрозумілому для зовнішніх користувачів форматі.

Вважаємо за необхідне на законодавчому рівні затвердити вимоги щодо інтерфейсу, складових, вмісту та наповнення електронних ресурсів місцевих органів влади щодо планування, фінансування видатків місцевих бюджетів та оцінки ефективності даних процесів у вигляді, доступному для розуміння пересічному мешканцеві громади, району чи регіону.

З позиції доступності та повноти інформації про бюджетні програми об'єктом дослідження нами було обрано Більшівцівську ОТГ Галицького району Івано-Франківської області.

У 2017 р. в даній ОТГ діяли такі бюджетні програми [5]: утримання та розвиток інфраструктури доріг; благоустрій міст, сіл, селищ; інші видатки на соціальний захист населення (Фінансова підтримка об'єктів комунального господарства); школи естетичного виховання дітей; палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу; бібліотеки; первинна медико-санітарна допомога; багатопрофільна стаціонарна медична допомога населенню; надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами; дошкільна освіта; організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності селищної ради та її виконавчого комітету (табл.1.).

Аналіз видатків на фінансування відповідних програм вказує на нечітку тенденцію, щодо ефективності планування таких бюджетних програм. Зокрема, тільки 3 із 11 бюджетних програм виконані 100%, 7 бюджетних програм недофінансовані.

Таблиця 1

Бюджетні програми, що діяли у 2017 р. у Більшівцівській ОТГ

Table 1

Budget programs, implemented in Bilshivtsi UTC in 2017

Назва програми	Затверджено паспортом бюджетної програми			Касові видатки			Відхилення		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Утримання та розвиток інфраструктур доріг	235.15	0.00	235.15	235.15	0.00	235.15	0.00	0.00	0.00
Благоустрій міст, сіл, селищ	160.25	450.00	610.25	159.97	450.00	609.97	-0.28	0.00	-0.28
Фінансова підтримка об'єктів комунального господарства	25.25	0.00	25.25	25.25	0.00	25.25	0.00	0.00	0.00
Школи естетичного виховання дітей	900.88	40.00	940.88	900.88	33.54	934.42	0.00	-6.46	-6.46
Палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу	687.14	179.50	866.64	670.19	179.50	849.69	-16.94	0.00	-16.94
Бібліотеки	314.97	0.00	314.97	314.96	0.00	314.96	0.00	0.00	0.00
Первинна медико-	688.75	0.00	688.75	665.56	0.00	665.56	-23.19	0.00	-23.19

санітарна допомога									
Багатопрофільна стаціонарна медична допомога населенню	2436.98	290.00	2726.98	2343.31	290.00	2633.31	-93.68	0.00	-93.68
Надання загальної середньої освіти ЗНЗ	1420.49	661.65	2082.14	13810.39	634.02	14444.4	12389.90	-27.63	12362.3
Дошкільна освіта	1833.25	128.30	1961.55	1821.85	96.05	1917.90	-11.40	-32.25	-43.65
Забезпечення ради	3039.45	144.00	3183.45	3025.11	136.38	3161.49	-14.34	-7.62	-21.96

Щодо програми «Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами (ЗНЗ)», то при запланованих 1420,49 тис. грн. із загального фонду та 661,65 тис. грн. із спеціального фонду, було виконано 13810,39 тис. грн. та 634,02 тис. грн. відповідно.

Таке перевиконання спричинено тим, що Більшівцівська ЗОШ І-ІІІ ступенів стала однією з перших трьох шкіл Прикарпаття, яка отримала статус опорної з 4 філіями. Додатково на фінансування цієї програми з державного бюджету було виділено кошти, які витратили на закупівлю технічних засобів та новітніх засобів навчання. Окрім того, для організації підвезення учнів до опорної школи закуплено 3 автобуси [6].

Проведемо аналіз ефективності бюджетних окремих програм із застосуванням вищезгаданої Методики здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм, які виконуються розпорядниками коштів місцевих бюджетів.

Спочатку розрахуємо середні індекси виконання показників ефективності ($I_{(еф)}$) та якості ($I_{(як)}$) бюджетної програми за відповідними формулами, результати узагальнимо у табл.2 та табл.3 відповідно:

$$I_{(еф)} = \frac{\sum \frac{P_{(еф)факт}}{P_{(еф)план}}}{Z_{(еф)}} \times 100 \quad (1)$$

де: $\sum \frac{P_{(еф)факт}}{P_{(еф)план}}$ – сума співвідношень фактичних та планових значень всіх показників ефективності, що характеризують виконання бюджетної програми;

$Z_{(еф)}$ – кількість показників ефективності бюджетної програми.

Таблиця 2

Середні індекси виконання показників ефективності окремих бюджетних програм, які реалізовувалися у 2017 році у Більшівцівській ОТГ

Table 2

Average indexes of execution of indicators of efficiency of separate budget programs implemented in 2017 in Bilshivtsi UTC

Назва програми	Підпрограма	Показники ефективності	План	Фактично	Відхилення	$I_{(еф)}, \%$
1	2	3	4	5	6	7

Школи естетичного виховання дітей	Забезпечення надання початкової музичної, хореографічної освіти, з образотворчого мистецтва та художнього промислу	кількість учнів на одну педагогічну ставку, осіб	5.00	5.00	0.00	100	97,1
		витрати на навчання одного учня, який отримує освіту в школах естетичного виховання, грн	14475.00	14423.00	-52.00	99,7	
		у тому числі за рахунок плати за навчання у школах естетичного виховання, грн	615.00	563.00	-52.00	91,6	
Палаци і будинки культури та інші заклади клубного типу	Забезпечення організації культурного дозвілля населення і зміцнення традицій	середня вартість одного квитка, грн	15.00	15.00	0.00	100	
Первинна медико-санітарна допомога	Забезпечення діагностування і виявлення захворювання на ранніх стадіях та надання первинної медичної допомоги	рівень розрахунків за отримані послуги, %	100.00	100.00	0.00	100	
Багатопроектна стаціонарна медична допомога населенню	Оплата за спожиті енергоносії	рівень розрахунків за одержані послуги, %	100.00	100.00	0.00	100	
Надання загальної середньої освіти ЗНЗ	Забезпечити надання відповідних послуг денними загальноосвітніми навчальними закладами	діто-дні відвідування, од.	22400.00	25600.00	3200.00	114,29	

$$I_{(як)} = \sum \frac{P_{(як)іфакт}}{P_{(як)іплан}} \cdot Z_{(як)} \times 100 \quad (2)$$

де: $\sum \frac{P_{(як)іфакт}}{P_{(як)іплан}}$ – сума співвідношень фактичних та планових значень всіх показників якості, що характеризують виконання бюджетної програми;
 $Z_{(як)}$ – кількість показників якості бюджетної програми.

Таблиця 3

Середні індекси виконання показників якості бюджетних програм, які виконувалися у 2017 році у Більшівцівській ОТГ

Table 2

Average indexes of execution of indicators of quality of separate budget programs implemented in 2017 in Bilshivtsi UTC

Назва програми	Підпрограма	Показники якості	План	Фактично	Відхилення	$I_{(як)}$, %
1	2	3	4	5	6	7
Школи естетичного виховання дітей	Забезпечення надання початкової музичної, хореографічної освіти, з образотворчого мистецтва та художнього промислу	відсоток обсягу плати за навчання у школах естетичного виховання в загальному обсязі видатків на отримання освіти у зазначених школах, %	4.25	3.90	-0.35	91,76
Палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу	Забезпечення організації культурного дозвілля населення і зміцнення культурних традицій	динаміка збільшення відвідувачів у плановому періоді відповідно до фактичного показника попереднього періоду, %	102.00	105.00	3.00	102,94
Первинна медико-санітарна допомога	Забезпечення діагностування і виявлення захворювання на ранніх стадіях та надання первинної медичної допомоги	динаміка споживання енергоносіїв до минулорічного показника, %	98.00	98.00	0.00	100
Багатопроектна стаціонарна медична допомога населенню	Оплата за спожиті енергоносії	динаміка споживання енергоносіїв відповідно до минулого року, %	98.00	0.00	-98.00	0
Надання загальної середньої освіти ЗНЗ	Забезпечити надання відповідних послуг денними загальноосвітніми навчальними закладами	кількість днів відвідування	165.00	166.00	1.00	100,6

Для порівняння результативності бюджетної програми із показниками попередніх періодів використовуємо формулу:

$$I_1 = \frac{I_{(еф)звіт}}{I_{(еф)баз}} \quad (3.3)$$

де: $I_{(еф)}$ – середній індекс виконання показників ефективності бюджетної програми розрахований за вищенаведеною формулою;

(звіт), (баз) – підрядкові індекси, що характеризують величини відповідно звітного та попереднього бюджетних періодів;

Відповідно до Методики здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм, які виконуються розпорядниками коштів місцевих бюджетів, необхідно також здійснити порівняння результативності бюджетної програми із показниками попередніх періодів, проте оскільки попередніх даних немає так, як громада створилась в кінці 2016 року, то прийmemo показник $I_{(еф)баз}$ за 1, тоді I_1 збігатиметься із показниками $I_{(еф)звіт} / 100$

Прирівнюємо показник I_1 відповідно до значень, поданих у таблиці 4.

Таблиця 4

Параметри порівняння результативності бюджетної програми

Table 4

Parameters of the comparison of the effectiveness of the budget program

Критерій оцінки	Кількість балів
$I_1 < 0,85$	0
$0,85 < I_1 < 1$	15
$I_1 \geq 1$	25

Кінцевий розрахунок загальної ефективності бюджетної програми (табл.5) розраховуємо як загальну суму набраних балів за кожним із параметрів оцінки та визначаємо ефективність програми, якщо сума балів становить 215 і більше балів, то ефективність програми висока, 190–215 балів – середня, менше 190 балів – низька.

Таблиця 5

Ефективність програм, які виконувалися у 2017 році у Більшівцівській ОТГ

Table 5

The effectiveness of programs, implemented in 2017 in Bilshivtsi UTC

Назва програми	$I_{(еф)}, \%$	$I_{(як)}, \%$	I_1 , бали	Σ	Ефективність
1	3	4	5	6	7
Школи естетичного виховання дітей	97,06	91,76	15	203,82	середня
Палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу	100	102,94	25	207,94	середня
Первинна медико-санітарна допомога	100	100	25	225	висока
Багатопрофільна стаціонарна медична допомога населенню	100	0	25	125	низька

Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами	114,29	100,6	25	239,89	висока
--	--------	-------	----	--------	--------

Проведений аналіз ефективності бюджетних програм, які виконувалися у 2017 році у Більшівцівській ОТГ вказує на те, що через недостатньо обгрунтоване планування видатків і як результат недостатнє фінансування 27 % бюджетних програм має низьку ефективність, 18% середню і 46% високу. За 9% бюджетних програм неможливо провести аналіз, оскільки у звітності відсутні результативні показники якості. Якщо розглядати наявні показники ефективності і якості, то за своєю сутністю вони часто відображають затрати, продукт, або просто дані статистичної звітності, а не ефективність чи якість наданих послуг при виконання цієї бюджетної програми.

Тому на нашу думку, на законодавчому рівні варто удосконалити перелік і зміст таких показників результативності бюджетних програм, як показники ефективності та якості, а також затвердити їх наявність у всіх бюджетних програмах, що реалізуються на місцях задля підвищення ефективності планування видатків місцевих бюджетів.

Застосування порівняльного аналізу дає змогу показати ефективність використання бюджетних коштів, співвідношення досягнутих результатів і витрат, тривалість виконання бюджетної програми, її необхідність і відповідність визначеній меті, а також порівнювати результати виконання бюджетних програм у динаміці за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, визначати найефективніші бюджетні програми при розподілі бюджетних коштів [7]. Крім того, використання формульного підходу дозволяє автоматизувати зведення інформації щодо результатів аналізу та уніфікувати оцінювання ефективності для усіх розпорядників бюджетних коштів.

Підвищення ефективності фінансування капітальних видатків місцевих бюджетів має ґрунтуватися на визначенні необхідних обсягів капітальних видатків на місцевому рівні, розробці системи заходів щодо підвищення ефективності механізму бюджетного фінансування [8, с. 141]. Важливим завданням є посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів шляхом збільшення частки капітальних видатків у загальній структурі з метою підвищення рівня фінансового забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності.

Висновки. В Україні в сучасних умовах необхідності оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів відповідно до пріоритетів економічного розвитку територій важливим є удосконалення методологічних засад планування бюджету в частині визначення соціально-економічного ефекту від здійснення видатків у середньостроковому періоді. Для цього необхідно здійснювати постійний моніторинг та аналіз уже реалізованих бюджетних програм чи таких, що ще в процесі впровадження.

1. Онищенко С. В. Бюджетна децентралізація: особливості запровадження, проблеми та перспективи. *Фінанси, банки і облік*. 2016. № 1 (21). С.145-153.
2. Бюджетний кодекс України : від 08.07.2010 № 2456. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17) (дата звернення: 02.04.2018)
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України 17.05.2011 № 608 URL: <https://www.ibser.org.ua/legislation/zakonodavstvo-z-pmc/ocinka-byudzhethnyh-program> (дата звернення: 02.04.2018)

4. Маркович Г. Оцінка ефективності бюджетних програм. *Бюджетна бухгалтерія*. 2016. №46. URL: <http://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2016/december/issue-46/article-23802.html> (дата звернення: 21.04.2018)
5. Про затвердження паспортів бюджетних програм на 2017 рік. *Більшівцівська ОТГ*: веб-сайт. URL: <http://bilshivcivska-gromada.gov.ua/pasporta-bjudzhetnih-program-2017-r-1523954227/> (дата звернення: 21.04.2018)
6. Опорні школи: через спротив до успіху. *Асоціація міст України*: веб-сайт. URL: <http://auc.org.ua/novyna/oporni-shkoly-cherez-sprotyv-do-uspihu> (дата звернення: 21.04.2018)
7. Голінська О. В. Базові підходи та категорії управлінської оцінки ефективності бюджетних програм. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 3(58) URL: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-3/doc/2/02.pdf> (дата звернення: 21.04.2018)
8. Адаменко І.П. Пріоритетні шляхи удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні. *Економічний вісник університету*. 2016. № 30/1. С. 139-146.

References

1. Onyshchenko, Sergiy. "Budget Decentralization: Peculiarities of Implementation, Problems and Perspectives". *Finances, banks and accounting*, no. 1 (21), 2016, pp. 145-153.
2. "The Budget Code of Ukraine: 08.07.2010." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17. Accessed 2 Apr. 2018
3. "The Methodological Recommendations for the Evaluation of the Effectiveness of Budget Programs. The Ministry of Finance of Ukraine 17.05.2011." IBSE, www.ibser.org.ua/legislation/zakonodavstvo-z-rmc/ocinka-byudzhetnih-program. Accessed 2 Apr. 2018
4. Markovych, Halyna. "Evaluation of the effectiveness of budget programs". *Budget Accounting*, no.46, 2016. I.factor, i.factor.ua/ukr/journals/bb/2016/december/issue-46/article-23802.html. Accessed 21 Apr. 2018
5. "On Approval of Passports for Budget Programs for 2017." Bilshivci UTC, bilshivcivska-gromada.gov.ua/pasporta-bjudzhetnih-program-2017-r-1523954227. Accessed 21 Apr. 2018
6. "Support schools: through resistance to success." Association of Ukrainian Cities, auc.org.ua/novyna/oporni-shkoly-cherez-sprotyv-do-uspihu. Accessed 21 Apr. 2018
7. Golynska, Olesya. "Basic approaches and categories of managerial evaluation of efficiency of budget." *Teoriia i praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 3(58), 2017. Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration, kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-3/doc/2/02.pdf. Accessed 21 Apr. 2018
8. Adamenko, Iryna. "Priority ways to improve the system of formation the local budgets in Ukraine". *Economic Herald of the University*, vol. 1, no.30, 2016, pp. 139-146.

Рецензенти:

Пилипів Н.І. – доктор економічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Василюк М.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» .

УДК 330.161; 332.1

ББК 65.011

Фуфалько І. Ю.

ІНТЕРЕСИ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ УЗГОДЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: +380975030335,
e-mail: ivan.fufalko@aiesec.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сутності та взаємозв'язку інтересів суб'єктів суспільних відносин представлених на відповідній території, серед яких основними є приватні інтереси населення, суб'єктів господарювання та держави, а також національні (суспільні) інтереси країни в цілому.

Першочергово в статті здійснено визначення сутності суспільних інтересів, їх класифікації, визначення носіїв, суб'єктів вираження та представників визначено, що інтереси різних суб'єктів суспільних відносин дуже часто є суперечливими, що вимагає визначення підходів до їх узгодження та координації. В процесі проведення дослідження запропоновано класифікувати приватні інтереси суб'єктів на конструктивні та деструктивні, що систематизувати та узгодити наявні підходи до класифікації різного роду інтересів, гармонізувати їх кореляцію відносно загальних суспільних інтересів народу та визначити роль кожного з них для забезпечення економічного розвитку території.

Визначено, що в умовах ринкової економіки саме конструктивні приватні інтереси є основоположними та визначають напрям розвитку суспільства, а узгодження інтересів повинно відбуватись через їх координацію та прийнятність для всіх учасників суспільних відносин, що дозволить досягти особливого синергетичного ефекту та забезпечити максимізацію добробуту суспільства в цілому.

Ключові слова. Інтерес, економічні інтереси, приватні інтереси, національні інтереси, суб'єкти суспільних відносин, субординація, координація, конструктивні інтереси, деструктивні інтереси, економічний розвиток.

Fufalko I. Yu.

INTERESTS OF THE SOCIAL RELATIONS SUBJECTS AND ITS COORDINATION IN THE TERRITORYS' ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESS PROVIDING

Vasil Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: +380975030335,
e-mail: ivan.fufalko@aiesec.net

Abstract. The essence and interrelation of the social relations subjects' interests that are represented in the corresponding territory are determined. The main interests include private interests of the population, economic entities and the state, as well as national (public) interests of the country as a whole. The definition of the public interests and their classification is clarified. Carriers, subjects of expression and representatives has been determined. Defined that the interests of various social relations subjects are often controversial, that requires to define approaches of their coordination. In the terms of the research, it is proposed to classify the subjects' private interests into constructive and destructive ones. It allows to systematize existing approaches to the classification of various interests, harmonize their correlation with the peoples' general public interests and determine the role of each of them in ensuring the economic development of the territory.

It has been determined that in a market economy constructive private interests are fundamental and determine the direction of society development. Though interests' coordination should be realized according to their acceptability for all social relations participants. This will allow to achieve a special synergistic effect and maximize the welfare of a whole society.

Keywords. Interest, economic interests, private interests, national interests, social relations' subjects, subordination, coordination, constructive interests, destructive interests, economic development.

Вступ. Цілісність та розвиток будь-якої економічної системи підтримується за рахунок стійких та повторюваних соціо-культурних та господарських відносин між економічними суб'єктами даної території, базовими серед яких є місцеве населення,

суб'єкти господарювання та органи державної чи місцевої влади. Згадані взаємовідносини між різними економічними суб'єктами спрямовані на задоволення потреб таких суб'єктів виходячи з їх поточних та стратегічних інтересів.

Постановка проблеми. Кожен суб'єкт суспільних відносин, який представлений в масштабах певної територіальної соціально-економічної системи, має свої приватні інтереси відповідно до притаманних йому потреб та виконуваних функцій в суспільстві. В процесі взаємодії таких інтересів відбувається їх інтеграція у групові інтереси спільнот, що можуть мати різний територіальний масштаб. При цьому, інтереси суб'єктів, що представлені на певній території, досить різноманітні, мають різну спрямованість та утворюють складну динамічну систему. У зв'язку із цим, детермінація інтересів всіх суб'єктів суспільних відносин, їх класифікація та визначення індивідуальної спрямованості є важливою передумовою для забезпечення їх подальшої координації та узгодження задля забезпечення соціально-економічного розвитку відповідної території.

Результати. "Економічні відносини кожного суспільства проявляються насамперед як інтереси" - ці слова належать Ф. Енгельсу. Усвідомлення потреб і прагнення задовольнити їх зумовлюють мотивацію поведінки людини, спонукаючи її до певної цільової дії. У реальній дійсності потреби набувають конкретної форми інтересів. Інтерес (від лат. *interesse* - мати важливе значення) - форма вияву потреби, усвідомлене прагнення людини до її задоволення.[5]

Сфери вираження інтересів сегментуються за функціями (вертикальний зріз) і територіально-ієрархічними структурами (горизонтальний зріз). За функціями інтереси групуються в економічні, політичні, соціальні, соціокультурні, соціально-демографічні та екологічні інтереси. За територіальними таксонами виокремлюють муніципальні, регіональні, національні, об'єднання держав, загальнолюдські (глобальні) інтереси. За часовою ознакою виділяють поточні та перспективні інтереси, а за ступенями усвідомленості - стихійні та планово-програмові.

Політичні інтереси мають на меті адекватний розподіл повноважень між центром, регіонами та територіальними громадами. При цьому актуальним є політичний інтерес зі створення умов для ефективного місцевого самоврядування як засобу самовираження суб'єктності соціально-територіальної спільноти. В умовах розвитку демократії постійно існує політичний інтерес у конструктивному діалозі між територіальними громадами, що є інститутами громадянського суспільства, з місцевими державними адміністраціями.

Соціальні інтереси детермінують: розвиток соціальної інфраструктури відповідної території; поліпшення соціально-психологічного клімату та оптимізацію соціальних взаємодій і відносин на відповідній території; інтерес у забезпеченні правопорядку та громадської безпеки.

До соціокультурних інтересів належать: збереження культурно-історичного середовища, відтворення в кожному наступному поколінні своєрідності відповідної територіальної громади, а також вирішення місцевих проблем освіти, науки, мистецтва, релігії тощо.

Соціально-демографічним інтересам притаманні: підвищення народжуваності та тривалості життя територіальних громад як факторів оптимізації середовища мешкання людей; урегулювання зовнішніх і внутрішніх міграційних потоків.

Екологічні інтереси формують збереження та відновлення природного середовища відповідних територіальних громад, а також припинення діяльності або перенесення за межі відповідних рад шкідливих виробництв. Економічні інтереси полягають у розширенні можливостей використання ресурсів "своїх" території, особливо коли на управління ними претендують суб'єкти вищого рівня. Наприклад,

галузеві міністерства та місцеві державні адміністрації прагнуть контролювати використання ресурсів тієї чи іншої територіальної громади; крім того, існує інтерес збільшення соціально-економічного потенціалу територіальної громади як чинника підвищення добробуту її учасників; інтерес підвищення рівня внутрішньої інтеграції та розширення зовнішніх зв'язків як чинника підвищення конкурентоспроможності відповідної території щодо аналогічних територій; інтерес до розширення різноманітності робочих місць як передумови зростання можливостей для самореалізації особистості, підвищення рівня добробуту територіальних громад.

Інституціоналізація та персоніфікація економічних інтересів припускає, що вони поділяються на дві великі групи: приватні та суспільні. Приватні інтереси на гео економічному рівні реалізуються через діяльність окремих фізичних та юридичних осіб. Суспільний характер інтересів притаманний державам, міжнародним організаціям, інтеграційним угрупованням тощо. Ринкова модель розвитку, яка переважає у більшості країн світу, передбачає, що роль рушійної сили належить приватним інтересам, а часова характеристика змін (терміни, періоди) цілком залежить від суспільних інтересів.[8]

Як уже зазначалось, в умовах ринкової економіки базовими є приватні інтереси індивіда. Кожна людина має свої соціальні, економічні, культурні, політичні та духовні інтереси, які представляють собою ставлення людей до умов життя. Ці інтереси вони зазвичай висловлюють в відповідних місцях, організаціях, установах і т.д. Наприклад, соціальні інтереси можуть виражатися в різних союзах, об'єднаннях (союз солдатських матерів, союз споживачів); економічні інтереси виражаються і задовольняються найчастіше в трудових колективах (заводах, фірмах, акціонерних товариствах, фабриках і ін.); політичні інтереси - в партійних організаціях, громадських рухах; культурні інтереси - в культурно-інфраструктурних установах (театрах, клубах, бібліотеках і т.д.); духовні інтереси - в конфесіях, церквах, тощо. Для вираження колективних інтересів формуються соціальні організації.

Суб'єктами вираження територіальних інтересів є найбільш інтелектуальна і активна група населення. Її кістяк зазвичай утворюють лідери професійних спілок та громадських рухів, працівники наукових інститутів і навчальних закладів, журналісти і письменники, освічені верстви населення.

Представниками інтересів територіальних спільнот людей стають особи, яких обирає населення в управлінські структури. Серед них депутати законодавчих органів влади, президенти і глави урядів, глави адміністрацій областей, районів і муніципальних утворень. Досить часто представники і виразники інтересів території поєднуються в одній особі, але в принципі - це різнофункціональні суб'єкти інтересів.

У сучасних умовах розвитку і територіальної організації суспільства виникає ряд проблем, що відображають загострення протиріччя між носіями, виразниками і представниками територіальних інтересів. Протиріччя між територіальними спільнотами людей і виразниками їхніх інтересів виникають найчастіше в трьох випадках. Перший - свій особистий інтерес виразник видає за громадський. Другий - інтерес виразника ще на повністю усвідомлений всім населенням території. Третій - інтерес партії видається за інтерес територіальних спільнот людей.

Враховуючи той факт, що основним структурним елементом системи економічних інтересів є особисті (приватні) інтереси, а будь-яка діяльність людей (громадська або економічна) відбувається людьми, які виходять з власних приватних інтересів, виникає необхідність обов'язкового врахування та включення особистих інтересів в процес формування інтересів вищих рівнів - від інтересів бізнесу до державних і національних.

Формування групового інтересу відбувається за допомогою інтегрування індивідуальних інтересів через проходження процедури, визнаної членами даної групи легітимною. Ці відносини розширюють можливості задоволення потреб індивіда за допомогою реалізації інтересів усього колективу (групи). Таким чином, важливо не обмежуватися розглядом інтересу як категорії індивідуальних інтересів на рівні окремого економічного суб'єкта, а й визначити інтерес як систему, що включає кілька рівнів узагальнення, яка згруповує індивідуальні інтереси в суспільні. При цьому, загальні економічні інтереси, безумовно, в концентрованому вигляді відображають сукупність інтересів суб'єктів, але ніяк не їх лінійну суму.[2] Таким чином, інтереси території формуються в процесі інтеграції інтересів людей, що групуються в різні класи, партії, асоціації, колективи і т. д.

Різноманіття інтересів окремих особистостей або спільнот, їх розбіжність і навіть суперечливість ускладнюють формування територіальних інтересів. Інтереси території стають такими в процесі їх усвідомлення територіальними спільнотами людей. Вони представляють собою сукупності інтересів людей, що проживають на певній території (країни, регіону, міста, села). Інтеграція приватних інтересів, їх відбір та його узагальнення відбувається на компромісній основі. В результаті генералізації інтереси територіальних спільнот людей концентрують найбільш актуальні та пріоритетні, узагальнюючі сподівання та надії всіх або більшості людей спільноти. Інтереси території виражаються в уявленнях територіальних спільнот людей про загальні потреби, цілі та напрямки їх соціально-економічного, природно-екологічного та культурного розвитку.

Як зауважує Шарий В., на кожній конкретній території відбувається взаємодія суб'єктів, що прагнуть реалізувати певні інтереси стосовно відповідної території. Як наслідок їх накладення формується вектор територіальних інтересів, що не збігається з жодним із вихідних.[8] Територіальні інтереси можуть не збігатися в двох вимірах: по вертикалі і горизонталі. Зіткнення інтересів по вертикалі відбувається між територіями, що знаходяться на різних ієрархічних рівнях. Основні групи протиріч сфокусувалися по лінії підпорядкування: центр - регіони - територіальні громади. В результаті узгодження інтересів по вертикалі і горизонталі з'явиться можливість переходу регіонів до стабілізації і стійкого соціально-економічного розвитку.

Хочемо зауважити, що в рамках даного дослідження подальший аналіз інтересів суб'єктів територіальних відносин розглядатимемо через економічні інтереси, оскільки їх задоволення значною мірою впливає на реалізацію інших видів інтересів відповідних суб'єктів та чинить найбільший вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку території в цілому.

Складність і багатоаспектність системи економічних відносин, що формується в певних національно-державних кордонах і за її межами в умовах об'єктивно існуючих і потребує свого задоволення потреб нації, дозволяє виділити (використовуючи так звані груповий критерій), відповідно, такі групи економічних інтересів:

- національні економічні інтереси - спрямовані на реалізацію потреб суспільства в цілому, тобто іншими словами суспільні інтереси.
- економічні інтереси господарюючих суб'єктів (ТНК, бізнесу, підприємців) – спрямовані на максимізацію прибутку, зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції;
- особисті (приватні, часто звужуються до персоніфікованих) економічні інтереси, тобто домашніх господарств – спрямовані на максимізацію загальної користі з урахуванням існуючих цін і доходів;
- державні економічні інтереси;
- економічні інтереси бюрократичного апарату - сполучної невід'ємної ланки

системи економічних інтересів, що виконує роль посередника.[2]

Вище перелічені групи економічних інтересів необхідно розглядати із урахуванням територіальної класифікації, оскільки кожна група інтересів представлена як на місцевому (сільському, селищному, міському), так і на регіональному та національному територіальному рівнях, а також в масштабах міжнародного простору.

Інтереси окремих суб'єктів спрямовані на виконання покладених на них функцій, тому інтереси місцевих органів влади пов'язані із забезпеченням життєдіяльності сіл, селищ, міст та їх районів, до яких належить транспорт, освітлення вулиць, каналізація, водопостачання, зелені зони, містобудування та землеустрій тощо. Муніципальні та регіональні інтереси спрямовані на реалізацію економічного потенціалу окремої території з метою забезпечення потреб певної територіальної спільноти. В той же час, до складу державних інтересів входять оборона та державна безпека, правопорядок та дотримання законів, екологія, макроекономічне регулювання та інфраструктура. Таким чином, плюралізм потреб породжує багатоманітність інтересів, які утворюють складну та динамічну систему, багатовимірну у фазах відтворення, у просторі та часі, у статиці та динаміці.

Варто відмітити, що поняття національних та державних економічних інтересів не є тотожними. Національні економічні інтереси - це інтереси суспільства в цілому, які полягають в максимальному повному задоволенні потреб його елементів. Носієм національних інтересів є весь соціум. Тобто їх ще можна назвати суспільними. Суб'єктом же, що найбільш повно виражає і реалізує цю форму інтересів, виступає такий публічний інститут, як держава. Саме тому виникає асиміляція національних і державних економічних інтересів.

Національні економічні інтереси є вираженням необхідності задоволення сформованих і таких, що розвиваються, потреб національно-державного утворення як цілісного соціально-економічного суб'єкта, існуючого в конкретних державних кордонах, обумовлених історично певними економічними відносинами.

Із числа внутрішніх національних економічних інтересів найбільш актуальними є забезпечення соціально-економічної стабільності, повної зайнятості, економічного зростання, виробничої і технологічної ефективності, науково-технічного прогресу, підтримання гідного рівня і якості життя населення, збереження природного середовища проживання нації та ін. В аспекті міжнародних економічних відносин безумовними є інтереси економічної безпеки країни, що складаються в недопущенні її сировинної, продовольчої, науково-технічної та іншого роду залежності від інших країн, збереження територіальної цілісності та ресурсного потенціалу. Таким чином, визначення національного інтересу полягає в узгодженні інтересів усіх осіб, що живуть за законами цієї держави і рівні перед ним.

Реалізація ж державних інтересів включає комплекс дій органів влади щодо узгодження інтересів національної економічної системи з соціально-економічними цілями суспільства, що виражається через економічну політику.

Однак узгодження інтересів являє собою складний діалектичний процес знаходження в даних економічних умовах можливої гармонії, рівноваги між усіма елементами системи економічних інтересів суспільства, усуваючи протиріччя і надаючи одновекторність реалізації інтересів. Сутність гармонійного поєднання економічних інтересів полягає в досягненні такого стану, щоб діяльність кожного економічного суб'єкта, спрямована на задоволення його приватних персоніфікованих інтересів, сприяла в той же час реалізації інтересів усього суспільства.[2] Тобто мова йде про створення такої системи та механізмів створення та розподілу економічних результатів діяльності суспільства, які забезпечуватимуть максимальній реалізації інтересів всіх членів суспільства.

Дистанціювання державної економічної політики від національних економічних інтересів, її спотворення під тиском інтересів окремих господарюючих суб'єктів призводить до підміни національних інтересів державними, в якості яких нерідко виступають інтереси окремих груп або навіть окремих особистостей, які перебувають безпосередньо при владі.

Державні та муніципальні службовці, які представляють інтереси бюрократичного апарату, покликані здійснювати заходи щодо практичної реалізації державних інтересів, також є носіями особистих потреб, які не завжди збігаються із суспільно-національними. Зазначена суперечність породжує корупцію - негативне деструктивне соціальне явище, пов'язане зі зловживанням державною владою, корисливим використанням службовцями офіційних повноважень, авторитету та можливостей їх реалізації для отримання приватних вигод в особистих чи вузькогрупових корпоративних інтересах.[5] Таким чином, державні економічні інтереси можуть суперечити національним в тому сенсі, що індивіди, які контролюють державну владу або забезпечують її функціонування, мають можливість під егідою суспільних інтересів реалізовувати приватні персоніфіковані (бюрократичні) інтереси.

Незважаючи на всю свою внутрішню суперечливість, у суспільства немає інших інститутів, які б втілювали, виражали і захищали його загальні суспільні інтереси з такою повнотою, як це робить держава. При цьому чим складніше стає система економічних взаємозв'язків у суспільстві, тим більш вагомим стає регулююча функція держави.

Інтереси різні вже в силу того, що їх носіями виступають різні агенти. Взаємодія інтересів є основним змістом економічного життя як окремого суспільства, так і геоeкономіки в цілому. Різновекторна спрямованість економічних інтересів, пошук шляхів їх узгодження і реалізації є внутрішнім джерелом розвитку будь-якої економічної системи, її трансформації як на мікро-, макро-, так і на міжнародному рівні.[6]

Сама соціально-економічна система суспільства - це взаємопов'язана багатоманітність різних суб'єктів, що формуються як ціле завдяки процесу їх діяльності та взаємодії один з одним. Отже, безліч економічних інтересів відповідає одному з ознак системності - якісній розбіжності елементів, що входять в систему: інтереси населення, бізнесу, еліти, держави і нації в цілому. Відповідно, нерідко інтереси одних суб'єктів можуть реалізуватися за рахунок інтересів інших суб'єктів, що призводить до конфлікту інтересів та потребує розробки механізмів їх узгодження.

Реалізація соціально-ринкової моделі підвищення ефективності економічної системи передбачає вирішення дуже важливої і в той же час дуже складної проблеми, пов'язаної з формуванням механізму гармонізації інтересів підприємців, держави і суспільства в цілому. Тому на кожному етапі соціально-економічного розвитку суспільства неминує виникати проблема структуризації інтересів, їх ієрархії і узгодження. І вирішується вона на кожному етапі по-різному, в залежності від політичного устрою, рівня соціально-економічного та культурного розвитку країни, національних традицій і моральних цінностей.[7]

На думку російського науковця В.Н. Павлова неможливо сформулювати суспільний (національний) інтерес шляхом інтеграції інтересів держави, бізнесу та населення, оскільки дані інтереси є взаємно суперечливими. Наприклад, економічні інтереси бізнесу щодо зростання обсягів виробництва та максимізації прибутку, суперечить інтересам держави щодо збільшення податкових платежів та інтересам працівників щодо зростання рівня оплати праці. Окрім того, вчений зазначає, що суспільні інтереси є інтересами вищого рівня, це інтереси економічної системи в цілому, тому інтереси підприємств та їх інвесторів повинні підпорядковуватись

інтересам держави. Власне такий підхід до гармонізації економічних інтересів передбачає їх субординацію, що притаманно економікам з командно-адміністративним устроєм.

І. Г. Саяпин називає два типи взаємозв'язку економічних інтересів - координацію і субординацію, що діють в площині «особистість - колектив - суспільство». Координація, на його думку, означає взаємозв'язок однопорядкових, однорівневих інтересів, а субординація є взаємозв'язок різнопорядкових, різнорівневих інтересів. Координація і субординація є універсальними формами зв'язку і виконують найважливішу роль в збереженні цілісності системи, але ними не вичерпується весь спектр зв'язків інтересів.

Досить часто дослідниками розглядаються зовнішні зв'язки системи інтересів. Так, М. Олсон оперує поняттями «позитивне соціальне стимулювання», «примус» і «соціальний тиск», який чиниться на індивіда з боку різних соціальних інститутів. У В. Радаєва зовнішні зв'язки набувають інші форми прояву: «маніпулювання», якщо індивідові не відомий весь набір альтернативних варіантів вибору, і «прихильність», коли альтернативи відомі і вибір робиться свідомо [5] Попри те, можемо зауважити, що маніпулювання та примус можна віднести до різновидів субординаційних типів зв'язків, тоді як прихильність, позитивне соціальне стимулювання та соціальний тиск – до координаційних або змішаних.

Попри всю суперечливість економічних інтересів суб'єктів соціальних відносин, російський науковець Пчелінцев Р. Ю. зазначає, що вихідним методологічним положенням формування механізму гармонізації інтересів підприємців, держави і суспільства в цілому, є спільність перспективних інтересів суспільства, держави (як виразника суспільних інтересів) і цивілізованих підприємців. Спільність їхніх інтересів полягає в тому, що підприємці, як і держава, зацікавлені в створенні високоефективної економіки, в політичній і соціальній стабільності суспільства, зміцненні позицій країни у світовій економіці.

Таким чином, основу механізму гармонізації інтересів, на його думку, має становити взаємовигідне співробітництво держави і підприємців, об'єктивною передумовою якого служить взаємна, якщо можна так сказати, потреба один в одному. Держава потребує високорозвинених цивілізованих виробничих підприємств, здатних забезпечити процвітання країни і зміцнити державу, а підприємці потребують сильної держави, яка здатна створити сприятливе макросередовище для ефективного функціонування підприємницьких структур і найбільш повної реалізації підприємницьких здібностей; захистити права підприємців і свободу підприємницької діяльності.[7]

Вітчизняного дослідника О.В. Школенка, дотримується подібної думки стверджуючи, що для стабільного зростання економіки потрібно стабільний розвиток інтересів а саме: виробник виготовляє продукцію, споживач споживає, але в свою чергу споживач робоча сила, за яку виробник надає винагороду у вигляді заробітної плати. В свою чергу, як виробник так і споживач споріднені у своїх правах задля економічного зростання держави – вони сплачують у державу платежі та податки. Держава, в свою чергу, забезпечує стабільний розвиток та підтримку вітчизняного виробника за рахунок бюджетного фінансування, а споживачу гарантує збільшення соціальних виплат та гарантів. Розірвання будь якого складового трикутника тягне за собою важке випробування, адже для відновлення даних складових необхідні роки та стала робота уряду країни. [9]

Вітчизняний науковець В. Шарий також зазначає, що при взаємодії інтересів всіх суб'єктів може бути досягнутий особливий синергетичний ефект, що і буде базою для розвитку, трансформацій та якісних перетворень. У деяких випадках інтереси можуть

поєднуватися, і від цього будуть вигравати всі суб'єкти. Для цього потрібна координація дій усіх учасників, зведення до мінімуму проявів протилежних інтересів і спрямування зусиль на досягнення загальних цілей. Тому необхідно виявити пріоритетні напрямки узгоджених дій і зосередити основні зусилля саме на них.[8]

Варич О. Г. у своєму дослідженні взаємодії економічних інтересів констатує, що в цілому географи, соціологи та економісти доходять згоди в концептуалізації територіальних інтересів як вимоги зі збільшення соціально-економічного потенціалу території, розширення розмаїття робочих місць, створення можливостей використання ресурсів території, розвитку соціальної інфраструктури, підвищення внутрішньої та зовнішньої взаємопов'язаності території, поліпшення соціально-психологічного клімату, включаючи порядок і безпеку, збереження природного та культурно-історичного середовища [4].

Також існує погляд, що за сучасних умов (особливо в розвинутих демократичних країнах) економічні розбіжності перестають бути антагоністичними, залишаючись конфліктно-компромісними. Важливою особливістю економічних конфліктів стала можливість їх вирішення, досягнення компромісу на підставі трудового законодавства держави та інших законів, системи колективних договорів, участі профспілок і різних державних інститутів у пошуку компромісу.

Існують різні механізми і засоби реалізації, узгодження, оптимізації економічних інтересів: ринковий, інституціональний, державний, змішаний. Щонайбільша єдність інтересів і цілей визначає спільність дій щодо досягнення мети за відносин економічної взаємодії, взаємодопомоги, а не конкуренції і боротьби.

Подібної думки дотримується колектив авторів посібника «Економічна політика» Беляєв О.О. Бебело А.С. Діба М.І. та інші, які наголошують, що головним завданням державної економічної політики є поєднання, узгодження інтересів особистості, колективу, провідних соціальних груп, держави (нації) через такі механізми як злагода, солідарність, компроміс (згода через взаємні поступки, порозуміння із супротивником), консенсус (згода, однотайність).[3]

В даний час існують підтверджені практикою теорії, що підтверджують положення про те, що в разі надання переваги індивідом егоцентричної, індивідуалістичної поведінки, що спирається виключно на особисті (приватні) інтереси, не просто програє суспільство, програє і цей індивід. Підвищення значущості духовно-моральних начал суспільства виявляється більш обґрунтованим з точки зору суспільної ефективності та стає засобом максимізації суспільного добробуту.[2] Таким чином, у сучасній ринковій економіці суспільство доходить до розуміння, що саме координація інтересів є найефективнішим засобом їх узгодження та реалізації.

Попри це, неможливо категорично сказати, що координація є кращим механізмом узгодження інтересів суб'єктів, а ніж субординація. Розглядаючи історію та сьогодення бачимо, що існують успішні приклади економік, де панівним є субординаційний чи змішаний тип взаємодії інтересів. Крім того, є цілий ряд демократичних країн із ринковою чи перехідною економіками, які не показують значного зростання після переходу від субординаційного до координаційного механізму. Виходячи з цього, необхідно визначити інший критерій класифікації механізмів узгодження інтересів, особливо економічних.

Хочемо зазначити, що кожен суб'єкт територіальних інтересів може мати як конструктивні, так і деструктивні щодо суспільства в цілому інтереси. Конструктивними є ті інтереси, які сприяють максимально прийнятному обґрунтованому задоволенню потреб та інтересів всіх учасників системи соціальних відносин. Тобто, наслідком узгодження конструктивних інтересів є зростання загального суспільного добробуту, що зазвичай передбачає не максимізацію, а

гармонізацію рівня задоволення інтересів всіх суб'єктів шляхом партнерства, консенсусу, компромісу чи суспільного договору. В той же час, деструктивними є ті інтереси, які погіршують стан задоволення інтересів інших суб'єктів та призводять до розбалансування системи суспільних відносин. Наслідком тривалого переважання деструктивних інтересів є мітинги, страйки, повстання та революції, чи навіть війни. Очевидно, що такі явища є негативними та погіршують добробут та рівень життя значної частини населення певної території.

Ще грецький філософ Туцидід визначає деструктивні приватні інтереси як такі, що виникають коли індивід в суспільстві чи держава на міжнародному рівні дія задля власного збагачення на збиток цілого суспільства. Даний акт інколи ним характеризується як жадібність або бажання більшого. З іншої сторони, просвітлений (конструктивний) приватний інтерес виникає коли той самий індивід вибирає натомість підтримку цілого суспільства, відкидаючи особисті вигоди, таким чином, що більшість отримує зиск. Як зазначає американський дослідник, Вільям Бурхарт, критика деструктивних приватних інтересів на протигагу конструктивним зустрічається в багатьох роботах античних філософів 5-4 століття, таких як Геродот, Аристофан, Ксенофонт та Платон. Вони зазначають, що деструктивні приватні інтереси чинять значний негативний вплив на суспільство як всередині країни, так і на міжнародному рівні. В їх працях йдеться про те, що лише в співпраці з іншими суб'єктами можна досягти стійких результатів.[1]

Левчук О.В. та Коваленко В.А. також зазначають, що національні економічні інтереси мають бути спрямовані на поліпшення якості життя максимально великої частини населення за умов мінімізації втрат його іншої частини. Тобто мова йде власне про інтеграцію конструктивних інтересів економічних суб'єктів.[6]

Найбільш наочно побачити різницю між конструктивними та деструктивними видами інтересів можна розглядаючи власне економічні інтереси суб'єктів суспільних відносин. Прикладом конструктивних інтересів бізнесу є прагнення зменшення рівня податкового навантаження шляхом оптимізації системи бюджетних витрат, тобто внаслідок скорочення витрат на одну транзакцію тощо. До деструктивних можемо віднести прагнення бізнес-еліт мінімізувати чи уникнути оподаткування, що призводить до зменшення обсягів бюджетних надходжень, а отже зменшення соціальних та розвиткових витрат, що погіршує рівень добробуту соціально-незахищених верств, держави та підприємств, які потребують державної підтримки. Конструктивними є інтереси населення щодо збільшення рівня оплати праці внаслідок підвищення продуктивності праці чи виконання більш складних та наукоємних видів робіт. Також обґрунтованим є вимога збільшення рівня оплати праці внаслідок зростання середнього рівня оплати праці на певній території, тобто завдяки сукупному зростанню ВВП території. Як бачимо, тут знову ж таки присутня ознака збільшення величини доданої вартості чи то від певної роботи/послуги чи території в цілому.

Таким чином, конструктивними є ті економічні інтереси, які передбачають збільшення доходів економічного суб'єкта за рахунок збільшення обсягів створюваної доданої вартості суб'єкта чи території, тоді як деструктивні інтереси спрямовані на максимізацію або, іншими словами, перерозподіл наявної величини доданої вартості на користь окремих суб'єктів економічних інтересів, що одночасно зменшує частку інших суб'єктів, а отже погіршує рівень їх добробуту.

Повертаючись до розглянутої раніше класифікації економічних інтересів за груповою ознакою, яка передбачає виокремлення приватних, підприємницьких, національних, державних та інтересів бюрократичного апарату, хочемо зазначити наступне.

Приватні інтереси бюрократичного апарату не варто розглядати як окрему групу інтересів, а лише як деструктивну форму вираження приватних інтересів службовців органів влади, що суперечать як державним інтересам відповідного територіального рівня, так і приватним та підприємницьким.

Крім того, враховуючи той факт, що публічні (суспільні, національні) інтереси є об'єктивними, а отже конструктивними, визначаємо, що саме агрегована і згрупована сукупність більшості конструктивних приватних інтересів визначає вектор суспільних інтересів. Відповідно, деструктивні інтереси суспільних суб'єктів, які не піддаються узгодженню і є діаметрально протилежними суперечать як національним інтересам, так і конструктивним приватним інтересам суб'єктів. Національні економічні інтереси як довгострокові інтереси всього населення полягають у стабілізації оптимальних темпів економічного зростання і забезпеченні на цьому ґрунті зростання життєвого рівня народу, його добробуту. Представником і захисником національних економічних інтересів є держава, уряд.

Виходячи з вище сказаного, погоджуємося із думкою деяких науковців, що приватні інтереси є об'єктивно-суб'єктивними, тоді як суспільні (національні) є об'єктивними, оскільки не мають свого суб'єктного носія. Національний інтерес є об'єктивним явищем інтеграції інтересів усіх суб'єктів з урахуванням притаманних суспільству цінностей та враховуючи історико-політичні аспекти існування нації. Таким чином, національні (суспільні) інтереси не можуть вступати в конфлікт із конструктивними державними, приватними чи підприємницькими інтересами, оскільки вони є їх інтегрованим узгодженим проявом.

Висновки. В умовах ринкової економіки базовими є приватні інтереси індивіда. Кожна людина має свої соціальні, економічні, культурні, політичні та духовні інтереси, які представляють собою ставлення людей до умов життя. Ці інтереси вони зазвичай висловлюють в відповідних місцях, організаціях, установах тощо. Надалі, внаслідок взаємодії індивідів та консолідації їх інтересів відбувається формування групового інтересу за допомогою інтегрування індивідуальних інтересів через проходження процедури, визнаної членами даної групи легітимною. Ці відносини розширюють можливості задоволення потреб індивіда за допомогою реалізації інтересів усього колективу (групи). При цьому, носіями, виразниками і представниками територіальних інтересів можуть виступати різні особи, які мають свої власні інтереси і, в міру своїх повноважень та влади, можуть підміняти інтереси групи своїми приватними інтересами, що призводить до загострення протиріч в суспільстві. Такі процеси виражають реалізацію деструктивних інтересів, що унеможлиблює їх гармонізацію із конструктивними інтересами суб'єктів суспільних відносин та суспільства в цілому. Лише через координацію конструктивних інтересів можна забезпечити синергетичний ефект, стійкий розвиток економіки території та максимізацію добробуту суспільства в цілому.

1. Burghart William. Destructive state interest and panhellenism in Thucydides, 2008. URL: <https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/5765/research.pdf?sequence=3&isAllowed=y/> (дата звернення: 15.04.2018)
2. Альпидовская М.Л. Экономические интересы общества: «единство и борьба противоположностей». *Экономика и управление*. 2007. № 8 (17). С. 32-38.
3. Беляев О.О. Бебело А.С. Диба М.І. та ін. Економічна політика: Навч. посіб. 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2006.
4. Варич О. Г. Теоретико-правові аспекти взаємодії економічних інтересів держави і суспільства. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36833/18-Varich.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.04.2018)
5. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 9-те вид., доповн. К.: Знання, 2014. 710 с.

6. Левчук О.В., Коваленко В.А. Актуальні питання реформації національних економічних інтересів України в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 61-67.
7. Пчелинцев Р. Ю. Особенности взаимодействия экономических интересов хозяйствующих субъектов в современной экономике России : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01. Тамбов, 2003. 143 с.
8. Шарий В. Сутність інтересів і поведінки територіальних громад у системі місцевого самоврядування України. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 166-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2011_2_18 (дата звернення: 15.04.2018)
9. Школенко О.В. Захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників - основний аспект сталого розвитку країни. *Економіка і організація управління*. 2014. № 3 (19) - 4 (20). С. 298-302.

References

1. Burghart, William. *Destructive state interest and panhellenism in Thucydides*, 2008, mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/5765/research.pdf?sequence=3&isAllowed=y/ Accessed 15 Apr.2018.
2. Alpidovskaya, Marina. "Economic interests of society: "the unity and struggle of opposites." *Economy and management*, no. 8 (17), 2007, pp. 32-38.
3. Belyaev, O., Bebelo, A., Dyba M., etc. *Economic Policy: Textbook*, 2nd Ed, KNEU, 2006.
4. Varich, Olga. "Theoretical and legal aspects of the state and society economic interests' interaction." Vernadsky National Library of Ukraine, dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36833/18-Varich.pdf?sequence=1. Accessed 12 Apr.2018.
5. Bazylevych, Victor. *Economic Theory: Political Economy: Textbook*, 9th ed., Znanian, 2014.
6. Levchuk, Olena, and Viktor Kovalenko. "Current issues of reformation national economic interests of Ukraine in the conditions of globalization." *Economy and society*, no.2, 2016, pp. 61-67.
7. Pchelintsev, Roman. *Features of the interaction of economic interests of economic entities in the modern economy of Russia*. Dissertation, 2003.
8. Sharyi, Volodymyr. "The essence of interests and behavior of territorial communities in the system of local self-government of Ukraine." *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, no. 2, 2011, pp.166-177, nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2011_2_18. Accessed 15 Apr.2018.
9. Shkolenko, Oksana. "Protecting the economic interests of domestic producers the main dimension of sustainable development in the country." *Economics and organization of management*, no.3, 2014 pp. 298-302.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – д.е.н., проф., зав.кафедри фінансів ДВЗНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника;

Криховецька З.М. - к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВЗНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника.

МАРКЕТИНГ

УДК 339.13

ББК 65.29

Гречаник Н.Ю.

МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту і маркетингу,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: 0505388599,
e-mail: natali.gre@gmail.com,

Анотація. Сучасне світовий економічний простір являє глобальну систему економічних взаємозв'язків і взаємозалежностей, який охоплює всі локальні та національні економічні системи, що пов'язані один з одним міжнародним поділом праці і різними формами інтеграції на рівні ресурсів, продуктивних сил та політично – правових відносин.

Глобалізація зумовлює участь як окремих компаній так і суспільства в цілому до глобальної конкуренції: ринки, організації, мови, культури більше не мають чітких територіальних кордонів, межам, бар'єрів. Глобалізація робить доступним всі світові ресурси: природні, технологічні, інформаційні, інтелектуальні. Це значно прискорює розвиток і збільшує можливості для компаній будь-якого ринку та рівня організації.

Міжнародний маркетинг – це комплекс заходів фірми по здійсненню зовнішньоекономічної діяльності за межами своєї країни з метою досягнення нових комерційних цілей.

Міжнародний маркетинг виступає як відповідна реакція бізнесового світу на такі процеси як: розширення партнерських взаємин на світовому ринку, зростання виробничих можливостей, швидке оновлення товарного асортименту, часті зміни характеру і структури ринкового попиту, його кон'юнктурні коливання, спільні та відмінні риси окремих культур інформаційне забезпечення тощо.

Ключові слова: міжнародний маркетинг, світові ринки, глобалізація, глобалізм, конкуренція.

Hrechanyk N.Yu.

INTERNATIONAL MARKETING AS A REFLECTION OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION PROCESSES

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of management and marketing,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: 0505388599
e-mail: natali.gre@gmail.com

Abstract. The modern world economic space represents a global system of economic interconnections and interdependencies that covers all local and national economic systems that are linked to each other by the international division of labor and various forms of integration at the level of resources, productive forces and political and legal relations.

Globalization leads to the participation of both individual companies and society as a whole in global competition: markets, organizations, languages, and cultures no longer have clear territorial

boundaries, borders, barriers. Globalization makes available all world resources: natural, technological, informational, intellectual. This significantly accelerates development and increases the opportunities for companies in any market and organization.

International marketing - a set of activities of the company for the implementation of foreign economic activities outside of their country in order to achieve new commercial goals.

International marketing acts as an appropriate reaction of the business world to such processes as: expansion of partnerships in the world market, growth of production opportunities, rapid updating of the product range, frequent changes in the nature and structure of market demand, its market fluctuations, the common and distinctive features of individual cultures informational security and so on.

Key words: international marketing, world markets, globalization, globalization, competition.

Вступ. Глобалізація змінила значимість, роль і співвідношення багатьох факторів, привела до створення виробничих систем якісно нового типу, що ґрунтуються на наукомістких технологіях, інформації, знаннях. Глобалізація є об'єктивним і всеохоплюючим процесом, характерним для сучасного розвитку світової економіки. Взаємодія, взаємовплив, взаємозалежність національних економік стають більш відчутними, значимими в економіці кожної з країн.

Міжнародний маркетинг являє собою важливу умову встановлення діючого зворотного зв'язку між попитом та пропозицією в міжнародному масштабі, є своєрідним гарантом того, що виготовлена продукція, пройшовши всі етапи виробничого процесу, знайде свій шлях до кінцевого споживача за кордоном. Проте міжнародний маркетинг є динамічний та тенденційний мінливим глобалізаційним процесам, тому потребує постійної уваги до нових викликів.

У науковий обіг термін «глобалізація» вперше був уведений відомим американським економістом, фахівцем у галузі організації та керування виробництвом Т.Левіттом. У своїй публікації за 1983 рік в «Гарвард бізнес ревью» [1, 23] він позначив цим словом феномен злиття ринків окремих продуктів, вироблених великими транснаціональними корпораціями.

Ширшого значення новому терміну надали в Гарвардській школі бізнесу. Головним популяризатором терміну став консультант цієї школи японець К.Оме, що опублікував у 1990 р. книгу «Світ без кордонів». Вважаючи, що світова економіка визначається взаємозалежністю центрів (США, Японія, ЄС), він стверджував, що економічний націоналізм окремих держав став безглуздим, оскільки роль «сильних акторів» на світовій економічній сцені відтепер грають «глобальні фірми». Саме в цьому, на думку К.Оме, і виражається суть глобалізації [2]. Погляди К.Оме на зміст поняття глобалізація розділяють далеко не всі дослідники, але саме він задав тон для дискусії на цю тему.

У роботі "Стратегія конкуренції" М. Портер визначає тенденції та зовнішні чинники глобалізації конкуренції. Тенденції, які відіграють важливе значення для конкуренції в глобальних галузях, наступні [3]:

- стирання відмінностей між країнами у таких сферах як рівень доходів, вартість факторів виробництва, енергоносії, методи маркетингу, канали розподілу, що частково відбувається за рахунок агресивної політики багатонаціональних компаній, які поширюють свою методику у світі;

- агресивна промислова політика з метою стимулювання виробництва у певних секторах економіки та ліквідація менш бажаних видів діяльності; визнання та протекція найважливіших активів з боку держави;

- вільне переміщення технологій; виникнення нових великомасштабних ринків;

- спадні витрати на перевезення та складування; раціоналізацію або зміни в каналах розподілу;

- конкуренція з боку фірм нових індустріальних країн.

Експерти Міжнародного валютного фонду (МВФ) визначають глобалізацію світового господарства як «зростаючу економічну взаємозалежність країн всього світу в результаті зростання обсягу і різноманітності міжнародних угод з товарами, послугами і світовим потоком капіталу, а також завдяки все більш швидкої і широкій дифузії технологій»

Глибокою та цікавим є дослідження відомих українських науковців В.Власова та О.Білоруса з проблематики глобалізації, глобалістики та сталого розвитку, які стверджують, що формування глобалізаційних засад має давнє коріння в історії світової цивілізації. Як приклади, вчені наводять царя Вавилонії Хамураппі, що об'єднав своєю владою мешканців басейну річок Єфрату і Тигру сформувавши власні закони; імперські режими Візантії, Риму, що поєднували між собою різні території та народності на основі внутрішніх зв'язків у політичній та економічній сферах; чимало ознак глобалізації вбачають у Великих географічних відкриттях; формуванню Великих торговельних зв'язків («шовковий шлях», «із варяг у греки») тощо. На думку вищезазначених науковців, глобалізація — це універсальна сфера громадського життя, що зумовила нову стадію інтернаціоналізації господарського життя, злам національних кордонів, розвиток світових ринків товарів, послуг, фінансів, праці, інформації, тобто апофеоз усесвітньої ринкової економіки. Глобалізм — система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які ви- йшли з-під контролю націй-держав свого походження і базування [4].

Цілями даного наукового дослідження є характеристика сучасних процесів глобалізації, визначення їх впливу на світову економіку, а також необхідність міжнародного маркетингу у діяльності компанії, що прийняла рішення про вихід за межі національних кордонів.

Результати. Глобалізація сприяє поглибленню спеціалізації і міжнародного поділу праці. У її умовах ефективніше розподіляються засоби і ресурси, що сприяє підвищенню середнього рівня якості життя і розширенню життєвих перспектив населення, водночас мінімізуючи витрати на них. Важливою перевагою глобалізаційних процесів є економія на масштабах виробництва, що потенційно може призвести до скорочення витрат і зниження цін, а, отже, до економічного зростання. Глобалізація сприяє загостренню міжнародної конкуренції. Глобалізаційні процеси в світовій економіці вигідні споживачам, оскільки конкуренція дає їм можливість доступність вибору будь-якого товару, оптимальність ціни і розуміння існуючих світових тенденцій та взаємовпливів.

Глобалізація - це історичний процес перетворення світу в єдину систему, що володіє єдиним і характеристикам [5]. Історично таку систему породжує дія чинників глобалізації:

- електронні засоби комунікації та швидкість поширення інформації, що до мінімуму розділяють людей, час, простір;

- технології, що дозволяють поширювати по всьому світу вироблену продукцію;

- формування глобальних поглядів та ідеологій, таких, як концепція сталого розвитку.

Поняття «глобалізація» багатогранне. В широкому розумінні виділити наступні ознаки глобалізаційних процесів:

- процес виходу інтересів національних суб'єктів господарювання за межі територіальних кордонів держави одночасно з формуванням і розширенням сфери діяльності транснаціональних економічних і фінансових структур;

- процес виходу національних економічних надбань (проблем) на глобальний світовий рівень з метою їх поширення (вирішення) з урахуванням світових інтересів і мобілізації наявних ресурсів;

- це безпосередній вплив того, що відбувається в одній частині світової економіки на інші її частини, які можуть бути не пов'язаними;

- необхідність координації в світових масштабах окремих національних економік і фінансових політик з метою створення єдиного світового порядку та в цілях безпеки одне одного.

У більш конкретному розумінні, «глобалізація» - це термін, якому можна надати різні значення в залежності від того, мова йде про окрему компанію, галузь, країну або світові тенденції в цілому.

Світове міжнародне співробітництво помітно підсилює тенденцію до глобалізації економічних процесів, сприяє міжнародній спеціалізації і кооперування виробництва, торгівлі, обміну науково-дослідними ідеями, інформацією. Глобалізація економічних процесів перетворилася по суті в самостійну силу, що підсилюється під впливом активних чинників - політичних, економічних, соціально-демографічних, поведінкових, технологічних.

Для багатьох міжнародних компаній глобалізація стала шляхом до успіху, так як з'явилася можливість пропонувати свої товари та послуги споживачам з країн, які раніше були закриті для них.

Умови міжнародної конкуренції в різних галузях суттєво різняться. Є галузі, де конкуренція обмежується національним ринком і не залежать від того, що виробляють за його межами. В цьому випадку можна говорити про самостійність конкретного національного чи локального ринків. Конкурентні переваги обмежуються його територіальними межами і не переносяться на інші країни.

Міжнародний маркетинг являє собою підхід до прийняття виробничих рішень з позиції найбільш повного задоволення вимог і місцевих, і іноземних споживачів. Материнська компанія цілеспрямовано ставить задачі своїм виробничим підрозділам (місцевим і закордонним) відносно науково-технічних розробок і продукції, що випускається, визначає найбільш ефективну технологію виробництва.

Термін "міжнародний маркетинг" відноситься до діяльності підприємств та організацій, сфера виробничої і комерційної діяльності яких поширюється за межі національного ринку. Маркетинг міжнародної фірми спрямований на орієнтацію науково-технічної і виробничо-збутової діяльності, на потреби конкретних зовнішніх ринків.

Політика міжнародного маркетингу передбачає планомірну, постійну, активну роботу на міжнародному ринку на різних етапах просування продукції до споживача.

Найбільш важливою відмінністю міжнародного маркетингу є повна і чітка орієнтація на закордонного споживача, прагнення задовольнити його прагнення потреби. Політика міжнародного маркетингу повинна забезпечувати:

- обґрунтування необхідності виробництва тієї чи іншої продукції шляхом виявлення існуючого або потенційного закордонного попиту;

- створення товару (послуги), що найбільш повно задовольняє вимоги міжнародного ринку в порівнянні з товарами, виробленими конкурентами;

- надійну, достовірну та своєчасну інформацію про міжнародний ринок, структуру і динаміку конкретного споживчого попиту, смаки, уподобання закордонних споживачів;

- координацію і планування виробничої, збутової, фінансової діяльності з урахуванням інтересів міжнародного ринку;
- вдосконалення методів, прийомів реалізації товарної продукції;
- міжнародний контроль сфери реалізації товарів, послуг;
- регулювання всієї діяльності суб'єкта ринку та управління нею з метою досягнення стратегічних цілей компанії.

Прикладом використання принципів міжнародного маркетингу є діяльність транснаціональних компаній, що мають виробничі філії за кордоном і які виробляють конкурентоспроможну продукцію. Закордонні операції таких компаній часто дають основний прибуток і забезпечують сприятливі умови для міжнародної виробничої кооперації. Наприклад, відома велика шведська меблева компанія ІКЕА розмістила виробництво в різних країнах і активно використовує місцеві виробничі потужності і сировину.

Процес глобалізації створює ситуацію, коли ринки вже не сприймаються як окремі одиниці, але усе більш як єдиний ринок. Щоб зберегти стійкі конкурентні переваги, при виході на міжнародні ринки, ТНК можуть використовувати два підходи:

1. Підхід, орієнтований на стандартизацію маркетингової активності на всіх ринках і віддає пріоритет показниками ефективності власного виробництва. Даний підхід можна назвати стандартизованим маркетинговим підходом.
2. Підхід, орієнтований на індивідуалізацію (адаптацію) маркетингової активності, тобто так званий маркетинг специфічних (індивідуалізованих) потреб різних ринків

Політика міжнародного маркетингу базується на припущенні, що світові ринки мають як відмінності, так і подібності, а отже - найбільш ефективні стратегії ті, які це враховують при освоєнні конкретних ринків. У маркетингу це означає, що продукція підприємств за необхідності буде адаптуватися для забезпечення відповідності умовам місцевого ринку і конкуренції, стандартизувати асортимент продукції і процедури маркетингу з метою мінімізації витрат на наукові дослідження чи розробку нових видів продукції, для того щоб максимізувати вигоди від масштабу і концентрації ресурсів.

В умовах глобальної конкуренції лідерство компанії забезпечується її діяльністю на всіх ринках, але особливо важливо завоювати перевагу в стратегічно важливих країнах, де ємність ринку найбільша і існує розвинена інфраструктура. Саме на стратегічно важливих ринках конкуренція досягає найбільшої гостроти. Глобальна конкуренція характерна для авіабудування, автомобілебудування, телекомунікаційної, шинної, побутової техніки, годинникової галузі, виробництва парфюмерії і деяких інших.

Глобалізація робить середовище міжнародного маркетингу динамічним та швидкозмінним. При глобальній конкуренції компанії, які проникають на нові міжнародні ринки, чинять вплив на існуючі компанії та бренди тим, що приносять з собою у бізнес-середовище нові конкурентні переваги. Глобально орієнтовані компанії виходять за рамки простих стратегій і намагаються розвивати переваги, використовуючи можливості ведення бізнесу по всьому світу.

Міжнародний маркетинг та процеси глобалізації пов'язані нерозривно між собою, що розглядають весь світ як єдиний ринок, що побудований на спорідненості національних, культурних, поведінкових та інших характеристиках ринку, а не національних особливостях.

Міжнародна політика глобального маркетингу застосовується в основному до таких товарних груп, споживання яких прямо не пов'язане з національними культурою, звичаями і звичками і не залежить від них. Наприклад, інтенсивність

використання сучасних миючих засобів, предметів особистої гігієни, лікарських препаратів, аудіо- та відеоапаратури та інших товарів, використання яких залежить головним чином від добробуту споживачів, а не від культурних та інших традицій тієї чи іншої країни. Типовими прикладами глобальних компаній що займаються міжнародним маркетингом є: Coca-Cola, Procter & Gamble, Colgate –Palmolive, Unilever, Sony, Apple, Amazon, Ikea, Ford, Tesla Motors, Boeing, Airbus, Facebook, Google, LinkedIn, McDonalds, Starbucks, PayPal, H&M та багато інших.

Однією з ефективних форм міжнародного співробітництва є кооперація підприємств з різних країн (спільні підприємства, стратегічні альянси і т.д.). Досвід міжнародного маркетингу показав, що навіть невеликі підприємства можуть успішно конкурувати з великими промисловими фірмами, поставляючи на зовнішній ринок необхідну високоякісну продукцію за відносно низькою ціною.

Основним принципом міжнародного маркетингу є орієнтація кінцевих результатів виробництва на реальні вимоги і побажання закордонних споживачів. З цього принципу випливає ряд вимог.

1. Необхідно постійно вивчати міжнародний ринок, знати стан і динаміку споживчого попиту на даний товар (послугу), використовувати отриману інформацію в процесі розробки та прийняття науково-технічних, виробничих та господарських рішень.

2. Максимально пристосовувати виробництво до вимог ринку для підвищення ефективності функціонування підприємства, випускати товари, очікувані споживачем, тобто виробляти те, що продається та відповідає світовим трендам.

3. Впливати на ринок і споживчий попит всіма доступними засобами з метою формування його в необхідних для підприємства напрямках.

4. Організувати доставку товару в таких кількостях, в такий час і таке місце, які найбільше влаштовували кінцевого споживача.

5. Забезпечити комплексне управління всім процесом: наукові розробки, виробництво, реалізація, сервіс.

6. Розбивати міжнародний ринок на відносно однорідні групи споживачів (здійснювати сегментацію ринку) і орієнтуватися на ті сегменти, щодо яких підприємство володіє найкращими потенційними можливостями, випускати продукцію з урахуванням особливостей окремих сегментів ринку.

7. Завойовувати ринок товарами найвищої якості та надійності.

8. Домагатися переваг в конкурентній боротьбі за рахунок підвищення технічного рівня і якості продукції, надання покупцеві більшого обсягу і кращої якості супутніх послуг.

9. Сприяти торговим посередникам, надаючи їм допомогу у вирішенні технічних проблем та навчанні персоналу.

10. Орієнтувати стратегію маркетингу на перспективу, ставлячи конкретні завдання із завоювання міжнародного ринку, розширення обсягу продажів, особливо на перспективних секторах ринку.

Практика реалізації міжнародної маркетингової політики показала, що вибіркоче використання окремих складових, наприклад, вивчення товару або прогнозування ринку, не дає належного ефекту. Тільки комплексний підхід дозволяє успішно прорватися на міжнародний ринок з товарами і послугами, особливо з новими товарами та оригінальними послугами. Такий підхід дозволяє чітко сформулювати глобальну стратегію і дотримуватися її.

Модифікація і впровадження на ринок нових товарів здійснюється в умовах застосування як прямих, так і прихованих методів конкурентної боротьби, таких як зниження цін, продаж товарів кращих якісних характеристик за тими ж цінами,

надання покупцеві тривалих гарантій, споживчих кредитів, безкоштовних супутніх послуг та інших способів стимулювання збуту.

Характерно, що великі міжнародні компанії зазвичай спеціалізуються в основному на нововведеннях в технологію виробництва з метою зниження витрат на виготовлення продукції або на товарну диференціацію.

Успіх фірми на ринку в значній мірі визначається правильним вибором часу виходу на міжнародний ринок, який в першу чергу визначається ступенем конкурентоспроможності.

Зовнішні ринки пред'являють більш високі вимоги до пропонованих на них товарів за критеріями якості, сервісу і т.д. Визначення можливостей міжнародного ринку і оцінка підприємством свого зовнішньоторговельного потенціалу - вихідні позиції міжнародної маркетингової політики. При цьому необхідно враховувати, що світовий ринок є конгломератом з національних ринків. Кожному з цих ринків притаманні як спільні риси, так і властиві лише цьому ринку відмінності.

Без ґрунтового знання ринку практично неможливо дати правильну оцінку своїм експортним можливостям, оскільки така оцінка вимагає зіставлення елементів і вимог ринку з відповідними параметрами діяльності підприємства.

Висновки. Сучасні компанії розглядають світовий ринок як єдиний ринок, не звертаючи уваги на територіальні кордони. Їх маркетингова політика спрямована на досягнення конкурентних переваг у глобальному масштабі. Процес глобалізації розвивається під впливом сукупності техніко-технологічних, соціально-економічних, політичних, морально-етичних і культурних чинників.

Глобальна маркетингова політика пов'язана з інтеграцією і стандартизацією маркетингової діяльності на різних географічних ринках. У той же час діє і адаптаційна складова маркетингової політики закордонних компаній, тобто компанії пристосовують маркетингову діяльність до особливостей окремих країн та їх локальних ринків. Глобалізаційні процеси в світовій економіці вигідні і самим споживачам, оскільки конкуренція дає їм можливість доступність вибору будь-якого товару, оптимальність ціни і розуміння існуючих світових тенденцій та взаємовпливів. Сьогодні кожна людина має практично безмежний доступ до відкритих джерел інформації, знань, технологій, товарів і послуг, формуючи власний запит чи пропозицію на ринках, або споживаючи наявну.

Міжнародний маркетинг може бути охарактеризований як маркетинг на зовнішніх ринках. Вся робота з маркетингу, орієнтована на зарубіжні інтереси фірми, належить саме до його сфери. Міжнародний маркетинг - це маркетинг товарів і послуг за межами країни, де знаходиться організація.

В процесі прийняття рішення про вихід на міжнародний ринок, компанія повинна чітко знати, хто буде потенційним покупцем конкретної товарної продукції фірми та які вигоди вона зможе запропонувати у порівнянні із існуючими представниками на даному товарному ринку у конкретній країні. Кінцева мета міжнародного маркетингу — це застосування системи інструментів, методів, прийомів, підходів щодо комплексу маркетингу (товару, ціни, просування, каналів розподілення), що має на меті формування конкурентних переваг на цільовому сегменті закордонного ринку з метою отримання прогнозованого рівня прибутку та інших вигод.

1. Levitt T. The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*. 1983. № 61, May-June. p. 92-102.
2. Ohmae K. The Triad World View. *The Journal of Business Strategy*. 1987. № 7 (4). p. 8-19
3. Портер М. Е. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. К.: Основи, 1997. 390 с.

4. Білорус О., Власов В. Глобалістика – нова синтетична наука. URL: https://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2010/3/a3.pdf (дата звернення: 12.04.2018)
5. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України: Монографія. К.: ВО «Батьківщина», 2001. 300 с.
6. Білорус О.Г., Власов В.І. Глобальні трансформації торгівлі: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 228 с.

References

1. Levitt, T. "The Globalization of Markets." *Harvard Business Review*, no. 61, 1983, pp. 92-102.
2. Ohmae, K. "The Triad World View." *The Journal of Business Strategy*, no. 7 (4), 1987, pp. 8-19.
3. Porter, M. E. *Competition Strategy. Methods of analysis of industries and activities of competitors*. Translated from English by A. Oliynyk, R. Selsky, Fundamentals, 1997.
4. Bilorus, O., and V. Vlasov. "Globalization - a new synthetic science." National Academy of Sciences of Ukraine, [nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2010/3/a3.pdf](https://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2010/3/a3.pdf). Accessed 12 Aug. 2018.
5. Bilorus, O.G. *Globalization and the National Strategy of Ukraine*, Motherland, 2001.
6. Bilorus, O.G., and V.I. Vlasov. *Global Trade Transformations*, NSC IAE, 2008.

Рецензенти:

Михайлишин Л.І. – д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Криховецька З.М. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

УДК 330.142.21

ББК 65.9(4Укр) 240.6

Бондарчук Н.В.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ФОРМУЮТЬ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,
вул. С. Єфремова, 25, м. Дніпро,
49600, Україна,
тел.: 0567135157,
e-mail: bondarchuk-nv@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню визначальних факторів, які впливають на формування та розвиток людського капіталу. Запропоновано під людським капіталом розуміти запас професійних і соціальних компетенцій (знань, навичок, умінь), який накопичений в ході соціальної та економічної діяльності, професійного досвіду, творчих і розумових здатностей, мотивації до праці й саморозвитку, мобільності, адаптивних здатностей, психічного і фізичного здоров'я, моральних цінностей, які сприяють економічній активності, підвищенню продуктивності праці, ведуть до збільшення доходів, як самого індивіда, так і суспільства, частиною якого він є. Визначено основні властивості людського капіталу, серед яких: здатність виробляти та збільшувати доходи; нагромадження та необхідність постійного інвестування; фізичний та моральний знос; залежність від способів мотивації та стимулювання; висока ризикованість; віддаленість віддачі від інвестицій у часі; залежність віддачі від інтенсивності процесу інвестування та від тривалості життя носія людського капіталу і його працездатного періоду тощо. Визначено, що на процес формування людського капіталу впливає безліч формальних і неформальних соціальних інститутів, а саме: система обов'язкової шкільної та професійної освіти, додаткове навчання в рамках концепції навчання протягом усього життя, родина, суспільство, держава. Окреслено основні фактори, які чинять вплив на якість людського капіталу, серед яких: інвестування в освіту; підвищення кваліфікації працівників; стан сфери охорони здоров'я; соціальне середовище; демографічна ситуація; рівень життя населення; екологічна ситуація; мобільність кадрів.

Ключові слова: людський капітал, якість людського капіталу, фактори

Bondarchuk N.V.

BASIC FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF HUMAN CAPITAL

Dnipro State Agrarian and Economic University
Ministry Of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting, Taxation and
and Management of Financial and Economic Security,
S. Efremova str., 25, Dnipro,
49600, Ukraine,
tel.: 0567135157,
e-mail: bondarchuk-nv@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of the determinants that influence the formation and development of human capital. It is suggested, under human capital, to understand the stock of professional and social competences (knowledge, skills, abilities) accumulated in the course of social and economic activity, professional experience, creative and mental abilities, motivation to work and

self-development, mobility, adaptive ability, mental and physical well-being The moral values that contribute to economic activity, to the increase of labor productivity, lead to an increase in incomes, both of the individual and of society, of which he is. The basic properties of human capital are defined, among them: the ability to produce and increase incomes; accumulation and necessity of constant investing; physical and moral wear; Dependence on ways of motivation and stimulation; high risk; distance of return on investment in time; the dependence of the return on the intensity of the investment process and on the life expectancy of the carrier of human capital and its able-bodied period, etc. It is determined that many formal and informal social institutions influence the process of formation of human capital, namely: the system of compulsory school and vocational education, additional training in the concept of lifelong learning, family, society, and state. The main factors influencing the quality of human capital, among which are: investing in education, are outlined; professional development of employees; state of health care; social environment; demographic situation; living standards of the population; ecological situation; mobility of staff.

Key words: human capital, quality of human capital, factors.

Вступ. Людський капітал почав відігравати особливу роль у XXI столітті. В епоху економіки, яка заснована на знаннях, головними для її розвитку стають нові знання, висока кваліфікація працівників, розвинені здатності, прагнення до інновацій. Все це безпосередньо пов'язане із проблемою формування та розвитку людського капіталу.

Методологічні та теоретичні основи формування теорії людського капіталу відображені в працях таких видатних вчених, як: У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Т. Шульца, Г. Беккера.

До питання вивчення та відтворення людського капіталу долучились і вітчизняні вчені-економісти, а саме: О. Амосов, Н. Верхоглядова, В. Гейц, С. Горбань, С. Дятлов, О. Зубчик та ін..

Постановка завдання. Метою статті є дослідження визначальних факторів, які впливають на формування та розвиток людського капіталу.

Результати. Однією із ключових властивостей людського капіталу є його здатність виробляти та збільшувати доходи. Встановлено, що зарубіжні та вітчизняні вчені – економісти не досягли одностайної думки про те, що таке «людський капітал». Але ми погоджуємося із твердженням, що: «На питання «Що таке людський капітал?» можна відповісти принаймні з двох поглядів – окремого громадянина і держави. Для громадянина, наприклад, людський капітал – це поточна вартість всіх майбутніх заробітних плат. Для індивідуального інвестора людський капітал, як знання, – найкращий захист від інфляції» [6]. І, відповідно, невід'ємною складовою при формуванні та розвитку людського капіталу є освітній чинник. Оскільки саме освіта дає людині три основні можливості: бути розвинутою особистістю, бути конкурентоздатною на ринку праці та бути здатною до свідомого громадянського вибору [6].

На наш погляд, людський капітал – це запас професійних і соціальних компетенцій (знань, навичок, умінь), який накопичений в ході соціальної та економічної діяльності, професійного досвіду, творчих і розумових здатностей, мотивації до праці й саморозвитку, мобільності, адаптивних здатностей, психічного і фізичного здоров'я, моральних цінностей, які сприяють економічній активності, підвищенню продуктивності праці, ведуть до збільшення доходів, як самого індивіда, так і суспільства, частиною якого він є [3].

Людський капітал має певні властивості, до яких належать:

- здатність виробляти та збільшувати доходи. При цьому збільшення вкладень у людський капітал сприяє зростанню доходів його носія;

- нагромадження людського капіталу відбувається у процесі виховання, навчання, трудової діяльності і турботи про власне здоров'я;

- фізичний та моральний знос. Фізичний знос визначається ступенем старіння людського організму, моральний – ступенем старіння знань і отриманої освіти;

- необхідність постійного інвестування. Витрати на освіту та заняття спортом вважаються інвестиціями, оскільки можуть бути компенсовані в майбутньому власником людського капіталу за рахунок збільшення працездатного періоду і отриманих доходів;

- віддача від інвестицій у часі, чим раніше розпочати інвестування в людський капітал, тим швидше ці вкладення почнуть давати віддачу;

- залежність віддачі від інвестицій в людський капітал від інтенсивності процесу інвестування та від тривалості життя носія людського капіталу і його працездатного періоду [5];

- якісні та тривалі інвестиції приносять більш високий і більш довготривалий ефект;

- інвестиції в людський капітал є матеріально вигідними як для суспільства/держави, так і для окремої людини;

- інвестиції в людський капітал можуть одночасно здійснюватися державою, домогосподарствами, освітніми установами/роботодавцем і самим власником людського капіталу;

- успішність інвестування в людський капітал залежить від способів стимулювання та мотивації людини;

- рівень освіти та цінностей людського капіталу, як правило, залежить від менталітету, традицій і культури, прийнятих у родині й суспільстві;

- ризикованість інвестування в людський капітал. Такий ризик пов'язаний з тим, що практично неможливо передбачити кінцевий результат формування людського капіталу або гарантувати очікуваний результат [9].

Отже, враховуючи все вищевикладене, людський капітал стає капіталом лише в результаті інвестицій у нього. Але інвестиції в людський капітал забезпечують віддачу не відразу, а через певний проміжок часу. Відповідно, формування людського капіталу є «процесом тривалим та відбувається поетапно» [2].

На процес формування людського капіталу впливає безліч формальних і неформальних соціальних інститутів: система обов'язкової шкільної та професійної освіти, додаткове навчання в рамках концепції навчання протягом усього життя, родина, суспільство, держава.

Також на формування людського капіталу чинять вплив існуючі стереотипи, норми моралі, культура, цінності та інформація, яка надходить з найближчого оточення індивіда (від колег по роботі та членів родини, засобів масової інформації (у т.ч. із мережі Інтернет), реклами) [4]. Причому на різних етапах формування людського капіталу, різні соціальні інститути впливають на його формування в різному ступені. Наприклад на початковому етапі величезний вплив має інститут сім'ї, на наступних етапах - соціум і освітні установи, тощо.

Соціальні інститути також піддаються впливам та змінам. На них чинить вплив держава (як один із соціальних інститутів) та стан економіки. «Світові тенденції XXI століття свідчать про те, що підвищення рівня економічного розвитку в сучасних умовах, насамперед, залежить від якості людського капіталу, що визначається досягнутим рівнем знань, кваліфікації, вмінням працювати; потенційними здібностями населення країни, здатністю забезпечувати інноваційний розвиток продуктивних сил» [1].

Соціальні інститути сім'ї й суспільства створюють таке середовище, під впливом якого формується виховання, загальнокультурні цінності, норми моралі та стандарти

поведінки. Культурне середовище закладає новаторські якості і схильності до інновацій, тому що вони можуть розглядатися як певні зразки, стандарти поведінки.

Культурне середовище являє собою основу розвитку людського потенціалу. Воно являє собою відображення менталітету суспільства. Отже, крім інвестицій в освіту і здоров'я (які часто згадуються різними вченими) необхідно формувати здоровий, інноваційний менталітет суспільства та родини, і, як наслідок, слід здійснювати інвестиції в менталітет (або культуру). Саме менталітет впливає на цінності людської праці та новаторства, які стають важливими факторами перетворення економіки, модернізації економічних і юридичних інститутів [5].

Проведено дослідження щодо основних факторів, які чинять вплив на формування людського капіталу та підвищення його якості. Багато науковців виділяють наступні фактори:

- інвестування в освіту;
- підвищення кваліфікації працівників;
- стан сфери охорони здоров'я;
- соціальне середовище;
- демографічна ситуація;
- рівень життя населення;
- екологічна ситуація [4].

В період реалізації інноваційної економіки, саме інвестиції в освіту виступають важливим ресурсом у становленні високоякісного людського капіталу. При цьому формуються креативні характеристики працівника, який здатний до прийняття раціональних і ефективних рішень, що сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства. Фундаментальний принцип «освіта на протязі життя» робить інвестиції в освіту базовим елементом соціально-економічної діяльності індивіду. Основним завданням при формуванні високоякісного капіталу є постійна модернізація самої освіти. Однак в даний час у вітчизняній економіці існуюча освітня система зберігає домінуючі характеристики індустріальної епохи і тому актуалізується завдання її трансформації в напрямі розвитку нової економіки і формування високоякісного людського капіталу.

Інвестиції підприємств в освіту людського капіталу сприяють встановленню партнерських відносин між підприємством і співробітниками: співробітник, як справжній професіонал, прагне постійно підвищувати свою кваліфікацію, зацікавлений у зростанні свого освітнього рівня; підприємство також надає для цього максимально широкий вибір ресурсів і можливостей, а також набір адаптаційних практик сприяють гармонізації соціального середовища проживання працівника (корпоративна культура).

Розвиток людського капіталу передбачає не тільки підвищення рівня освіти, але також удосконалення інших елементів людського капіталу, перш за все покращення рівня здоров'я населення. Чим є вищим рівень здоров'я громадянина, тим відповідно якісніший його людський капітал. Концепція людського капіталу доводить необхідність інвестицій у здоров'я людини. Працівник, який володіє високим рівнем здоров'я, вносить більш цінний внесок у власну і національну «скарбничку», здатний вирішувати найважливіші соціально економічні проблеми, сприяючи підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства і країни в цілому.

Таким чином, охорона здоров'я сьогодні переходить з розряду факторів, що визначають добробут кожного громадянина, до розряду умов, які необхідні для повноцінного і конкурентного розвитку держави в цілому. Рівень здоров'я багато в чому залежить від якості послуг охорони здоров'я яке супроводжує людину з самого народження до його пенсійного віку [7]. Недооцінка місця і ролі здоров'я на різних рівнях господарювання може призвести до негативних соціально-економічних

наслідків, а саме до: зменшення загальної тривалості життя, рівня народжуваності, зростання захворюваності, травматизму тощо. Як наслідок, все це сприяє падінню рівня і якості життя населення, уповільнення темпів соціально-економічного розвитку окремого підприємства і суспільства в цілому. Таким чином, на особливу увагу в системі конкурентних переваг підприємства заслуговує дослідження проблем збереження людського капіталу підприємства, через турботу і охорону здоров'я персоналу.

Ефективність і віддача від застосування людського капіталу не в останню чергу залежить від мобільності трудових ресурсів. Вони як носії людського капіталу повинні швидко реагувати на зміни, які відбуваються в економіці і переключатися на ті сфери діяльності, в яких їх продуктивність і результативність буде вище.

Мобільність людського капіталу є одним з найважливіших об'єктів інвестицій в людський капітал поряд зі сферами освіти і охорони здоров'я. Будь-які інвестиції в освіту не будуть мати жодного ефекту якщо людина, яка отримала освіту, не має можливості застосувати свої знання в трудовій діяльності через відсутність в певному регіоні відповідного робочого місця або умов для відкриття самостійного бізнесу.

Необхідно відзначити, що мобільність персоналу сьогодні все частіше розцінюють як позитивне явище. З приходом нових співробітників омолоджується кадровий склад, створюється новий психологічний клімат, з'являються нові ідеї, що підвищує конкурентоспроможність підприємства. В таких умовах слід вивчати не лише питання ефективності вкладень в різні компоненти людського капіталу, але і розробляти методики, і програми пов'язані з мінімізацією втрат від економічної еміграції на рівні країни, і високої мобільності персоналу, якщо це рівень фірми. Якщо такі шляхи будуть знайдені, а відповідні програми реалізовані, то неминуче підвищиться рівень інвестицій в людський капітал, як на мікро - так і на макрорівнях, що природним чином приведе до зростання ВВП.

Отже, нині для нашої держави необхідне формування такого людського капіталу, який би відповідав вимогам інноваційної економіки, яка заснована на знаннях. Із впровадженням нових технологій, використанням автоматизованого обладнання все більшої актуальності набуває використання інтелектуальної праці. В цьому контексті змінюються вимоги до системи освіти, яка, в свою чергу, впливає на формування та розвиток якісно нового людського капіталу. Якісний людський капітал – це людський капітал, який характеризується не лише високими інтелектуальними й творчими здібностями, наявністю таких професійних компетенцій, які потрібні економіці держави, високим ступенем мобільності, адаптивності, але також наділений важливими для інноваційної економіки якостями, такими як: заповзятливість та активна життєва позиція, відповідальне відношення до роботи та результатів власної праці, самостійність, наполегливість, прагнення до створення нового та готовність бути новатором, здатність і готовність працювати у сфері високотехнологічних знань, науки й інновацій.

Висновки. Безсумнівно, основною економічного зростання та модернізації економіки є людський капітал. Економічний прогрес здійснюється за рахунок нових знань, технологій, які можуть бути отримані лише висококваліфікованими спеціалістами. Нині державі слід формувати такий людський капітал, який відповідав би вимогам сучасної економіки, яка заснована на знаннях. Перехід на інноваційний шлях розвитку пов'язаний, перш за все, із здійсненням масштабних інвестицій у людський капітал. Розвиток особистості має бути основною метою і необхідною умовою для подальшого прогресу суспільства. Це має бути абсолютним національним пріоритетом.

При цьому слід враховувати дію основних факторів, які чинять вплив на формування людського капіталу є: інвестування в освіту; підвищення кваліфікації працівників; стан сфери охорони здоров'я; соціальне середовище; демографічна ситуація; рівень життя населення; екологічна ситуація; мобільність.

1. Амосов О., Дегтяр А. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: методологічний аспект. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 3(7). С. 164–172.
2. Becker, G.S. *Human capital: theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, 1993.
3. Bondarchuk N.V., Vasilieva L. Innovative tendencies of human capital assets development in the higher education system. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2018. Volume 6. №2A., pp.39-43.
4. Горбань С.Ф., Чумак О.В. Сучасний стан та шляхи забезпечення розвитку людського капіталу в Україні. *Економіка та держава*. 2013. №9.С. 37-41.
5. Дятлов С.А. Основы теории человеческого капитала. СПб: СПбГЭФ.
6. Зубчик О.А. Якісна вища освіта: формування людського капіталу та підвищення конкурентоспроможності держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. №1(1). С.2-28
7. Лаптев А. П. Здоровье-фундамент деловых успехов. *Управление персоналом*. 1997. № 10. С. 89-90.
8. Приймак В.І., Гинда С.М. Актуальні проблеми та перспективи розвитку людського капіталу в Україні. *Економіка і організація управління*. 2014. №3. С. 199-204.
9. Сахненко О.І. Вплив відтворення людського капіталу на інноваційний розвиток суспільства *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5613> (дата звернення: 12.04.2018)
10. Сидорко Н. Л. Роль інвестицій у формуванні людського капіталу (методологічний аспект). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/biznes/2010_2/2010/02/100211.pdf. (дата звернення: 12.04.2018)

References

1. Amosov, O., and A. Dehtiar "Formation of human capital in an innovative economy: a methodological aspect." *Public Administration: Theory and Practice: collection of scientific works*, vol. 3, 2011, pp. 164–172.
2. Becker, G.S. *Human capital: theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, 1993
3. Bondarchuk, N., and L. Vasilieva. "Innovative tendencies of human capital assets development in the higher education system." *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*, vol. 6, no.2A., 2018, pp.39-43.
4. Gorban, S, and Chumak. "The current state and ways of ensuring the development of human capital in Ukraine." *Ekonomika ta derzava*. vol. 9, 2013, pp.37-41.
5. Diatlov, S.A. *Fundamentals of the theory of human capital*, SPbUEF, 1994.
6. Zubchik, O.A. "Qualitative Higher Education: Human Capital Formation and Increasing the Competitiveness of the State." *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka–Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, vol. 1 (1), 2014, pp. 2-28.
7. Laptev, A.P. "Health is the foundation of business success." *Upravlenie personalom*, vol. 10, 1997, pp.89-90.
8. Pryimak, V.I., and S.M. Hynda. "The actual problems and prospects of human capital development in Ukraine." *Ekonomika i organizacijaupravlinnja*, vol 3,2014, pp. 199-204.
9. Sahnenko, O.I. "Influence of reproduction of human capital on innovative development of society." *Ephektivna ekonomika*, vol.12, 2016, www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5613 Accessed 12 Apr. 2018.
10. Sydorko, N. L. "The role of investment in human capital formation (methodological aspect)". *Vernadsky National Library of Ukraine*, archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/biznes/2010_2/2010/02/100211.pdf. Accessed 12 Apr. 2018.

Рецензенти:

Вініченко І.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету;

Приходько І.П. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

УДК 330.322
ББК 65.24:65.305.4

Нагорняк Г.С.

**РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ВІТЧИЗНЯНОЇ
МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту інноваційної
діяльності та підприємництва,
Микулинецька, 46, м. Тернопіль,
46000, Україна,
тел.: 380964315467,
e-mail: Galinka2005_08@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню змісту кадрового забезпечення як складової інтелектуального капіталу підприємств вітчизняної машинобудівної галузі, запропоновано інструментарій його удосконалення. Встановлено, що розвиток сучасного підприємства забезпечується соціальною взаємодією її працівників і взаємодією самого підприємства з навколишнім середовищем. Обмін суб'єктивних цінностей працівників дозволяє значною мірою реалізувати трудовий потенціал підприємства. Сам по собі процес формування інтелектуального капіталу підприємства представляє собою організаційно-управлінські інновації, які визначаються потребами інноваційного розвитку у виробничо-технологічній сфері. Обмін знаннями та навичками індивідуумів у процесі взаємодії є одним з найважливіших чинників розвитку національної інноваційної системи.

Необхідною умовою модернізації української економіки є підвищення результативності інноваційної діяльності, яка в значній мірі визначається здібностями економічних суб'єктів до використання та генерації нових знань, отриманими інтелектуальними результатами, отриманими продуктивними відносинами із зовнішнім середовищем, що в трактується, як кадрове забезпечення, яке є необхідною складовою інтелектуального капіталу. Оцінка зазначеної складової інтелектуального капіталу є найважливішим інструментом ефективного управління його якістю в інтересах інноваційного розвитку машинобудівних підприємств і забезпечує зворотний зв'язок у людино-орієнтованому управлінні інноваційною діяльністю. У зв'язку з цим, розробка інструментарію удосконалення кадрового забезпечення як складової інтелектуального капіталу на сьогодні є актуальним завданням, що має вагоме наукове та практичне значення.

Конкретизовано зміст поняття “кадрове забезпечення як складова інтелектуального капіталу”, дано авторське трактування поняття “кадрове забезпечення як складова інтелектуального капіталу машинобудівних підприємств”. Розкрито питання управління кадровим забезпеченням як складової інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств машинобудування. Окреслено ряд проблем, які безпосередньо впливають на зростання інтелектуального капіталу в машинобудуванні України. Подано інструментарій розвитку машинобудівної галузі за рахунок удосконалення кадрового забезпечення як складової інтелектуального капіталу.

Визначено модель інтелектуального капіталу, яка може бути інтерпретована за допомогою трьох основних складових: людський капітал (містить таку складову, як кадрове забезпечення); організаційний капітал (корпоративні інформаційні системи, бази даних, технічне і програмне забезпечення, організаційні структури, патенти, ноу-хау, ліцензії, товарні знаки, корпоративна культура); споживчий капітал (капітал відносин, що представляє причинно-наслідковий механізм взаємодії компанії зі споживачами, постачальниками, конкурентами, також соціально-економічний потенціал її брендів, торгових марок, іміджу та репутації). Зазначено, що в

узагальненому вигляді структура кадрового забезпечення представляє собою чотири взаємодіючих компонента: моральні цінності (моральний і культурний рівні); творчі здібності (у тому числі, креативність); освіту (знання, отримані у процесі навчання); професіоналізм (досвід роботи з урахуванням виконаних трудових завдань).

Ключові слова: інтелектуальний капітал, складові інтелектуального капіталу, людський капітал, кадрове забезпечення, інновації, економіка знань, машинобудівне підприємство.

Nahorniak H.S.

**IMPLEMENTATION OF PERSONAL PROVIDER AS A COMPLEX
INTELLECTUAL CAPITAL OF DOMESTIC ENTERPRISES
MACHINE-BUILDING INDUSTRY: INSTRUMENTATION
OF IMPROVEMENT**

Ternopil National Technical
University named after Ivan Puluj,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management of Innovation
and Entrepreneurship,
Mykulynetska str., 46, Ternopil,
46000, Ukraine,
tel.: 380964315467
e-mail: Galinka2005_08@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of the content of staffing as a component of the intellectual capital of the enterprises of the domestic engineering industry, and the toolkit for its improvement is proposed. The development of a modern enterprise is ensured by the social interaction of its employees and the interaction of the enterprise with the environment is established. The exchange of subjective values of the workers allows to realize the labor potential of the enterprise to a large extent. In itself, the process of forming the intellectual capital of an enterprise represents organizational and managerial innovations, which are determined by the needs of innovation development in the production and technological sphere. The exchange of knowledge and skills of individuals in the process of interaction is one of the most important factors in the development of the national innovation system.

A prerequisite for the modernization of the Ukrainian economy is to increase the effectiveness of innovation activities, which is largely determined by the ability of economic actors to use and generate new knowledge derived from the intellectual results obtained by productive relations with the external environment, which is interpreted as staffing, which is necessary component of intellectual capital. The assessment of this component of intellectual capital is an essential tool for efficient management of its quality in the interests of innovative development of machine-building enterprises and provides feedback in human-oriented management of innovation activities. In this regard, the development of tools for improving staffing as a component of intellectual capital is an urgent task that is of considerable scientific and practical importance.

The content of the concept of "human resources provision as a component of intellectual capital" is specified, the author's interpretation of the concept of "staffing as an integral part of the intellectual capital of machine-building enterprises" is given. The issue of management of human resources provision as a component of intellectual capital of domestic enterprises of mechanical engineering is disclosed. There are a number of problems that directly influence the growth of intellectual capital in Ukraine's machine-building industry. The toolkit for the development of the machine-building industry is presented at the expense of improvement of human resources provision as a component of intellectual capital.

A model of intellectual capital is defined which can be interpreted using three main components: human capital (contains such component as staffing); organizational capital (corporate information systems, databases, hardware and software, organizational structures, patents, know-how,

licenses, trademarks, corporate culture); consumer capital (the capital of relations, representing the causal mechanism of interaction of the company with consumers, suppliers, competitors, as well as the socio-economic potential of its brands, brands, image and reputation). It is noted that in a generalized way, the structure of personnel supply represents four interacting components: moral values (moral and cultural levels); creative abilities (including creativity); education (knowledge gained during the learning process); professionalism (work experience taking into account the performed work tasks).

Key words: intellectual capital, components of intellectual capital, human capital, human resources, innovation, knowledge economy, machine building enterprise.

Вступ. Перехід економіки України на інноваційний тип розвитку та реалізація стратегії імпортозаміщення у високотехнологічних галузях промислово-індустріального комплексу закономірно зумовлює необхідність поглибленого дослідження кадрового забезпечення вітчизняних машинобудівних підприємств (які відіграють істотну роль в економіці України), повністю відповідає ринково-інституціональним реаліям, з одного боку, і аргументує актуальність процесу розвитку національної економіки знань – з іншого. Машинобудування є однією з провідних галузей економіки нашої країни та одним з найбільших споживачів стандартів, а також стратегічно важливим для економіки, оскільки забезпечує оновлення, модернізацію та розвиток усіх, без винятку, галузей народного господарства.

Необхідною умовою успіху сучасного машинобудівного підприємства виступає його здатність розробляти та ефективно використовувати ефективний інструментарій управління кадровим забезпеченням. Ускладнення та динамізм зовнішнього середовища господарювання, кризові явища, підвищення конкурентної боротьби вимагають формування відповідної моделі поведінки через реалізацію розроблених бізнес-технологій, нових організаційних форм та способів, аналітичних методів обробки інформації. Запорукою успішності діяльності є наявність та розвиток аналітичної компетенції, не тільки адекватної до вимог ринку, а й такої, що має чітку функцію та спрямованість у загальній системі управління і передусім у системі кадрового менеджменту на осмислення, ідентифікацію, вимір та оформлення позиції підприємства у його конкурентному просторі. Важливим інструментарієм позиціонування машинобудівних підприємств виступають засоби, форми та методи діяльності, які спрямовані на оновлення діяльності, створення та активізацію науково-технічного потенціалу, здійснення наукових досліджень, випуск та просування на ринок нових конкурентоспроможних товарів.

Переконливим аргументом на підтвердження своєчасності вирішення проблеми ефективної реалізації кадрового забезпечення українських господарюючих суб'єктів служить той факт, що вироблені, відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. "Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки [5], цільові орієнтири, завдання та напрямки діяльності, що підвищують вимоги до інтенсифікації виробництва і, як наслідок, управління кадровим забезпеченням діючих підприємств. Причиною недостатньо високих темпів науково-технічного прогресу України є здебільшого низька ефективність інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів наукоємного сектору економіки, яка закономірно актуалізує науковий пошук методів, інструментів та алгоритмів реалізації кадрового забезпечення зокрема машинобудівної галузі, перетворюючи в завдання наукової значущості. Також на сьогодні у багато разів зросла роль регіональної компоненти соціально-економічного розвитку, набуваючи загальнодержавного масштабу та відображаючи закономірності демократизації суспільного життя України.

З огляду на той факт, що машинобудівна галузь відноситься до наукомістких і високотехнологічних галузей, можна припустити, що одним з факторів, що впливають

на розвиток і стійкість підприємств у несприятливих умовах, є інтелектуальний капітал. Підприємства вітчизняного машинобудівного комплексу включають у себе цілий ряд складних наукомістких виробництв, що складаються з безлічі промислових циклів, які у сукупності представляють складний машинобудівний цикл. Незважаючи на деякі проблеми розвитку цієї важливої галузі, машинобудування і надалі продовжить займати вагомий частку у структурі промисловості України. Не останню роль у цьому відіграє екологічний фактор і відсутність на цей момент гідної альтернативи машинобудівному виробництву.

Вагоме значення для визначення місця та ролі кадрового забезпечення у складі інтелектуального капіталу мають роботи таких провідних іноземних науковців, як: К. Свейбі, Т. Стюарта, М. Полані, П. Друкера, І. Нонака, Х. Такеучі, Б.З. Мільнера, В.Л. Іноземцева, А.Л. Гапоненко, В.А. Дресвяннікова, Г.Б. Клейнера, В.А. Супрун; вони присвячені управлінню інтелектуальним капіталом і знаннями підприємства. Однак не розкритим залишається на сьогодні економічний зміст поняття "інтелектуальний капітал", потрібне уточнення уявлення про взаємодію структурних складових інтелектуального капіталу. Крім того, дослідженню інтелектуального капіталу присвячені праці таких вітчизняних науковців, як В. Александрова, В. Базилевич, Ю. Бажал, М. Бендиків, О. Бервено, О. Бутнік-Сіверський, Н. Гавкалова, В. Геєць, Е. Джамай, В. Зінов, С. Ільєнкова, В. Іноземцев, О. Кендюхов, С. Легенчук, Б. Леонтєв, Н. Краснокутська, О. Кузьмін, О. Малишко, Н. Маркова, О. Стрижак, П. Цибульов, А. Чухно.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення змісту поняття "кадрове забезпечення як складової інтелектуального капіталу", окреслення та визначення інструментарію його удосконалення. Крім того, потрібно дослідити інтелектуальний капітал як можливість впливу на ефективність розвитку машинобудівної галузі. Незважаючи на існуючі дослідження у галузі формування, накопичення та збереження інтелектуального капіталу, недостатньо вивченими є питання щодо визначення інструментарію удосконалення кадрового забезпечення як складової інтелектуального капіталу зокрема на підприємствах вітчизняної галузі машинобудування.

Результати. Машинобудівний комплекс України представляє собою рушійну силу науково-технічного прогресу в економіці, забезпечуючи техніко-технологічне оновлення інших галузей завдяки виробництву інвестиційної продукції – прогресивних видів машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів та приладів. Тому випереджальне нарощування інвестицій у машинобудівну промисловість є необхідною передумовою забезпечення структурних зрушень в інших галузях української промисловості, розширення її інноваційного та виробничого потенціалу [8, с. 30]. Приблизно одна третина продукції машинобудівної галузі сьогодні розглядається як проміжні товари, що виготовляються для інших промислових сегментів, таких як електронне машинобудування, автомобілебудування, виробництво медичного обладнання, виробництво інструменту тощо. Так, наприклад, можна виділити окрему групу виробництв, які спеціалізуються на автомобільній промисловості та випускають компоненти, необхідні для функціонування транспортного устаткування.

Велика частина продукції машинобудування належить до інвестиційних товарів, необхідних для здійснення капітальних вкладень в широкому спектрі галузей економіки. Окремі підгалузі машинобудування забезпечують інвестиційними товарами такі галузі промисловості, як текстильну, целюлозно-паперову, видобувну, а також будівництво та сільське господарство. Деякі з цих галузей (текстильна, целюлозно-паперова та ін.) схильні до досить глибоких інвестиційних циклів, що створює значні проблеми для розвитку машинобудування [10].

Частина постачальників інвестиційних товарів забезпечують відразу кілька галузей економіки, що знижує загрозу скорочення виробництва; до таких належать, наприклад, підприємства, що випускають підйомно-транспортне обладнання – крани та конвеєри [8]. З наведеного вище можна зрозуміти, що галузь машинобудування з огляду на її забезпечувальний характер, піддається коливанням економічної кон'юнктури у значно більшому ступені, ніж інші галузі економіки. Вона абсолютно залежить від розвитку та інвестиційної активності підприємств, що купують машини та устаткування. Така залежність створює нестабільність та коливання відносно різких підйомів та спадів у розвитку машинобудування, при чому такі цикли можуть мати різну, навіть дуже коротку періодичність. Таким чином, опираючись на економічні реалії економіки України сьогодні, можемо спрощено казати, що розвиток машинобудівної галузі представляє собою чергування злетів та падінь. За результатами аналізу, проведеного Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за 2017 р., стан машинобудівної галузі України оцінювався, як критичний. Політична та економічна криза, що розпочалася у 2013 р., негативно відобразилася на економіці країни у цілому, та на розвитку машинобудівної галузі зокрема.

Сучасна економіка заснована на знаннях, інноваціях, практичній реалізації трудового потенціалу індивідуума у різних галузях людської діяльності, що обумовлює актуальність науково-практичних досліджень процесу накопичення інтелектуального капіталу з метою підвищення ефективності системи управління кадровим забезпеченням. Останнє передбачає розробку теоретичних положень планування потреби в персоналі, змінних витрат на персонал, оцінку ефективності трудової діяльності кожного окремого працівника. Питання стимулювання кадрового забезпечення слід розглядати з урахуванням того, що рух трудових ресурсів (кадровий потік) пов'язаний з різними організаційними, управлінськими, фінансовими й інформаційними аспектами функціонування та розвитку підприємства і може бути представлено у вигляді потоку людських ресурсів.

Слід відзначити той факт, що працівники знань представляють собою категорію працівників підприємств, які є носіями такого різновиду інтелектуального капіталу, як людський капітал, що представляє найбільшу цінність підприємства, що акумулює унікальні компетенції, знання, досвід, практичні навички та вміння, творчі здібності людей, їх морально-етичні цінності, мотивацію, культурно-освітній рівень тощо [10, С. 18].

Вважаємо, що у загальному вигляді модель інтелектуального капіталу можливо вивчати за допомогою трьох основних складових: людський капітал; організаційний капітал (корпоративні інформаційні системи, бази даних, технічне та програмне забезпечення, організаційні структури, патенти, ноу-хау, ліцензії, товарні знаки, корпоративна культура); споживчий капітал (капітал відносин, що представляє причинно-наслідковий механізм взаємодії компанії зі споживачами, постачальниками, конкурентами, також соціально-економічний потенціал її брендів, торгових марок, іміджу та репутації). У даний час звіти про інтелектуальний капітал формують такі організації, як Рембол (Rambol), Консалтус (Consultus), ССАА (SCAAX), АББ (ABB), Телія (Telia) й ін. До сьогоднішнього часу не існує єдиної думки щодо структури інтелектуального капіталу.

Отож, інтелектуальний капітал визначається взаємодією трьох вищезазначених складових, які сприяють підвищенню вартості: підприємство отримує переваги у випадку взаємодії всіх трьох видів капіталу (людського, структурного та споживчого). Також аргументована раціональність співвідношення між людським капіталом власності суб'єкта (здібностями, знаннями) і капіталом-функцією, (ініціативність працівника, сумлінність і комунікабельність), оскільки людський капітал породжений

знаннями, сукупність яких визначає джерела його цінності. В узагальненому вигляді структуру трудового потенціалу можна уявити за допомогою чотирьох взаємодіючих компонентів: моральні цінності (моральний і культурний рівні); творчі здібності (у тому числі, креативність); освіту (знання, отримані у процесі навчання); професіоналізм (досвід роботи з урахуванням трудових завдань). Потребам розвитку інтелектуального капіталу у найбільшій мірі відповідають генеруючі нові знання, творчі здібності індивідуума, які можуть проявлятися у мережевих, що навчаються, інтелектуальних, багатомірних спільнотах.

У контексті реформування вітчизняної економіки праці виявилися інтенсифіковані процеси децентралізації функцій управління кадровим забезпеченням [2, с. 285]. Як відомо, персонал у процесі своєї виробничої діяльності бере участь у створенні доданої вартості, яка визначається рівнем технології, реалізованим в ній потенціалом інтелекту й якістю створюваної продукції, заробітною платою та реалізованим трудовим потенціалом працівників. Але основним показником, що впливає на всі вищезазначені, є рівень реалізованого потенціалу інтелекту. Будь-який процес, що має на меті одержання прибутку, буде відповідати всім вимогам систем і може бути вивчений з позиції теорії ергатичних систем (людино-технологічні системи, побудовані для реалізації людських можливостей і задоволення потреб), а, отже, на нього поширюються всі вищезазначені властивості цих систем. Прибуток, будучи кінцевою метою функціонуючої технології, не може служити абсолютно достовірним показником ефективності бізнесу, так як він є наслідком реалізованого у технології потенціалу інтелекту.

Таким чином, якщо протягом довгого часу не вдосконалювати технології, то створюються умови для появи конкурентів на ринках збуту, з одного боку, і буде упущено час, будуть потрібні знання, капітальні вкладення в інтелект і в реалізацію трудового потенціалу – з іншого. Скорочення прибутку не означає регрес ефективності бізнесу. Наприклад, у результаті впровадження автоматизованих і роботизованих технологічних ліній значну частину робітників доводиться перекваліфікувати та переводити в інші сфери бізнесу. Однак почала функціонувати нова технологія створення продукції у бізнесі на першому етапі експлуатації, яка дає велику кількість збоїв і відмов – відбувається "випалювання" слабких місць у техніці. У цьому випадку прибуток може виявитися меншим, ніж раніше, але це аж ніяк не означає, що допущена помилка та інтелекту в системі недостатньо.

Для підвищення ефективності системи управління кадровим забезпеченням слід на основі порівняння інтелектуального потенціалу працівників приділяти підвищену увагу інтелектуальному внеску працівників у розвиток підприємства, удосконалюючи підхід інтелектуалізації підприємств у контексті комплексу інструментів і способів зниження витрат, всебічно оцінюючи при цьому різні аспекти управління: інвестиційну складову, фінансові потоки у довгостроковій перспективі і поточні витрати на персонал. Безсумнівної актуальності набуває проблема перманентного вдосконалення та підвищення економічної ефективності залучення людських ресурсів в трудовий процес, формування та реалізації трудового потенціалу працівників підприємств як безальтернативної умови розвитку сучасної економіки знань та створення передумов становлення суспільства інноваційного типу.

У процесі аналізу трудових ресурсів слід розраховувати комплекс узагальнених показників: трудовий потенціал, трудова активність персоналу, мотивація, творчий потенціал тощо [2, с. 287]. Творчий потенціал передбачає визначення та характеристику наступних аспектів: число раціональних пропозицій і винаходів, участь у розробленні інновацій, професійних конкурсах тощо; обсяг невикористаних резервів; рівень освіти, кваліфікації та культури праці; прагнення працівника до розширення

професійного профілю, набуття унікальних компетенцій і трудової кар'єри; інтерес до участі у прийнятті рішень в управлінні підприємством та роботі громадських організацій. Мотиваційний потенціал характеризується ступенем задоволеності працею, ставленням працівника до праці, оцінками соціально-психологічного клімату у колективі та плинності кадрів. Моральний потенціал визначається рівнем трудової дисципліни. До показників трудового потенціалу традиційно відносять такі основні атрибути: середньооблікова, явочна чисельність персоналу; інтегральний коефіцієнт використання робочого часу; професійно-кваліфікаційний потенціал; структура персоналу, диференційована за показниками рівня освіти та стажу роботи; функціональна структура тощо. Психологічний потенціал оцінюється за структурою персоналу, диференційованою за статтю та віком, інтенсивністю праці, показниками працездатності, загальною та професійною захворюваністю. В умовах сучасної економіки знань імперативну науково-практичну значущість набуває проблема мотивації працівників, а саме ефективного соціально-економічного стимулювання співробітників на трудову діяльність і максимальну реалізацію їх трудового потенціалу у контексті досягнення стратегічно важливих цілей підприємства.

Нами запропонована власне предметно-сутнісне трактування змісту процесу реалізації трудового потенціалу машинобудівного підприємства в економіці знань, яке полягає у зміщенні акцентів на соціально-економічні результати конструктивно-творчої діяльності суспільства, що інтегрують творчі та інтелектуальні здібності працівників і створені з метою максимізації доходу та розвитку конкурентних переваг як власне машинобудівних підприємств, так і держави, а також формування національної економіки знань і суспільства інноваційного типу. Згідно з нашими науковими уявленнями, економіка знань – це сучасний етап розвитку постіндустріальної економіки, в якій домінуючим фактором виробництва стає інформація, що трансформується у знання, заснована на фундаментальних науково-теоретичних і практико-прикладних компетенціях, кваліфікованому кадровому забезпеченні, науково-технічному прогресі, що формує ринково-інституційні передумови економічної свободи господарюючих суб'єктів й ініціації нових ринків наукоємких товарів і послуг; збільшення обсягів високотехнологічної продукції; конкуренції та стійкого попиту на інновації; необмеженого розвитку освіти, науки й якості життя суспільства.

Система збалансованих показників, верифікована на прикладі безлічі господарюючих суб'єктів промислово-індустріального, наукоємного та високотехнологічного кластерів підтвердила соціально-економічну ефективність синтезу фінансових і нефінансових показників, дозволяє за допомогою чотирьох структурних компонентів – фінансового (сукупні активи, дохід і прибуток у розрахунку на одного працівника та підприємство у цілому); клієнтського (індекси лояльності та задоволеності клієнтів, їх чисельність, середній обіг і час, що припадають у розрахунку на одного клієнта); бізнес-процесів (продуктивність праці; адміністративні витрати; обіговість обігових коштів, логістика та своєчасність вантажоперевезень тощо); навчання та розвитку персоналу (час і щорічні витрати на навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації працівника, індекси задоволеності та плинності кадрів тощо); інтегрувати стратегічні і тактичні цілі організації.

Одним з важливих елементів, що підтверджує взаємозв'язок підвищення кваліфікації фахівців, зростання рівня інтелектуального капіталу і, в кінцевому рахунку, вартості підприємства, є аналіз динаміки продуктивності праці. Так, в роботі дослідників Kump і Maigresse, присвяченій виділенню складових інтелектуального капіталу й експертній грошовій оцінці, практикам управління знаннями на французьких підприємствах, фахівці прийшли до деяких важливих висновків: при збільшенні

інтенсивності управління знаннями збільшується також тенденція до застосування інноваційних технологій, а також, безсумнівно, продуктивність праці на підприємстві.

Висновки. На сьогодні на переважаючій частині машинобудівних підприємств України підвищити свою кваліфікацію можуть як безпосередньо самі працівники, так і колеги з інших підприємств. При вирішенні таких складних наукоємких і високотехнологічних завдань, фахівець повинен володіти певним колом знань, у першу чергу, технічного характеру, а також високим рівнем відповідальності. У зв'язку з цим, питання підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів є актуальним.

Вважаємо, що причини низької конкурентоспроможності національної інноваційної системи криються, на наш погляд, не стільки в незадовільному стані та неефективному використанні матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів, а скільки в якості функціонування людських й інституційних ресурсів.

Успішна реалізація завдань розвитку кадрового забезпечення як складової інтелектуального капіталу залежить від стану наступних видів ресурсів:

- людських ресурсів, що виконують роль креативного генератора нових ідей і які керують реалізацією інноваційних проектів;

- інституційних ресурсів, під якими у широкому сенсі розуміються сформовані у регіоні (країні) інститути та системи управління соціально-економічними процесами (виробничо-галузева, фінансово-кредитна, адміністративно-правова, науково-освітня системи тощо);

- інтелектуальних ресурсів (крім людських) у вигляді готових до застосування об'єктів інтелектуальної власності, що визначають інтелектуальний потенціал інноваційної діяльності;

- фінансових ресурсів, які виконують страхову та інвестиційну функції при реалізації науково-технічних, інноваційних проектів;

- інформаційних ресурсів, що забезпечують інформаційні процеси на всіх стадіях життєвого циклу інновацій;

- матеріально-технічних ресурсів, що включають інфраструктуру науково-дослідної та інноваційної діяльності.

1. Блажевич Г.О. Формування стратегії розведення інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства: автореф. дис. ... кан. екон наука: 08.00.04 / Х. О. Блажевич. Класич. приватний ун-т. Запоріжжя, 2014. 20 с.
2. Брінцева О. Г. Вплив кризових явищ у соціально-трудої сфері на процеси формування та використання людського капіталу. *Соціально-трудої відносини: теорія та практика*. 2014. Вип. 1 (7). С. 284-290.
3. Бутко М. П., Попело О.В. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору: [монограф.] / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. П. Бутка. Ніжин: ТОВ "Аспект-Поліграф", 2014. 372 с.
4. Гризовська Л. О. Чинники мотивації у підвищенні ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014 (212). №3. С. 261-266.
5. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1056. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF> (дата звернення: 25.04.2018)
6. Дмитрук С. Оцінка впливу кризових явищ на процеси формування та збереження фінансової капіталу. *Україна: аспекти праці*. 2015. № 2. С. 47-51.
7. Кошарна П. С. Оцінка стратегічної позиції підприємства. *Моделювання регіональної економіки*. 2014. №2 (24). С. 94-102.
8. Кривецький І. О. Аналіз стану та тенденції розведення машинобудівних підприємств в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2014. №6. С. 29-36.
9. Лейко К.А. Інструментарій розроблення стратегії розвитку підприємства: автореф. дис. ... кан. екон наук: 08.00.04.-Укр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2014. 21 с.
10. Шаха Д., Джуччі Р., Науменко Д., Ковальчук А. Сектор машинобудування в Україні: стратегічний альтернативний короткостроковий захід із зони на припинення торгівельного процесу з рогою.

Серія консалтингових проєктів "Стратегічні альтернативи та короткострокові заходи з урахуванням припинення торгівлі з Росією". Серія консультативних робіт. К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2014. 21 с.

References

1. Blazhevych, H.O. *Formation of the strategy of breeding the innovation and technological potential of the industrial enterprise: author's abstract dis ... can. ekon science: 08.00.04*, Classical private university, 2014.
2. Brintseva, O. H. "Influence of crisis phenomena in the social and labor sphere on the processes of formation and use of human capital." *Social-Labor Relations: Theory and Practice*, vol 1(7), 2014, pp. 284-290.
3. Butko, M. P., and O. V. Popelo. *Intellectual capital as a factor of modernization of the regional economic space: [monohraf.]*, "Aspect-Polygraph", 2014.
4. Hrizovska, L.O. "Factors of motivation in improving the efficiency of enterprise innovation." *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, no. 3, 2014 (212), pp. 261-266.
5. "Some issues of the definition of medium-term priority directions of innovation activity of the national level for 2017-2021: the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 28, 2016 № 1056." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF. Accessed 25 Apr. 2018.
6. Dmytruk, S. "An assessment of the impact of crisis phenomena on the processes of formation and preservation of financial capital." *Ukraine: aspects of labor*, no. 2, 2015, pp. 47-51.
7. Kosharna, P. S. "Assessment of the strategic position of the enterprise." *Simulation of a regional economy*, no.2 (24), 2014, pp. 94-102.
8. Kryvets'kyi, I. O. "Analysis of the state and tendency of breeding of machine-building enterprises in Ukraine." *Bulletin of the National University "L'vivs'ka politekhnik"*, no.6, 2014, pp. 29-36.
9. Leiko K.A.. *Toolkit for enterprise development strategy development Author's abstract of dissertation*, East-Ukrainian National University named after V. Dahl, 2014.
10. Shaha, D., Dzhiuchchi, R., Naumenko, D., and A. Kovalchuk. *The engineering sector in Ukraine: a strategic alternative short-term action from the zone to stop the trade process with Russia. A series of consulting projects "Strategic alternatives and short-term measures taking into account the cessation of trade with Russia". A series of advisory works*, Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2014.

Рецензенти:

Андрюшків Б.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя;

Гарматюк О.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 339.9

ББК 65.05

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Луцик Ю.А.

Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
вул. С.Будного,48, м. Тернопіль
46027, Україна,
тел.: (0352) 27-14-11,
e-mail: yulya.tsymbalyuk@ukr.net

Анотація. Стаття спрямована на наукове обґрунтування проблем економічної безпеки за умов глобалізації відносин. Розглянуто еволюцію терміну економічної безпеки та її основні елементи. Проаналізовано трактування терміну економічної безпеки різними науковцями та сформульоване власне бачення терміну. Досліджено походження терміну «глобалізація», оскільки формування системи економічної безпеки стає актуальним для вітчизняних підприємств в сучасних умовах. Визначені реальні та потенційні явища, які є загрозами економічній безпеці України, що загрожують функціонуванню і розвитку економічної, соціальної та політичної системи, а також життєво необхідним потребам та інтересам людини, суспільства і держави. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку заходів і механізмів забезпечення економічної безпеки за умов глобалізації відносин.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, національна безпека, глобалізація.

Lutsyk Yu. A.

SCIENTIFIC RATIONALE OF ECONOMIC SAFETY UNDER GLOBALIZATION CONDITIONS

Ternopil scientific research forensic centre of the ministry of internal affairs of Ukraine,
Budnogo str., 48, Ternopil,
46027, Ukraine,
tel.: (0352) 27-14-11,
e-mail: yulya.tsymbalyuk@ukr.net

Abstract. The article is aimed at scientific substantiation of problems of economic security in the conditions of globalization of relations. The evolution of the term of economic security and its main elements are considered. The interpretation of the term of economic security by different scholars is analyzed and the actual vision of the term is formulated. The origin of the term "globalization" is explored, since the formation of the system of economic security becomes relevant for domestic enterprises in modern conditions. The real and potential phenomena that threaten the economic security of Ukraine that threaten the functioning and development of the economic, social and political system, as well as the vital needs and interests of man, society and the state are determined. Further research should be aimed at developing measures and mechanisms for ensuring economic security in the face of globalization of relations.

Key words: security, economic security, national security, globalization.

Вступ. Економічна безпека держави характеризує ступінь захисту всіх рівнів економіки держави від будь-якого негативного соціально-економічного впливу.

Економічна безпека держави є важливим елементом економічної системи в цілому, яка формує сприятливі умови для життєдіяльності населення та забезпечення національних інтересів держави.

Постановка завдання. Один із основних факторів стрімкого розвитку та забезпечення економічної стабільності в державі є економічна безпека. Враховуючи сучасні загрози і тенденції забезпечення економічної безпеки, особливої уваги набувають дослідження у цій сфері.

Результати. В умовах глобалізації існують реальні та потенційні явища, які і є загрозами економічній безпеці України, вони загрожують функціонуванню і розвитку економічної, соціальної та політичної системи, а також життєво необхідним потребам та інтересам людини, суспільства і держави.

Для розуміння економічної безпеки розглянемо зміст понять «безпека» та «національна безпека». «Безпека» походить від латинського слова «*securitas*», що перекладається як «без турботи, страху». Згідно етимологічного словника термін «безпека» - це стан коли комусь, чому-небудь ніщо не загрожує. В українській та слов'янських мовах пов'язують походження слова від прийменника «без» і основи іменника пека (турбота, клопоти), тобто це стан відсутності будь-чого незручного або загрозового, того, що викличе зайві клопоти чи примусить турбуватись [1,2].

З філософського погляду, безпека – це система певних навичок безпечного існування та дій з урахуванням прийнятої системи цінностей, яка відбиває інтереси і потреби соціуму. До прикладу, античні філософи використовували термін «безпека» як норму життєдіяльності та для обґрунтування об'єднання суспільства в державу. Аристотель зміст безпеки зводив до проблеми самозбереження. Він вважав, що безпека визначається як природне почуття людини, що природа вклала в кожен істоту природне почуття любові до себе. Демокрит розглядав безпеку як невід'ємний атрибут держави, завдання якого – забезпечення спільних інтересів вільних громадян.

У 1943 році американський психолог А. Маслоу запропонував теорію, за якою розподілив всі потреби людини, як істоти, у якій постійно виникають ті чи інші бажання, на природні та штучні і встановив їхню ієрархію [3]. На думку Маслоу, якщо потреба в безпеці стає домінуючою, то вся діяльність людини спрямовується на задоволення цієї потреби.

В Оксфордському тлумачному словнику безпеку трактують як:

– свобода чи захист від небезпеки чи тривоги;

– заходи, вжиті для гарантування безпеки країни, особи, цінності [4].

Г. Іващенко стверджує, що безпека не є стан захищеності інтересів суб'єкта, безпека взагалі не є чим – небудь станом. Безпека – це умова існування суб'єкта (функціонування), що ним повністю контролюється [5].

Вперше у 1904 році американським президентом Т. Рузвельтом було введено у політичний лексикон термін «національна безпека» та 1947 році у США було прийнято Закон «Про національну безпеку», згідно якого було створено Раду національної безпеки. У даному законі зазначалось, що «функція Ради – дорадча і полягає в координації внутрішньої, зовнішньої і військової політики, що відносяться до національної безпеки» [6].

Слід зазначити, науковці по різному підходять до трактування поняття «економічна безпека». Так, зокрема Л. Абалкін трактує визначення «економічна безпека», як сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення [7]. О. Белов вважає, що економічна безпека це стан національної

економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовільнити потреби особи, суспільства, держави [8].

На думку, С. Гордієнка надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу – прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи [9]. Подібне визначення дає Г. Пухтасвич: «економічна безпека – це такий стан національної економіки, за якого забезпечується захист національних інтересів, стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави». Проте А. Татаркін вважає, що сукупність внутрішніх та зовнішніх умов та факторів, що сприяють ефективному зростанню національної економіки, її спроможності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз та збитків [10].

Вчений В. Тамбовцев стверджує, що під економічною безпекою підприємства треба розуміти сукупність властивостей і стан його виробничої підсистеми, що забезпечують можливість досягнення поставлених цілей.

Г. Пастернак–Таранушенко наводить визначення, згідно з яким економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [11]. В. Шлемко та І. Бінько розглядають сутність економічної безпеки, як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [12].

А. Шаваєв дає визначення економічній безпеці як стан економіки, коли економічне благополуччя учасників відповідних суспільних відносин, стабільність внутрішнього ринку даної країни хоча і залежить від дії зовнішніх факторів, але негативний вплив останніх нейтралізується резервами господарюючого суб'єкта, який дозволяє зберегти його стабільність [13].

А. Молчанов та Ю. Тахтаров стверджують, що стан національної економіки, який забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах не залежно від виникнення в світовій економічній системі чи всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного та екологічного характеру [14].

А. Гуменюк дає визначення економічній безпеці держави «цілісна, єдина цілеорієнтована система, яка потребує досліджень для окреслення методологічного базису економічної безпеки галузі, сектора економіки, регіонального господарського комплексу, підприємства, домашнього господарства, особи, тобто всіх невід'ємних елементів моделі складу соціально-економічної макросистеми держави».

І. Мішина зазначає, що економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Тоді як, О. Коростін трактує поняття економічна безпека- система забезпечення стійкості національної економіки, що зберігає свою цілісність і здатність до саморозвитку, незважаючи на несприятливі зовнішні і внутрішні загрози.

Проаналізувавши трактування науковців можна дати визначення економічної безпеки в аспекті людської життєдіяльності, як сукупність заходів спрямованих на

забезпечення економічного розвитку та повноцінного рівня безпеки для кожного громадянина.

На основі дослідження понять можемо стверджувати, що економічна безпека держави забезпечує захист всіх рівнів економіки держави від будь-якого негативного соціально-економічного впливу. На наш погляд, економічна безпека держави є важливим елементом економічної системи в цілому, яка формує сприятливі умови для життєдіяльності населення та забезпечення національних інтересів держави.

Оскільки формування системи економічної безпеки стає актуальним для вітчизняних підприємств в умовах глобалізації економіки та членства України у Світовій організації торгівлі. Слід розглянути походження самого терміну «глобалізація», який запозичений з англійської мови та походить від лат. «globus» — «земна куля», «глобус». Після цього був утворений прикметник «глобальний» (англ. «global») — той, який має відношення до земної кулі: світовий, а від «global» було вже утворено дієслово «globalize» — перетворювати певне явище на глобальне, «глобалізувати», від якого було створено іменник «globalization» із ідентичним значенням [15].

На думку професора Сіднейського університету П. Джеймса, який вивчав глобалізацію в історичному аспекті, то явище глобалізації виникло завдяки університетській спільноті, журналістам, видавцям, редакторам та бібліотекарям. Він вважає, що вперше цей термін було використано в освіті на позначення так званого «глобального мислення». У міжнародних відносинах цей термін почав використовуватися як процес розширення європейського спільного ринку.

На сьогоднішній день глобалізація є безперервним та закономірним явищем інтернаціональної досягнення загальних цілей та потреб, який забезпечить постійний розвиток суспільства.

Американські дослідники Р. Робертсон і М. Уотерс зазначають, що глобалізація — це тривалий історичний процес, і початок глобалізації або формування її передумов відносять до XV-XVI століття.

Професор Каліфорнійського університету М. Кастельє дає визначення глобалізації як «нова капіталістична економіка», в якій інформація, знання, інформаційні технології є фундаментом щодо зростання продуктивності та конкурентоспроможності [16].

Ще один американський вчений Д. Томлінсон розглядає глобалізацію крізь призму мобільності, тобто глобалізація як мобільність передбачає можливість, отримання інформації про події в усьому світі, що є важливим у контексті інноваційно-інвестиційної діяльності.

Б. Батлер, Б. Джонсон, Г. Сидуелл, Е. Вуд зазначають, що глобалізація - процес міжнародного масштабу, що став можливим завдяки інвестиціям на фінансових ринках. Умовами для цього стали технічні досягнення і дерегулювання. Проте В. Базилевич, К. Базилевич визначають глобалізацію, як всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей

Провідний український вчений А. Чухно при тлумаченні сутності категорії «глобалізація» використовує кілька підходів — процесний, трансформаційний, системний, досягнення цілей, тенденцій світового розвитку, які спрямовані на піднесення індустріалізації на більш високий рівень, перетворюючи глобалізацію економіки в суспільстві в цілому на вищу форму [16].

Висновки. В умовах глобалізації існують реальні та потенційні явища, які і є загрозами економічній безпеці України, вони загрожують функціонуванню і розвитку

економічної, соціальної та політичної системи, а також життєво необхідним потребам та інтересам людини, суспільства і держави. При цьому загрози економічній безпеці прийнято поділяти на зовнішні та внутрішні.

До внутрішніх загроз економічній безпеці України слід віднести:

- низький технологічний рівень більшості галузей;
- високі витрати виробництва;
- низька якість продукції;
- низьку конкурентоспроможність національної економіки.

А до головних зовнішніх загроз належать: імпортна залежність України з багатьох видів продукції, включаючи стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари; нераціональна структура експорту; перебування у стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту; некерований відтік за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів; недостатній експортний та валютний контроль і недосконалість митної політики; слабка розвиненість транспортної інфраструктури зовнішньоекономічних стосунків.

1. Бусел В. Т. Тлумачний словник української мови, видання друге / голов. ред. В.Т.Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
2. Мельничук, О. С. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. К. :Наук. думка, 1982. Т. 1: А — Г / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. 1982. 632 с; Т. 4: Н — П / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. 2003. 656 с.
3. Maslow A. H. A theory of human motivation. *Psychological review*, 1943, vol. 50, No.4, p. 382.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford, 1995. P. 1062.
5. Иващенко, Г. В. О понятии «безопасность». *Credonew*. 2000. № 6. URL: <http://credonew.ru/content/category/4/40/25/> (дата звернення: 12.04.2018)
6. United States Code. 1988. Ed.Vol.19. Title 48 to 50. Washington, DC.1989. P. 1045.
7. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение.экономики. 1994. № 12. С. 4–13.
8. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення. URL: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html (дата звернення: 12.04.2018).
9. Гордієнко С. Г. Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки. Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. К.,2001. С. 121.
10. Татаркин А., Романова О., Куклин А., Яковлев В. Экономическая безопасность как объект регионального исследования. *Вопросы экономики*. 1996. №5. С. 78-89.
11. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / за ред. Б. Кравченка. К.: Кондор, 2002. 302 с.
12. Шлемко В.Т. Білько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. К.: НІСД, 1997. 144 с.
13. Шаваев А.Г. Система борьбы с экономической разведкой. М.: Правовое просвещение, 2000. 240 с.
14. Молчанова А.Ю., Тахтарова Ю.О. Економічна безпека країни в умовах глобалізації. URL: http://www.rusnauka.com/18_NiN_2007/Economics/22951.doc.htm (дата звернення: 12.04.2018).
15. Пономаренко О.І.Еволюція поглядів наукової спільноти на поняття “глобалізація”. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 44. С.103-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_44_17 (дата звернення: 12.04.2018).
16. Шконда В.В., Кальянов А. В. Термінологічний аналіз категорії “глобалізація”. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 43. С. 122-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_4_22 (дата звернення: 12.04.2018).

References

1. Busel, V.T. *Interpretative dictionary of the Ukrainian language*, 2nd ed., Irpin 2005.
2. Melnychuk, O. S. *Etymological Dictionary of the Ukrainian Language*, 1982.
3. Maslow, A. H. “A theory of human motivation.” *Psychological review*, vol. 50, no.4, 1943, pp. 382.
4. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 1995.

5. Ivashchenko, H. V. "On the concept of "security"." *Credonew*, no 6, 2000, credonew.ru/content/category/4/40/25/ Accessed 12 Apr. 2018.
6. United States Code. 1988. vol.19. Title 48 to 50. DC.1989. P. 1045
7. Abalkin, L.I. "Russia's economic security: threats and their reflection." *Voprosyi ekonomiki*, no.12, 1994, pp. 4-13.
8. Bielov, O.F. *Ukraine's Economic Security: priorities and mechanisms provision*. The National Institute for Strategic Studies, www.niss.gov.ua/book/belov/6.html. Accessed 12 Apr. 2018.
9. Hordiienko, S.H. "Ensuring economic security of Ukraine by the Security Service." *Ekonomichni zlochyny: poperedzhennja i borotjba z nymy*, 2001.
10. Tatarin, A., Romanova, O., Kuklin, A., and V. Yakovlev. "Economic security as an object of regional research." *Voprosyi ekonomiki*, no .5, 1996, pp. 78-89.
11. Pasternak-Taranushenko, H. *Economic security of the state. Static of the process of provision*, ed. B. Kravchenko, Kondor, 2002.
12. Shlemko, V.T., and I.F. Binko. *The system of combating economic intelligence*, NISD, 1997.
13. Shavaev, A.G. *Economic security of Ukraine: the essence and directions of providing: a monograph*, Pravovoie prosveshchenie, 2000.
14. Molchanova, A.Yu., and Yu.O. Takhtarova. "Economic security of the country in the conditions of globalization." Publishing house Education and Science s.r.o., www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22951.doc.htm. Accessed 12 Apr. 2018.
15. Ponomarenko, O.I. "Evolution of the views of the scientific community on the concept of "globalization"." *Linguistic research*, no. 44, 2016, pp.103-107. Vernadsky National Library of Ukraine, nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_44_17 Accessed 12 Apr. 2018.
16. Shkonda, V.V. and A. V. Kalianov. "Terminological analysis of the category "globalization"." *Naukovi pratsi MAUP*, no. 43, 2014, pp. 122-128. Vernadsky National Library of Ukraine, nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_4_22 Accessed 12 Apr. 2018.

Рецензенти:

Гуцал І.С. – доктор економічних наук, професор кафедри фінансового менеджменту та страхуванням Тернопільського національного економічного університету;

Кропельницька С.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

Дані про авторів

Баланюк Іван Федорович – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Бондарчук Наталя Володимирівна – д.держ.упр., професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Боришкевич Ірина Ігорівна – аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Васильченко Галина Василівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу».

Галюк Ірина Богданівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Гречаник Наталія Юріївна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Гринів Любов Василівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Дорошенко Віолетта Миколаївна – здобувач кафедри організації та управління будівництвом Київського національного університету будівництва і архітектури.

Іванова Аня Іванівна – аспірант кафедри фінансів Національного університету біоресурсів та природокористування України.

Костюк Богдан Андрійович – Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету.

Кропельницька Світлана Орестівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів, докторант кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Левандівський Омелян Тарасович – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Луцик Юлія Андріївна – Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Матковський Петро Єгорович – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Мигович Тетяна Михайлівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Михайлів Галина Василівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника".

Нагорняк Галина Степанівна – к.т.н., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

П'ятничук Ірина Дмитрівна – к.е.н., асистент кафедри управління та бізнес-адміністрування ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Перезовова Ірина Володимирівна – д.е.н., професор, зав.кафедри маркетингу і контролінгу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Репушевська Юлія Олександрівна – к.е.н., викладач кафедри економіки, права та управління бізнесом Одеського національного економічного університету.

Савка Марія Володимирівна – аспірант спеціальності 051 – економіка ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Солоджук Тетяна Василівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Сус Тарас Йосипович – к.е.н., доцент кафедри фінансів, докторант ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Фуфалько Іван Юрійович – аспірант кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Шеленко Діана Іванівна – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Шкроміда Надія Ярославівна – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Якубів Валентина Михайлівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри управління та бізнес-адміністрування ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Для нотаток

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Науковий журнал

Випуск 14

Том 2

В авторській редакції

Головний редактор Василь ГОЛОВЧАК
Комп'ютерна правка і верстка Олександр ГОЛІНЕЙ

Підп. до друку 27.07.2018 р. Формат 60x84/8. Папір офсет.
Гарнітура "Times New Roman". Друк на ризографі.
Ум. друк. арк. 18,6. Наклад 300 пр. Зам. № 148

Видавець
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
тел.: 71-56-22

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
від 12.12.2006 серія ДК 2718*

Виготовлювач
Підприємець Голіней О. М.
76000, Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128,
тел.: (0342) 580 432, +38 066 481 66 01
+38 050 540 30 64
e-mail: gsm1502@ukr.net

ISSN 2313-8246

9 772313 824000 >